

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ'NDE
ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ FİLLER
- 14. YÜZYIL IŞIĞINDA -**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih ZAHMACIOĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Zikri TURAN

HAZİRAN - 2009

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ'NDE
ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ FİLLER
- 14. YÜZYIL IŞIĞINDA -

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih ZAHMACIOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

Bu tez 16/06/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Zikri TURAN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yard.Doç.Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yard.Doç.Dr. Kenan ACAR

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatih ZAHMACIOĞLU

16 Haziran 2009

ÖNSÖZ

“Eski Anadolu Türkçesi’nde Zenginleştirilmiş Fiiller” adı altında yaptığımız çalışmada, Türkçe’nin tarihi dönemlerinden birini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi’nin fiil ekleşmelerinin belli başlı görünümü göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın temelini fiiller oluşturmaktadır. Fiiller üzerine bugüne kadar birçok çalışma yapılmış ve yayımlanmıştır. Ancak fiillere bizim baktığımız pencereden bakan olmamıştır.

Çalışmamızın konusu Eski Anadolu Türkçesi’nde Zenginleştirilmiş Fiillerdir. Burada bizim “zenginleştirilmiş fiil”den kastımız, bir yapı içerisinde birden fazla fiil unsurunun bir arada bulunmasıdır. Bu bağlamda çalışmamızda zenginleştirilmiş fiiller ele alınırken öncelikle fiillerin fonksiyonlarına göre; ardından da fiillerin ekleşmeleri göz önüne alınarak bir tasnif yapılmıştır. Böylece çalışmamız Fonksiyonlarına Göre Zenginleştirilmiş Fiiller ve Ekleşmelerde Kullanılan Zenginleştirilmiş Fiiller olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmuştur.

Fonksiyonlarına Göre Zenginleştirilmiş Fiiller bölümünde, istifade ettiğimiz on çalışmadan elde ettiğimiz ekleşmelerin fonksiyonları tespit edilmiş ve hangi fiil unsurlarından meydana geldiklerine göre tasnif edilmiştir. Elde ettiğimiz örneklerin fonksiyonları tespit edilirken cümle seviyesinde bir inceleme yoluna gidilmiştir.

Örneklerin fonksiyonları tespit edilip tasnif edilirken öncelikle üst fonksiyonlar dikkate alınmıştır. Takip edilen yol şöyledir: Bir yapıdaki fiil yapılarının üst fonksiyonları arasına tire (-) işareti koyularak birbirinden ayrıldı. Üst fonksiyonların alt fonksiyonları ise taksim (/) işareti ile birbirinden ayrıldı. Örnekle açıklarsak: “geçerimiş” ekleşmesi *Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum* fonksiyonundadır. Burada “alışkanlık” ve “rivayet” üst fonksiyonlar, “durum ihbar” ve “duyum” ise alt fonksiyonlardır. Görüldüğü gibi alt fonksiyonlar üst fonksiyonlardan taksim (/) işareti ile ayrılmış; üst fonksiyonlar da alt fonksiyonlarıyla birlikte diğer unsurdan tire (-) işareti ile ayrılmıştır.

Ekleşmelerde Kullanılan Zenginleştirilmiş Fiiller b6l6m6nde ise, 6rnekler şekillerine g6re tasnif edilmiştir. Bu tasnifte bir şeklin hangi fonksiyonları 6stlenebileceği g6sterilmiştir.

Araştırmamızda istifade ettiğimiz çalışmalara şekil y6n6nden bağlı kalınmış, herhangi bir değişiklik yoluna gidilmemiştir. Bu bağlamda TATÇI'nın Yunus Emre Divanı ve Risalet6'n-Nushiyye adlı çalışmalarında traskripsiyon işaretlerinden yararlanılmadığı için biz de bu çalışmalardan istifade ederken tarankripsiyon işareti ilave etme yoluna gitmedik.

Çalışmam esnasında kıymetli vaktini ve yardımlarını benden esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof.Dr. Zikri TURAN'a teşekk6rlerimi sunarım.

Fatih ZAHMACIOğLU

16 Haziran 2009

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	xii
İŞARETLER.....	xiii
ÖZET.....	xiv
SUMMARY.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: FONKSİYONLARINA GÖRE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ	
FİİLLER.....	25
1.1. Sıfat Fiil – Sıfat Fiil Yapısında Olanlar.....	25
1.1.1. Alışkanlık – Rivayet.....	25
1.1.1.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivâyet.....	25
1.1.1.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum.....	26
1.1.1.3. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar.....	27
1.1.1.4. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Hayret.....	28
1.1.1.5. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Şaşırma.....	28
1.1.1.6. Alışkanlık / Gelenek – Rivâyet / Durum İhbar.....	28
1.1.2. Alışkanlık – Emir.....	28
1.1.2.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Emir.....	28
1.1.3. Rivâyet – Rivâyet.....	29
1.1.3.1. Rivâyet / Durum İhbar - Rivâyet / Durum İhbar.....	29
1.1.4. Genelleme – Rivâyet.....	29
1.1.4.1 Genelleme / Belirtme – Rivâyet / Durum.....	29
1.2. Sıfat Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar.....	29
1.2.1. Alışkanlık – Şart.....	29
1.2.1.1. Alışkanlık / Durum - Şart.....	41
1.2.1.2. Alışkanlık / Durum / Farzetme – Sart.....	64
1.2.1.3. Alışkanlık / Durum / İhtimal – Şart.....	67
1.2.1.4. Alışkanlık / Durum / Hareket – Şart.....	68
1.2.1.5. Alışkanlık / Durum / Merak – Şart.....	68
1.2.1.6. Alışkanlık / Durum / Seçenek – Şart.....	69
1.2.1.7. Alışkanlık / Durum / Telkin – Şart.....	69

1.2.1.8. Alışkanlık / Farzetme – Şart	69
1.2.1.9. Alışkanlık / İhtimal – Şart.....	81
1.2.1.10. Alışkanlık / Seçenek – Şart.....	91
1.2.1.11. Alışkanlık / Tercih – Şart.....	94
1.2.1.12. Alışkanlık / Sorgu – Şart.....	95
1.2.1.13. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart	96
1.2.1.14. Alışkanlık / Hüküm – Şart	97
1.2.1.15. Alışkanlık / İtaat – Şart	97
1.2.1.16. Alışkanlık / Kendine Güven – Şart.....	98
1.2.1.17. Alışkanlık / Durum Teyit – Şart	98
1.2.1.18. Alışkanlık / Ayırt Etme – Şart	99
1.2.1.19. Alışkanlık / Durum İfade – Şart.....	99
1.2.1.20. Alışkanlık / Genelleme – Şart.....	99
1.2.1.21. Alışkanlık / Gereklilik – Şart.....	99
1.2.1.22. Alışkanlık / İstek – Şart	100
1.2.1.23. Alışkanlık / Kabullenme – Şart.....	100
1.2.1.24. Alışkanlık / Tavsiye – Şart.....	100
1.2.1.25. Alışkanlık / Yönlendirme – Şart	100
1.2.2. Alışkanlık – Tarz	100
1.2.2.1. Alışkanlık / Durum – Tarz.....	101
1.2.2.2. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum.....	101
1.2.2.3. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali.....	102
1.2.2.4. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali / Gerçekleşmemiş Durum	109
1.2.2.5. Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali	109
1.2.2.6. Alışkanlık / İktidar / Durum – Tarz / Süreç Hali	110
1.2.3. Yakın Rivayet – Şart.....	110
1.2.3.1. Yakın Rivayet / Durum –Şart	111
1.2.3.2. Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart	111
1.2.3.3. Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart.....	116
1.2.4. Rivâyet – Şart	117
1.2.4.1. Rivâyet / Durum İhbar – Şart.....	117

1.2.4.2. Rivâyet / Farzetme – Şart.....	117
1.2.4.3. Rivâyet / Durum / Farzetme – Şart	118
1.2.5. Rivâyet – Tarz	118
1.2.5.1. Rivâyet / Durum – Tarz	118
1.2.5.2. Rivâyet / Tespit – Tarz.....	119
1.2.5.3. Rivâyet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum	121
1.2.5.4. Rivâyet / Tespit – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum	122
1.3. Sıfat Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar	124
1.3.1. Alışkanlık – Rivayet – Şart.....	124
1.3.1.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Tahmin – Şart / Varsayım.....	124
1.4. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil Yapısında Olanlar	124
1.4.1. Süreklilik	124
1.4.2. İktidar.....	125
1.4.2.1. İktidar / İmkân	126
1.4.2.2. İktidar / İmkân / Durum.....	130
1.4.2.3. İktidar / İmkân / Durum İhbar.....	131
1.4.2.4. İktidar / İmkân / Durum İfade.....	136
1.4.2.5. İktidar / İmkan / Kesinlik.....	146
1.4.2.6. İktidar / İmkan / Sorgu.....	148
1.4.2.7. İktidar / İmkan / Gelenek.....	148
1.4.2.8. İktidar / İmkân / Çaresizlik	148
1.4.2.9. İktidar / İmkân / Güven.....	148
1.4.2.10. İktidar / İmkân / İhtimal.....	149
1.4.2.11. İktidar / İmkân / İkilemde Kalma	149
1.4.2.12. İktidar / İmkân / Şaşkınlık	149
1.4.3. İmkân	149
1.4.3.1. İmkân / Durum.....	149
1.4.3.2. İmkân / Durum İfade.....	150
1.4.3.3. İmkân / Durum İhbar	150
1.4.3.4. İmkân / Kesinlik.....	150
1.4.4. Tezlik.....	150

1.4.4.1. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek	151
1.4.4.2. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Durum İhbar	151
1.4.4.3. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Hüküm	152
1.4.4.4. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Rica.....	152
1.5. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Sıfat Fiil Yapısında Olanlar	152
1.5.1. Süreklilik – İstek.....	152
1.5.2. Süreklilik – Rivâyet.....	152
1.5.2.1. Süreklilik – Rivâyet / Durum.....	153
1.5.2.2. Süreklilik – Rivâyet / Durum İhbar	153
1.5.3. Süreklilik – Emir	153
1.5.3.1. Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek.....	153
1.5.3.2. Süreklilik / Durum İhbar – Emir / Kuvvetli İstek.....	155
1.5.4. Süreklilik – Alışkanlık.....	155
1.5.4.1. Süreklilik – Alışkanlık / Beyan.....	155
1.5.5. İktidar – Alışkanlık.....	155
1.5.5.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum İhbar.....	156
1.5.6. İktidar – İstek.....	156
1.5.6.1. İktidar / İmkân – İstek.....	157
1.5.6.2. İktidar / İmkân – İstek / İmkân	157
1.5.6.3. İktidar / İmkân – İstek / Temenni	157
1.5.6.4. İktidar / İmkân – İstek / Tavsiye.....	157
1.5.7. İktidar – Rivâyet	158
1.5.7.1. İktidar / İmkân – Rivâyet / Durum İhbar	158
1.5.7.2. İktidar / İmkân – Rivâyet / Çaresizlik.....	158
1.5.8. İktidar – Emir.....	158
1.5.8.1. İktidar / İmkân – Emir / Kuvvetli İstek.....	159
1.5.9. İktidar – Genelleme	159
1.5.9.1. İktidar / İmkân / Kudret Gösterme – Genelleme / Belirtme .	159
1.5.10. Tezlik – İstek	159
1.5.10.1. Tezlik – İstek / Öneri	160
1.5.10.2. Tezlik – İstek / Sorgu.....	160
1.5.10.3. Tezlik – İstek / Yardım	160

1.6. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar	161
1.6.1. Süreklilik – Alışkanlık – Tarz	161
1.6.1.1. Süreklilik – Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali	161
1.6.2. İktidar – Alışkanlık – Şart	162
1.6.2.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart.....	162
1.6.3. İktidar – Yakın Rivâyet – Şart.....	164
1.6.3.1. İktidar / İmkân – Yakın Rivâyet – Şart.....	164
1.6.4. Sürme – Alışkanlık – Tarz.....	164
1.6.4.1. Sürme – Alışkanlık / Durum – Tarz.....	164
1.7. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar	165
1.7.1. Süreklilik – Tarz	165
1.7.1.1. Süreklilik – Tarz / Süreç Hali	165
1.7.2. İktidar – Şart	165
1.7.2.1. İktidar / İmkân – Şart.....	165
1.7.2.2. İktidar / İhtimal – Şart / Farzetme.....	167
1.7.3. İktidar – Süreç	167
1.7.3.1. İktidar / İmkân – Süreç	167
1.7.4. Süreklilik	168
1.8. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil Yapısında Olanlar	168
1.8.1. İktidar – İktidar	168
1.8.1.1. İktidar / İmkân – İktidar / İmkân	168

2. BÖLÜM: EKLEŞMELERDE KULLANILAN ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ

FİLLER.....	169
2.1. - (A/D)r + (y)I – sA.....	169
2.1.1. Alışkanlık – Şart	169
2.1.2. Alışkanlık / Durum – Şart	170
2.1.3. Alışkanlık / Farzetme – Şart	180
2.1.4. Alışkanlık / İhtimal – Şart	183
2.1.5. Alışkanlık / Seçenek – Şart.....	185
2.1.6. Alışkanlık / İtaat – Şart.....	185
2.1.7. Alışkanlık / Tercih – Şart.....	185

2.1.8. Alışkanlık / Sorgu – Şart	185
2.1.9. Alışkanlık / Durum Teyit – Şart	186
2.1.10. Alışkanlık / Hüküm – Şart	186
2.1.11. Alışkanlık / Durum İfade – Şart	186
2.1.12. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart	186
2.1.13. Alışkanlık / Durum / Hareket – Şart	186
2.2. $-(A/D)r + \emptyset - sA$	186
2.2.1. Alışkanlık – Şart	186
2.2.2. Alışkanlık / Durum – Şart	189
2.2.3. Alışkanlık / İhtimal – Şart	191
2.2.4. Alışkanlık / Farzetme – Şart	193
2.2.5. Alışkanlık / Durum / Farzetme – Şart	196
2.2.6. Alışkanlık / Durum / İhtimal – Şart	197
2.2.7. Alışkanlık / Seçenek – Şart	197
2.2.8. Alışkanlık / İtaat – Şart	197
2.2.9. Alışkanlık / Kabullenme – Şart	197
2.2.10. Alışkanlık / Durum / Seçenek – Şart	198
2.2.11. Alışkanlık / Durum / Telkin – Şart	198
2.2.12. Alışkanlık / Durum / Merak – Şart	198
2.2.13. Alışkanlık / İstek – Şart	198
2.2.14. Alışkanlık / Gereklilik – Şart	198
2.2.15. Alışkanlık / Genelleme – Şart	198
2.2.16. Alışkanlık / Tavsiye – Şart	198
2.3. $-mAz + I - sA$	198
2.3.1. Alışkanlık / Durum – Şart	198
2.3.2. Alışkanlık / Durum / Farzetme – Şart	200
2.3.3. Alışkanlık / İhtimal – Şart	201
2.3.4. Alışkanlık / Seçenek – Şart	201
2.3.5. Alışkanlık / Tercih – Şart	201
2.3.6. Alışkanlık / Sorgu – Şart	201
2.3.7. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart	201
2.3.8. Alışkanlık / Hüküm – Şart	201

2.3.9. Alışkanlık / Kendine Güven – Şart.....	202
2.4. –mAz + Ø – sA.....	202
2.4.1. Alışkanlık / Durum – Şart.....	202
2.4.2. Alışkanlık / İhtimal – Şart	203
2.4.3. Alışkanlık / Seçenek – Şart.....	203
2.4.4. Alışkanlık / Tercih – Şart.....	203
2.4.5. Alışkanlık / Sorgu – Şart	203
2.4.6. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart	203
2.4.7. Alışkanlık / Ayırt Etme – Şart	204
2.5. –(y)A/I + bil – sA	204
2.5.1. İktidar / İmkân – Şart.....	204
2.6. –(y)A/I + Ø – sA	204
2.6.1. İktidar / İmkân – Şart.....	204
2.7. –mİş + I – sA	204
2.7.1. Rivayet / Durum / Farzetme – Şart.....	204
2.7.2. Rivayet / Durum / Farzetme – Şart.....	204
2.8. –mİş + Ø – sA	204
2.8.1. Rivayet / Durum / Farzetme – Şart.....	204
2.9. –dI + [(y)/(I)] – sA.....	205
2.9.1. Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart	205
2.9.2. Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart.....	206
2.10. –dI + Ø – sA	207
2.10.1. Yakın Rivayet / Durum – Şart	207
2.10.2. Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart	207
2.10.3. Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart.....	207
2.11. –(y)A/I + bil – Ir + I – sA.....	207
2.11.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart.....	207
2.12. –(y)A/I + Ø – mAz + Ø – sA.....	207
2.12.1. İktidar / İhtimal – Şart / Farzetme	207
2.13. –(y)A/I + bil – dI + y – sA.....	207
2.13.1. İktidar / İmkân – Yakın Rivayet – Şart.....	207
2.14. –(y)A/I + Ø – mAz + Ø – sA.....	207

2.14.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart.....	207
2.15. –(A/D)r + I – mİş	208
2.15.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum	208
2.15.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar	209
2.15.3. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Şaşıрма	209
2.15.4. Alışkanlık / Gelenek – Rivayet / Durum İhbar.....	209
2.16. –(A/D)r + Ø – mİş.....	209
2.16.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivâyet	209
2.16.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum	209
2.16.3. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar	209
2.17. –(y)A/I + bil – mAz.....	210
2.17.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum İhbar.....	210
2.18. –(y)A/I + Ø – mAz	210
2.18.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum İhbar.....	210
2.19. –mAz + I – mİş.....	210
2.19.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Hayret	210
2.19.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar	210
2.20. –mİş + I – mİş	210
2.20.1. Rivayet / Durum İhbar - Rivayet / Durum İhbar	210
2.21. –(A/D)r + I – ken	210
2.21.1. Alışkanlık / Durum – Tarz.....	210
2.21.2. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum.....	211
2.21.3. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali.....	211
2.21.4. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali / Gerçekleşmemiş Durum... 213	
2.21.5. Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali	213
2.21.6. Alışkanlık / İktidar / Durum – Tarz / Süreç Hali	214
2.22. –(A/D)r + Ø – ken.....	214
2.22.1. Alışkanlık / Durum – Tarz.....	214
2.22.2. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali.....	214
2.22.3. Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali	215
2.23. –mAz + I – ken.....	215
2.23.1. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum.....	215

2.24. –mAz + Ø – ken	215
2.24.1. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum.....	215
2.25. –mİş + I – ken.....	216
2.25.1. Rivayet / Durum – Tarz.....	216
2.25.2. Rivâyet / Tespit – Tarz	216
2.25.3. Rivâyet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum.....	216
2.25.4. Rivâyet / Tespit – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum	217
2.26. –mİş + Ø – ken	218
2.26.1. Rivayet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum.....	218
2.27. –(y/ğ)A/I + dİr – Ir + Ø – ken	218
2.27.1. Süreklilik – Alışkanlık / Durum –Tarz / Süreç Hali	218
2.28. –(y)İp + dİr – ken	218
2.28.1. Rivayet / Tespit – Tarz	218
2.29. – (y)A/I + dİr – ken	219
2.29.1. Süreklilik – Tarz / Süreç Hali	219
2.30. – (y)A/I + yorI - r + I – ken	219
2.30.1. Sürme – Alışkanlık / Durum – Tarz	219
2.31. –(y)A/I + bil.....	219
2.31.1. İktidar / İmkân	219
2.31.2. İktidar / İmkân / Sorgu.....	219
2.31.3. İktidar / İmkân / Gelenek.....	219
2.31.4. İktidar / İmkân / İhtimal.....	219
2.31.5. İktidar / İmkân / Kesinlik.....	220
2.32. –(A/I) + Ø.....	220
2.32.1. İktidar / İmkân	220
2.32.2. İktidar / İmkân / Durum.....	222
2.32.3. İktidar / İmkân / Durum İhbar	222
2.32.4. İktidar / İmkân / Durum İfade.....	224
2.32.5. İktidar / İmkân / Kesinlik.....	227
2.32.6. İktidar / İmkân / Sorgu.....	228
2.32.7. İktidar / İmkân / Çaresizlik.....	228
2.32.8. İktidar / İmkân / Güven	228

2.32.9. İktidar / İmkân / İkilemde Kalma	228
2.32.10. İktidar / İmkân / Şaşkınlık	228
2.32.11. İmkân / Durum.....	228
2.32.12. İmkân / Durum İfade	229
2.32.13. İmkân / Durum İhbar	229
2.32.14. İmkân / Durum İhbar	229
2.33. -(A/D)r + I -mİş - sA.....	229
2.33.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Tahmin – Şart / Varsayım.....	229
2.34. -(y)A/I + Ø - mA - mİş.....	229
2.34.1. İktidar / İmkân – Rivayet / Durum İhbar	229
2.34.2. İktidar / İmkân – Rivayet / Çaresizlik	229
2.35. -IP + I- sA	229
2.35.1. Rivayet / Farzetme – Şart	229
2.36. -(y)A/I + bil - A.....	230
2.36.1. İktidar / İmkân – İstek	230
2.36.2. İktidar / İmkân – İstek / İmkân	230
2.36.3. İktidar / İmkân – İstek / Temenni	230
2.36.4. İktidar / İmkân – İstek / Tavsiye.....	230
2.37. -(y)A/I + bil - A+ Ø.....	230
2.37.1. İktidar / İmkân – İktidar / İmkân	230
2.38. -(y)A/I + vEr - A	230
2.38.1. Tezlik – İstek	230
2.38.2. Tezlik – İstek / Sorgu.....	230
2.38.3. Tezlik – İstek / Öneri	231
2.38.4. Tezlik – İstek / Yardım.....	231
2.39. -(y)A/I + vEr - (gII).....	231
2.39.1. Tezlik	231
2.39.2. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek.....	231
2.39.3. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek / Durum İhbar	231
2.39.4. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek / Hüküm.....	231
2.39.5. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek / Rica	232
2.40. -(y)A/I + gör - üp	232

2.40.1. Süreklilik	232
2.41. -(y)A/I + gör – (gII).....	232
2.41.1. Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek.....	232
2.42. -(A/I)r + gII	232
2.42.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Emir.....	232
2.43. -(y)A/I + gel.....	232
2.43.1. Süreklilik	232
2.44. -(y)A/I + gel – Ip.....	233
2.44.1. Süreklilik – Rivayet / Durum.....	233
2.45. -(y)A/I + gel – mİş.....	233
2.45.1. Süreklilik – Rivayet / Durum İhbar	233
2.46. -(y)A/I + dur	233
2.46.1. Süreklilik / Durum İhbar – Emir / Kuvvetli İstek.....	233
2.46.2. Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek.....	233
2.47. –Ip + dİr.....	233
2.47.1. Süreklilik	233
2.48. –Ip + dİr – (A/I)r	233
2.48.1. Süreklilik – Alışkanlık / Beyan	233
2.49. -(y)An + I – mİş.....	234
2.49.1. Genelleme / Belirtme – Rivayet / Durum.....	234
2.50. -(y)A/I + Ø – sIn.....	234
2.50.1. İktidar / İmkân – Emir / Kuvvetli istek.....	234
2.51. -(y)A/I + bil –An.....	234
2.51.1. İktidar / İmkân / Kudret Gösterme – Genelleme / Belirtme	234
2.52. -(y)A/I + Ø – mAdAn.....	234
2.52.1. İktidar / İmkân – Süreç	234
2.53. -(y)Ip + Dİr –mİş	234
2.53.1. Süreklilik – Rivayet / Durum İhbar	234
SONUÇ	235
KAYNAKLAR.....	247
ÖZGEÇMİŞ	249

KISALTMALAR

ADD.	: Ahmet-i Dā'ī Divanı
DK.	: Dede Korkut Kitabı
G.	: Garib-nāme
H.	: Hurşid-nāme
NHT.	: Nazmü'l – Hilāfiyyat Tercümesi
RN.	: Risāletü'n – Nushiyye
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten
TDK	: Türk Dil Kurumu
YED.	: Yunus Emre Divanı
YZ.	: Yusuf u Züleyha
1953B/AP/FMN.	: Fakir-nāme, Manisa Nüshası
1953B/AP/FRN.	: Fakir-nāme, Roma Nüshası
1953B/AP/FRN.	: Vaf-ı Hal, Roma Nüshası
1954B/AP/H.	: Hikâye

İŞARETLER

A : a, e

E : e, i

I : ı, i, u, ü

P : b, p

D : d, t

+ : İsmeye eklenmeyi gösterir.

- : Fiile eklenmeyi gösterir.

Ø : Şeklen değil ama fonksiyonca var olan kelime ve ekleri gösterir.

() : Parantez içindeki sesin ihtiyarî olduğunu gösterir.

Tezin Başlığı: Eski Anadolu Türkçesi'nde Zenginleştirilmiş Fiiller -14. Yüzyıl Işığında-	
Tezin Yazarı: Fatih ZAHMACIOĞLU	Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN
Kabul Tarihi: 16.06.2009	Sayfa Sayısı: 15 (Ön Kısım) + 249(Metin)
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilim Dalı: Yeni Türk Dili
<p>Yapmış olduğumuz çalışmada “Eski Anadolu Türkçesi’nde Zenginleştirilmiş Fiiller” incelenerek fonksiyonlarına ve ekleşmelerine göre tasnif edilmiştir. Burada “Zenginleştirilmiş Fiiller” tabiriyle kastettiğimiz, gramer bakımından aynı yapı içerisinde yan yana bulunan ya da aynı yapı içerisinde gramer ilişkisi içinde bulunan fiil unsurlarıdır. Bu fiil unsurları, sıfat fiil, zarf fiil ve tasviri ek fiildir. Çalışmamızda öncelikle zenginleştirilmiş fiil unsurları, bazı dilcilerin görüşlerinden istifade edilerek açıklanmış ve değerlendirilmiş, ardından da çalışmamıza kaynaklık eden görüşün bu unsurlar hakkındaki izahlarına yer verilmiştir. Daha sonra çalışmamızda istifade ettiğimiz eserler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde istifade ettiğimiz eserlerden elde ettiğimiz örnekler fonksiyonlarına göre tasnif edilmiştir. Bu tasnif yapılırken zenginleştirilmiş fiillerin hangi yapılardan meydana geldiği göz önünde bulundurulmuştur. Yani sıfat fiil – sıfat fiil, sıfat fiil – zarf fiil, zarf fiil – tasviri fiil gibi başlıklara göre bir tasnif yapılmıştır. İkinci bölümde ise şekle bağlı bir tasnif çalışması yapılmış ve incelediğimiz örnekler ekleşmelerine göre ele alınmış ve bir ekleşmenin hangi fonksiyonlarda bulunduğu gösterilmiştir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Eski Anadolu Türkçesi, Fiil, Zenginleştirilmiş Fiil	

Title of the Thesis: Verbs Enriched in Old Anatolian Turkish -With the Light of 14th century-

Author: Fatih ZAHMACIOĞLU

Supervisor: Prof. Dr. Zikri TURAN

Date: 16.06.2009

Nu. of pages: 15 (pre text) + 249 (appendices)

Department: Turkish Lang. and Lit.

Subfield: Modern Turkish Language

In this paper “Verbs Enriched in Old Anatolian Turkish” was classified with going into their functions and affixes. We mean verb elements that exist side by side in the same grammatical structure or related with grammatically in the same structure. These verb elements are participles, gerunds, figurative additional verbs. Firstly, verbs enriched were explained and commented with utilizing some linguist’ opinions, then interpretations about these elements which illuminated our study took place. Some information about creations utilized for our study took place. In the first stage, Types taken from the creations were classified with their functions. We took into consideration how these verbs consist when we classified. That is to say we classified as participle - participle, participle – gerund, gerund - figurative additional verb. In the second stage we made a study on classification on the basis of form and types studied on were handled according to their affixes and it is shown that what the function of these affixes is.

Keywords: Turkish Language, Old Anatolian Turkish, Verb, Verbs Enriched

GİRİŞ

Eski Anadolu Türkçesi, Türk Dili'nin 12. ve 16. yüzyıllar arasında Anadolu'da Oğuz şivesine dayalı olarak ortaya koyduğu tarihi ve edebî şivedir.

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz şivesinin ilk olarak yazıya geçirilmiş biçimidir. Bir başka deyişle Oğuzca, ilk olarak Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırdığımız dönemde yazıya geçirilmiştir. Oğuzca'ya dayalı ilk yazı dili olması sebebiyle Türk dili tarihinde önemli bir yer tutar.

Çalışmanın Önemi

Bu dönem, ortaya koyulan eserler bakımından zengin olması ve günümüz Türkiye Türkçesi'nin oluşmasında büyük etkisi olduğu için, Orta Türkçe Dönemi içerisinde önemli bir yere sahiptir ve araştırmacıları sürekli üzerinde çalışmaya sevk eden bir dönemdir.

Çalışmanın Amacı

Ortaya koyulan eserleri bakımından zengin olan bu döneme ait bazı eserlerden istifade ederek “Eski Anadolu Türkçesi'nde Zenginleştirilmiş Fiiller” adlı bir çalışma yaptık. Bu çalışmayı yaparken amacımız, eklerin fonksiyonları tespit edilirken şekle bağlı kalınmayıp bu işin cümle seviyesinde bir incelemeyle yapılması gerektiğini göstermektir. Yaptığımız araştırmalarda bu konuda yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Bu yüzden Eski Anadolu Türkçesi'ne ilk defa farklı bir açıdan bakılmıştır. Bu bakımdan çalışmamızın Türkoloji için faydalı olmasını umuyoruz.

ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ FİLLER

“Zenginleştirilmiş Fiiller” tabiriyle kastettiğimiz, gramer bakımından aynı yapı içerisinde yan yana bulunan ya da aynı yapı içerisinde gramer ilişkisi içinde bulunan **sıfat fiil / sıfat fiil, zarf fiil / tasviri ek fiil / sıfat fiil, zarf fiil / tasviri ek fiil, sıfat fiil / zarf fiil** gibi unsurlardır.

Çalışmamızın merkezinde yer alan sıfat-fiil, zarf-fiil ve tasviri ek fiil konularında şimdiye kadar ortaya koyulan görüşlere kısaca değinmekte fayda var. Bunu yaparken sırasıyla sıfat fiil hakkındaki görüşlere, tasvirî fiil hakkındaki görüşlere ve son olarak

da zarf-fiil hakkındaki görüşlere yer vereceğiz. Bu görüşlere değindikten sonra çalışmamıza kaynaklık eden Prof. Dr. Zikri TURAN'ın tespitlerine değineceğiz.

Zenginleştirilmiş Fiilin Unsurları

Zenginleştirilmiş fiilin sıfat fiil, zarf fiil ve tasviri ek fiil unsurlarından meydana geldiğini yukarıdaki açıklamamızda dile getirmiştik. Bu bölümde, bu unsurların alışılmış gramer kültüründe nasıl ele alındığını, bazı dilcilerin görüşlerine yer vererek izah edeceğiz. Bu izahtan sonra çalışmamıza kaynaklık eden görüşün bu unsurlar hakkındaki düşüncelerini belirteceğiz.

Sıfat Fiiller

Mehmet HENGİRMEEN sıfat fiiller için şöyle bir tanımlama yapmıştır: “Eylemin sıfat olarak kullanılmasına ortaç denir. Ortaçlar çatı ekini alır, olumsuz ve edilgen biçimleri yapılır ve zaman kavramı taşır. Bu nedenle diğer sıfatlardan ve eylemliklerden ayrı özellikler gösterir” (1998:251). Sıfat fiilleri bağlı oldukları zamana göre “geniş zaman ortacı”, “gelecek zaman ortacı” ve “geçmiş zaman ortacı” olmak üzere üçe ayırmıştır.

Muharrem ERGİN sıfat fiilleri girdikleri kelime grubuna göre isimlerden farklı olduklarını açıklamış ve tanımlamıştır. Bu tanımlama şöyledir: “Partisipler nesnelere hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Hareket vasıflarını belirtmek suretiyle nesnelere karşıladıklarına göre nesne karşılayan kelimeler olarak partişipler mana bakımından isim cinsinden kelimeler arasına girer. Partişiplerin asıl isimlerden farkı nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile şu veya bu kalıcı vasfi ile değil, hareketi ile ifade etmesidir. Yani partisip hareket halinde bulunan nesnelere için kullanılan, hareket halindeki nesneyi ifade eden kelimelerdir. Bu kelimeler, dediğimiz gibi, fiil şekilleridir. Fiil kök veya gövdeleri bu şekillere girerek nesnelere hareketleriyle ifade ederler. Onun için partişiplere fiillerin isim şekilleri, kısaca isim fiil diyebiliriz” (2000:333).

ERGİN, sıfat fiillerin nesnenin hareketini ifade etmekten başka zaman ifadesi taşıdıklarına da değinmiştir ve partişiplere neden isim fiil adını verdiğini şöyle açıklamıştır: “Birin fiil şekilleri olarak nesnelere hareketleri ile ifade eden partişiplerde hareket ifadesinden başka zaman ifadesi de vardır. Yani hareketin hangi zamana ait

olduklarını da gösterirler. Şu halde partisipler zaman ve hareket ifadesi taşıyarak nesnelere karşılayan fiil şekilleridir. Demek ki, partisiplerin bir tarafı isim, bir tarafı fiildir. Onun için bunlara isim fiil adını veriyoruz” (2000:333) der ve sıfat fiillerin nasıl yapıldıklarını ve onların asıl fonksiyonlarının ne olduğunu şöyle ifade eder: “Partisipler fiil kök ve gövdelerine partisip ekleri getirilerek yapılırlar. Partisip ekleri bir yandan zaman ve hareket, öte yandan isim yapma fonksiyonları ile çekim eki ve yapım eki arasında bir yer tutan fiilden isim yapma eklerine çok yaklaşan fiil işletme ekleridir. Asıl fonksiyonları geçici hareket isimleri yapmaktır. Fakat gerekince bir yandan yapım eki gibi kalıcı isimler yapabilmekte, öte yandan arkasına şahıs ekleri alarak fiil çekimini kuran şekil ve zaman eki durumuna geçebilmektedirler. İşte şekil ve zaman eklerinin, dolayısıyla fiil çekimlerinin büyük bir kısmı bunun için partisip, dolayısıyla isim menşelidirler” (2000:333).

ERGİN, yukarıda belirttiğimiz açıklamalardan sonra sıfat fiili şöyle tarif etmektedir: “Partisip zaman ve hareket mefhumunu muhafaza eden, fakat isim gibi kullanılan, isim gibi çekilen fiil şeklidir. Bu fiil şeklini yapmak için, dediğimiz gibi, fiil kök ve gövdelerine partisip ekleri denen fiil işletme ekleri getirilir” (2000:334).

Tahsin BANGUOĞLU, “Sıfat fiil, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir. Zaman anlatımı yönünden ad fiillerden ayrılırlar” (2004: 422) demektedir. BANGUOĞLU sıfat fiilleri bu şekilde tanımladıktan sonra onları “etkin sıfat fiiller(participe actif)”, “edilen sıfat fiiller (participe pasif)” ve “olumsuz sıfat fiiller(participe negatif)” olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu ayırmadan sonra; “Sıfat fiiller bu yönlerden öbür fiilden üremiş sıfatlardan ayrılırlar. Bir sıfat takımı içinde daha çok etkin sıfat fiiller kılışın kimsesine, edilen sıfat fiiller kılışın mantıkça nesnesine sıfat olurlar” (2004: 422) der.

BANGUOĞLU sıfat fiillerin taşıdıkları zaman anlatımı hakkında şunları söyler: “Donuk isim olarak zaman anlatımını kaybetmiş görünen fiil üremeleri fiil işleyişine geçince ait oldukları zamanı belli ederler. Bu sebeple onları taşıdıkları zaman anlatımına göre sınıflarız: 1. Geçmiş sıfat fiilleri (participe passe). 2. Hal sıfat fiilleri (participe present). 3. Gelecek sıfat fiilleri (participe futur)” (2004: 423).

Tuncer GÜLENSOY, sıfat fiiller hakkında kısaca şunları ifade etmektedir: “Fiilden yapılmış isimlere göre farklı bir durum gösteren partisip ekleri esas olarak geçici isimler yaparlar. Bazen kalıcı isimler yaptıkları da olur” (2000:380).

Tahir Nejat GENCAN sıfat fiiller konusunda: “ Varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat, özne, nesne, tümleç; olarak yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcüklere “sıfat eylem” denir” (2001:415) der. Sıfat fiillerin kullanılışları konusunda da şunları ifade eder: “1. Ortaçlar, eylemler gibi türlü çatılara girer; olumsuzluk eki alır. 2. Ortaçların birinci görevleri sıfat oluşlarıdır; adları nitelerler, belirtirler. 3. Niteledikleri ve belirttikleri adlar düşünce ortaçlar adlaşır; adlar gibi çekimlenir ve kurdukları önermelerle birlikte tümcelerin öznesi, tümleci olur” (2001:422).

Mustafa ÖZKAN, Osman ESİN ve Hatice TÖREN sıfat fiiller hakkında ve onların kullanılışları konusunda şunları söylerler: “İsimlerin hareketlerine dayalı özelliklerini ifade eden kelimelere sıfat fiil denir. Sıfat fiiller zaman ve hareket ifadesi taşımaları bakımından fiillere, söz diziminde isim gibi kullanılmaları ve nesnelere karşılamları bakımından ise isim çeşidi kelimelere yaklaşırlar. Cümlede veya kelime grubunda isim gibi kullanılır; özne , nesne, sıfat, yer tamlayıcısı... olabilir, zarf dışında ismin bütün fonksiyonlarını üstlenebilirler. İsim çekim eklerini alabilirler. Sıfat fiiller fiil kök veya gövdelerine sıfat ekleri getirilerek karşılanırlar” (2001:507).

Zeynep KORKMAZ, “ Çekimsiz fiillerin ikinci türünü oluşturan sıfat fiiller, adından da anlaşılacağı üzere, sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Sıfat fiiller, bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sığata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılırlar” (2003:909) der ve sıfat fiillerin görevleri hakkında şunları söyler: “Adlardan önce gelen sıfat fiiller birer sıfat görevi yüklendikleri halde, bunların kendinden sonraki ada bağılı olmadan yalın durumda bulunanları veya çokluk, iyelik ve ad çekim ekleri ile genişletilmiş olanları ad görevindedir. Ancak, özellikle belirtmek gerekir ki, bunlar asla kalıcı sıfat ve adlar değillerdir: Fiillerdeki zaman ve hareket kavramını bir nesneye, bir varlığa geçici olarak bağlayan sıfat ve adlardır. Söz gelişi ,“becerikli çocuk”taki “becerikli” sıfatı,

çocuğun kalıcı bir vasfını belirlediği halde, “gelecek yolcu” daki “gelecek” sıfat fiili, yolcu adına, hareket ve zaman kavramı taşıyan geçici bir vasıf vermektedir. “Onlar geleceklelerini bildirdiler” cümlesinde ise, gelme eylemi; zaman, hareket ve şahsa bağlı geçici bir ada dönüşmüştür. Görülüyor ki, sıfat fiiller yapılarındaki bu iki yönlü özellik dolayısıyla, hem bir ad gibi işlem görmekte ve aldığı çekim ekleriyle cümle içinde tıpkı kalıcı adlar gibi özne, nesne ve tamlayan görevleri yüklenebilmekte; hem de ağır basan fiil yönleriyle tıpkı fiiller gibi hareket ve zaman kavramı taşımakta, olumlu ve olumsuz biçimleri yapılabilmektedir” (2003:910).

KORKMAZ sıfat fiillerin özellikleri hakkında da şunları söyler: “ Sıfat fiillerin başlıca özellikleri, bunların birer fiil şekli oldukları, yapılarında hareket ve zaman kavramı bulunduğu, geçici birer hareket adı kurdukları, sıfat ve ad gibi kullanıldıkları ve ad çekimi ekleriyle çekime girebildikleri; bu niteliklerinin bir sonucu olarak da hem adlaşma hem de fiilleşme yeteneklerine sahip oldukları biçiminde özetlenebilir” (2003:911).

Nesrin BAYRAKTAR ise sıfat fiiller hakkında şunları ifade etmektedir: “Sıfat fiiller, isim fiiller gibi fiilden türerler. Aldıkları belli başlı ekler vardır. Bu eklerle sıfat fiil ekleri denir. Sıfat fiiller cümlede bir sıfat gibi görev yaparlar. Sıfatlar gibi isimlerin önüne gelirler ve onları nitelerler. Tıpkı bir sıfat gibi ismin hal eklerini alabilirler. Sıfatlarda görülen isimleşme olayı sıfat fiillerde de gerçekleşir. Bunun için sıfat fiilin nitelediği isim çok belirgin ise düşer ve bu isme gelen iyelik eki, ismin hal ekleri gibi ekler sıfat fiilin üzerine eklenir. Böylece sıfat fiil isimleşmiş olur. Sıfat fiiller, cümlede her hangi bir sıfatın üstlenebileceği her türlü görevi üstlenebilirler. Sıfat fiiller, zaman kavramı taşımaları nedeniyle diğer fiilimsi eklerinden ayrılırlar” (2004:44).

Sıfat Fiil hakkında söylenen sözler şu sonuçları vermektedir: 1. Sıfat fiil; fiilin sıfat olarak kullanılan, nesnelere hareket vasıflarını karşılayan, geçici isim yapan şekilleridir. 2. Zaman ve hareket ifadesi taşırlar. Bu yüzden fiillere yaklaşırlar. Söz diziminde isim gibi kullanılmalarından dolayı da isimlere yaklaşırlar. 3. Mana bakımından isim cinsinden kelimeler arasına girerler, geçici isim yaparlar; ancak asıl fonksiyonları geçici hareket isimleri yapmaktır. 4. Çatılara girerler, olumsuzluk eki

alırlar. 5. Niteledikleri isim düşerse adlaşırlar. 6. Çekim eki alabildiği için cümlede kalıcı adlar gibi özne, nesne ve tamlayan görevleri yüklenebilmektedirler.

Biz çalışmamızı Prof. Dr. Zikri TURAN'ın görüşlerini benimseyerek yaptık. Bu doğrultuda onun sıfat fiiller hakkındaki görüşlerine ilerleyen sayfalarda “Araştırmaya Kaynaklık Eden Görüşe Göre Zenginleştirilmiş Fiilin Unsurları” başlığı altında yer verilmiştir.

Tasviri Ek Fiiller

Tahsin BANGUOĞLU tasviri ek fiili, “Tasvirî fiiller –e ve –i zarf fiillerine belli yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanlarıdır. Bunlar, birinci zarf fiil halindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ederler ve tasvir fiiller (verbe descriptif) adını alırlar” (2004:488) şeklinde tanımladıktan sonra anlatımlarına göre “yeterlik fiilleri”, “ivedilik fiilleri”, “sürek fiilleri” ve “yaklaşık fiilleri” olmak üzere dörde ayırır.

BANGUOĞLU, “yeterlik fiilleri”ni şöyle açıklar: “Bunlar –e zarf fiilleri üzerine ‘bil-‘ yardımcısı getirmek suretiyle yapılırlar. Yeterlik fiilleri kimsenin yeterliğini, sözü geçen kılışın veya oluşun mümkün veya muhtemel olduğunu anlatırlar. Yeterlik fiilleri tasvirî fiillerin en çok kullanılan şekli olup hemen bütün fiil çekimleri boyunca çekilip söylenirler” (2004:489).

BANGUOĞLU, yeterlik fiillerinin olumsuzunun daha eski başka bir yardımcı fiilden geldiğini ifade eder. Buna göre: “Biz yeterlik fiilinin Azeride kullanılan olumsuz görünüşünü(yapabilmemek) kullanmaz, onun yerine Eski Türkçe’de u-mak= yeterli olmak fiilinin olumsuz görünüşü u-ma-mak(kıl-a umamak) dan kök seslinin düşmesiyle kalan –ma-mak ekini kullanırız. Bu ek Eski Osmanlıca’dan beri sesli uyumuna tabi görünür. (vere-memek, ala-mamak) Demek Eski Türkçe u-mak fiili er-mek>i-mek fiiline benzer bir şekilde kökünü yitirmiş, yalnız taşıdığı yeterli olmak anlatımını vaktiyle aldığı –me- olumsuzluk eki aracılığıyla (olumsuz görünüşte) bizim yeterlik fiilimize intikal ettirmiş.” (2004:489.490) diyerek yeterlik fiillerinin olumsuz şeklini açıklar.

“Yeterlik fiilleri”nden sonra “ivedilik fiilleri”ne değinen BANGUOĞLU ivedilik fiillerinin –i zarf fiilleri üzerine ver- yardımcı fiilinın getirilmesiyle yapıldığını ifade eder ve ivedilik fiillerini şöyle açıklar: “İvedilik fiilleri sözü geçen oluşun veya kılışın çabuk elden, ansızın, kolaylıkla ve rahatlıkla gerçekleşmesi anlatımını taşırlar” (2004:490).

BANGUOĞLU, ivedilik fiillerinin de yeterlik fiilleri gibi çekim ve yatık fiil şekillerini alabildiklerini; ancak anlam ilişkisi olmadıkça da her fiille kullanılamayacaklarını ifade eder. (2004:490)

BANGUOĞLU, “ivedilik fiilleri”nin olumsuz şeklini de şöyle ifade eder: “İvedilik fiillerinin olumsuz şekli yardımcıının olumsuz görünüşüyle yapılır (alıvermemek, inanıvermemek). Bu şekil birleşik fiildeki ivedilik anlatımını olumsuz kılar. Ama zarf fiili olumsuz yapmak, yani onun olumsuz görünüşü üzerine de ivedilik fiili kurmak mümkündür (almayıvermek, inanmayıvermek). Kelimenin bu yapısı kılışın beklenmedik bir olumsuz gelişmesini anlatır” (2004:491).

BANGUOĞLU “sürek fiilleri” hakkında da onların –e zarf fiilleri üzerine “dur-”, “kal-”, “gör-”, “gel-” yarı yardımcı fiilleri getirilerek yapıldıklarını ifade eder ve şöyle devam eder: “İvedilik fiilleri kullanım farklarıyla sözü geçen oluş ve kılışın zaman içinde sürekli olduğunu anlatmaya yararlar. Bunlardan “dur-” fiili Eski Türkçe’den beri bir yarı yardımcı olmuş (er sökel turur) bir yandan Eski Osmanlıca “durur” üzerinden bizim –dir ekini vermiş, bir yandan ise hareketli kılış anlamı da kazanarak bu sürek fiillerini yaratmıştır” (2004:491) der ve “kal-, gör-, gel-” sürek fiillerinin fonksiyonları hakkında da kısaca şunları anlatır: “Kal- fiili ile yapılan sürek fiilleri hareketsiz sürmekte anlamında olurlar; gör- fiiliyle yapılan sürek fiilleri de dur- la yapılanlar gibi hareket anlamı taşırlar. Bunlarda kayıtsız, tereddütsüz sürmek anlam inceliği vardır. Gel- fiiliyle yapılan sürek fiilleri oluş ve kılışın eski bir zaman da başlamış olup sürmekte olduğunu anlatırlar” (2004:492).

BANGUOĞLU sınıflandırmış olduğu tasvir fiillerinde dördüncüsü olan” yaklaşık fiiller” hakkında ise kısaca şu açıklamayı yapar: “Yaklaşık fiiller –e zarf fiilleri üzerine ‘yaz-’ yardımcısı getirilerek yapılmışlardır. Burada ‘yaz-’ Eski Türkçe’deki yanılmak anlamıyla kullanılmış olup Eski Osmanlıca’dan beri bu yaklaşık fiillerde görülür.

Bunlar bugün istenmeyen bir oluş ve kılışın gerçekleşmesine ramak kaldığını, az kalsın alıvereceğini anlatırlar” (2004:493).

Zeynep KORKMAZ tasvirî fiili şöyle tanımlar: “iki fiilin birleşmesinden oluşmuştur. Burada birinci fiil bir zarf fiil kuruluşundadır. Buna, esas fiilin anlamını tasvir eden ve ona yeni bir anlam özelliği katan yardımcı fiil eklenir. Bu türlü birleşim fiiller tasvir edici yardımcı fiil olarak kullanılan bil-, ver-, dur-, yaz-, gör-, kal-, gel- fiilleri ile karşılanır” (2003:151). KORKMAZ, tasvirî fiilleri tanımladıktan sonra onları işlev ayrılıklarına göre “yeterlik fiilleri”, “tezlik fiilleri”, “süreklilik fiilleri” ve “yaklaşma fiilleri” olarak dörde ayırmıştır.

KORKMAZ yeterlik fiilleri için; “Yeterlik fiilleri, bir esas fiilin –(y)A zarf fiil biçimi üzerine bil- yardımcı fiilin getirilmesiyle kurulur” (2003:151,152) der. Tezlik fiilleri için de “-(y)I/-(y)U zarf fiil eki almış bir esas fiilin, ver- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuştur” (2003:151) demektedir.

KORKMAZ, süreklilik fiilleri için; “Esas fiilin –(y)a, -(y)I ve –(y)Ip zarf fiil biçimleri üzerine dur-, gel-, kal-, gör-, koy- (ko-) yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulur. Yardımcı fiillerin esas fiile kattıkları anlam incelikleri, türlerine ve birleşme biçimlerine göre bir oluş ve kılışın belirli bir zaman içinde yapılandırma, bir zamandan beri yapılagelme veya belirli bir durumda kalakalma niteliğindedir.” (2003:152) demektedir. Yaklaşma fiilleri için de: “ Esas fiilin –(y)A zarf fiil biçimi üzerine yaz- yardımcı fiilin getirilmesiyle kurulur. Esas fiile ‘az kalsın gerçekleşecek olma, gerçekleşmeye çok yaklaşmış olma’ özelliği katar” (2003:152) demektedir.

Tasviri ek fiiller için söylenen farklı bir şey yoktur. Söylenenlerden çıkan sonuç şudur: 1. Tasviri ek fiiller, -e ve –i zarf fiillerine belli yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanlarıdır. Bir diğer ifadeyle biri zarf fiil kuruluşunda olan ve buna esas fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir eden ve ona yeni bir anlam özelliği katan yardımcı fiil ekleridir. 2. Yeterlilik fiilleri, tezlik (ivedilik) fiilleri, süreklilik (sürek) fiilleri ve yaklaşma fiilleri olmak üzere dörde ayrılırlar. 3. Yeterlilik fiilleri –e zarf fiili üzerine bil- yardımcı fiili getirmek suretiyle yapılır. Yeterlilik fiilin olumsuzu eski bir yardımcı fiil olan u-’tan gelir. u- fiilin olumsuz görünüşü olan u- ma- ’tan, kök ünlüsünün düşmesiyle kalan ma- ekini kullanırız. 4. Tezlik (ivedilik)

fiilleri –i zarf fiilleri üzerine ver- yardımcı fiili getirilmesiyle yapılır. 5. Süreklilik (sürek) fiilleri –e zarf fiili üzerine dur-, kal-, gör-, gel- yardımcı fiilleri getirilerek yapılır. 6. Yaklaşma fiilleri de –e zarf fiili üzerine yaz- yardımcı fiili getirilerek yapılır.

Kaynak görüşümüzün tasviri ek fiiller hususunda yukarıdakilerden farklı bir anlayışı yoktur. Biz yine de kaynak görüşümüzün bu husustaki izahlarına ilerleyen sayfalarda, “Araştırmaya Kaynaklık Eden Görüşe Göre Zenginleştirilmiş Fiilin Unsurları” başlığı altında yer verdik.

Zarf Fiiller

Muharrem ERGİN gerundiumlar başlığı altında zarf fiili şöyle izah eder: “Gerundiumlar hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana, şahsa bağlanmış bir hareket, ne partisipler gibi nesne ifade ederler. Gerundiumlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hali karşılarlar. Hal ve durum karşılayan kelimelere zarf diyoruz. Şu halde gerundiumlar fiillerin zarf şekilleridir” (2000:338).

Gürer GÜLSEVİN –sA ekinin kip ekleri arasında değil; bir gerundium olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. GÜLSEVİN bu hususta şunları söylemektedir: “Cümlede hiçbir zaman yüklem görevi taşımayan (dilek bildiren birkaç özel kullanım dışında) –sA eki, gramerlerin, devamlı yüklem görevi üstlenen “fiil kipleri” bölümünde değil, fiilden türemiş zarflar olan “gerundiumlar” kısmında verilmelidir” (1990:279).

GÜLSEVİN şöyle devam ediyor: “Kişi eki alıyor olması, -sA ekinin gerundium fonksiyonu taşımasını engellemez. Çünkü –DIK + kişi eki + dA (... gel-diğinde gideriz) şeklinde de kişi eki almış bir gerundium söz konusudur” (1990:279).

Leyla KARAHAN da GÜLSEVİN ile aynı fikirdedir. KARAHAN, “-sa/-se şart eki, zarf-fiil ekleri grubunda yer almalıdır” (Türk Dili:Sayı: 516, Aralık 1994) demektedir.

Kâmil TİKEN ise şu ifadelere yer vermiştir: “Zarf-fiil, ulama zarf-fiili olması durumu hariç, hareket ifadeli fiil zarfı yahut hem fiil hem zarf olan kelime yahut da zarf gibi kullanılan kelime demektir” (2004:133).

TİKEN şöyle devam etmektedir: “Bir zarf-fiil, ulama zarf-fiili olarak kullanıldığı zaman çekimsiz fiil (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) veya çekimli fiile, kısacası fiile zarf olarak bağlı olmayıp onunla, işlevlerini yüklenerek sıralama, zıtlık vs. ifadelerle ulama yaparak bağlantılı olur. Meselâ koşup (gitmek), düşünerek (söylemek), söylemeden (anlamak), gidince (görmek), geçerken (uğramak) örneklerindeki zarf-fiiller fiile zarf olarak bağlı; fakat gidip (gelmek), gitmişken (görememek) örneklerindeki zarf fiiller ise ulama zarf-fiili durumunda olup fiile zarf olarak bağlı değildir” (2004:133).

Nesrin BAYRAKTAR zarf fiiller hakkında “ Zarf-fiiller, kişi ve zaman kavramı olmadan temel cümlenin ya da yan cümlenin yüklemine niteleyen, cümlede genellikle zarf tümleci olarak görev yapan fiilimsilerdir. İkinci bir görevleri, yardımcı fiillerle kullanılarak birleşik fiiller kurmak olan zarf-fiiller, cümlede bağlaç görevinde kullanılabilirler ve birleşik cümleler kurabilirler” (2004:137) demektedir.

Zarf Fiil hakkında söylenenlerden şu sonuçlara varırız: 1. Zarf fiiller, hareket hali ifade eden, zarf gibi kullanılan fiil şekilleridir. 2. Şahsa ve zamana bağlanmazlar, hal ve durum karşılarlar. 3. Gülsevin ve Karahan’ın diğer dilcilerden farklı görüşüne göre de –sA eki, kipler olarak değil; zarf fiil olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmaya Kaynaklık Eden Görüşe Göre Zenginleştirilmiş Fiilin Unsurları

Buraya kadar olan bölümde, ulaşabildiğimiz kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda bazı dilcilerin ifadeleri ışığında mevcut sıfat fiil, tasvirî fiil ve zarf fiil tanımlamaları, bu unsurların ekleşme sistemindeki kullanışları, üstlendikleri vazifeler hususlarında bilgiler vermeye çalıştık. Bundan sonraki bölümde de çalışmamıza kaynaklık eden görüşün, saydığımız unsurlar hakkındaki anlayışını dile getireceğiz.

Sıfat Fiiller

Fiilimsiler konusunda Zikri TURAN: “ Bilindiği gibi, kendi aralarında, mastarlar, sıfat fiiller ve zarf fiiller olmak üzere üçe ayrılan fiilimsiler, bize göre, fiilleri manaca muhafaza edip şekilce geçici olarak, kullanım müddeti boyunca isim kalıbına aktarma fonksiyonuyla diğer ek türlerinden ayrı ve muadil bir kategori oluşturan eklerdir. Bir fiilin, fiil manasıyla, cümlede özne, nesne, zarf gibi yardımcı unsur ya da tamlamalarda sıfat veya belirtme unsuru olarak kullanmaya hazır hale getirebilmesi, hareket bildirme

kavramını yitirmeden ancak şekilce isim kalıbına aktarılmasıyla mümkün olmaktadır. İşte bu kendisine has nitelik, fiilimsileri de üst eşit kategorik ek sınıfına sokmaktadır. “Yaşamak buna derler” cümlesinde, “yaşamak”taki –mak mastarı, “yaşayan çocuk”taki –yan sıfat fiili ve “havalar ısın-ınca, orman yangınları başladı” cümlesinde “ısınma”daki –ınca zarf fiil ekleri gibi, fiilimsiler, üç alt gruba ayrılırlar” (2000:3) demektedir.

Her ne kadar alışılmış gramer anlayışının sıfat fiiller hakkındaki görüşlerine yer verirken fazla bahsetmesek de; dilbilimcilerin çoğu, bizim çalışmamıza kaynaklık eden görüşten farklı olarak sıfat fiillerin zaman fonksiyonu taşıdıkları görüşünü ileri sürerler. Bununla beraber basit/birleşik zaman/çekim diye bir ayırım da yapmaktadırlar.

Fiil çekimi ve zaman kavramı hususunda TURAN: “Zamanın, bir cümleyi metnin diğer kısımlarından ya da gramerin diğer kategorilerinden bağımsız kılan boyutunun, ikisi de aynı kapıya çıkan “**bitmişlik**” ve “**hükme bağlanmışlık**” olarak belirlediği hemen anlaşılır” (1999:6) demektedir. Bunun sonucunda da: “1) Bir fiil çekimi, zamanın ‘genel bir sonuç hükmü’ veya ‘bitmişlik’ belirten unsurlarından birine sahiptir. 2) Bir fiil teşkili, ‘genel bir sonuç hükmü’ veya ‘bitmişlik’ belirten zaman unsurlarından birini almak zorundadır. 3) Bu unsurlar tayin edici olduklarından, bir fiil çekimi, başka hiçbir zaman unsuru/eki ile teşkil edilemez. 4) Fiil çekimi, yapısını tayin edici unsur olarak zamanın, sadece ‘bitmişlik’ ve ‘genel bir sonuç hükmü’ içeren iki boyutuyla ilişkiye girdiğine göre, zamanla belirsiz veya dolaylı ilişki kuran hiçbir unsurla yapı ilişkisine giremez. 5) Bir fiil teşkilinde, bu zaman unsurlarından sadece biri, ancak, tekrür etmeden bulunabilir ve bunun tabii sonucu olarak **birleşik zaman** ya da **zamanların birleşmesi** mümkün olamaz. 6) Cümlenin çekimli fiilinde, söz konusu zaman türünü taşıyan dilbilgisi unsuru şahıs ekinden önceki en son unsur olmak zorundadır” (1999:7) der.

Bunlara bakarak, fiil çekiminin geniş ve geçmiş zamanlardan birisi ile yapılabileceği, birleşik zaman veya çekiminin olamayacağı, diğer zaman ve kip ekleri olarak kabul gören eklerin **sıfat fiil** olduğu sonucuna varırız.

TURAN’ın, makalesinin “SONUÇ ve ÖNERİLER” bölümünde maddeler halinde verdiği şu prensiplere dikkat etmek gerekir:

“1. ‘Fiil çekimi’, kendisini, hem yapı hem fonksiyon bakımından diğer bütün fiil teşkillерinden farklı kılarak cümle yapan iki ekle yapılmaktadır. Bu ekler, zamanı, “bitmişlik” ve “genel bir sonuç” bildiren iki niteliğiyle seçerek, fiil çekiminin yapısını kuran kategorik unsuru yapan –(A/I)r geniş zaman ve –DI geçmiş zaman ekleridir. Bu ekler, bu fonksiyonlarıyla, hem cevheri fiilin hem de manası belli diğer fiillerin sonuna şahıs eklerinden önce gelen en son ek olmakla, diğer fiillerden, yapı bakımından da ayrılan eklerdir. Buna göre Türkçedeki bütün fiil çekimleri bu iki ekle yapılan ya geniş zamanlı ya da geçmiş zamanlı olmaktadır.

2. Buna göre, gramerde genellikle zaman ve/veya kip eki olarak değerlendirilen bu eklerden ve –i fiilinden önce gelen –miş, -(I)yor, -(y)AcAK, -mAII, -(y)A, -sA ekleri, kendilerinden önceki fiilleri, kendilerinden sonraki Ø ile ya da bir kelimeyle temsil edilen tamlanan isme bağlayan eklerdir ve zamanı **istek, niyet, gereklilik...** vb. dilbilimcilerin “görünüş” dedikleri fonksiyonlarla zaman merkezli değil sıfat görünüşüyle temsil eden, sıfat fiil yapısındaki eklerden başka bir şey değildirler. Tabiidir ki bu eklerin, kendilerinden sonra gelen **i-** fiiline ya da başka bir fiile gelip fiil çekimi yapan eklerle bir ortaklığı yoktur. Sayılarını da herhalde, yaygın olarak kabul edildiği şekilde dokuz sayısıyla sınırlayamayız. Üstelik kendilerinden sonra gelen Ø tamlanan +Ø **i-Ø** geniş zaman ekleri ihmal edilmiş olduklarından diğer çekimli fiillerden ayrı tutulmuş, bu temel hata, başka bir yanlışla, fiil çekimlerinin, “ basit ve birleşik fiil çekimi/zamanı/kipi” ayrımına tabi tutulmalarına yol açmıştır.

3. Cevherli fiillerin, önlerindeki sıfat fiillerle oluşturdukları yapıyı, istenilen mana doğrultusunda oluşturulan fiil şekillerinin kendi içyapısı olarak görmek gerekir. Bu zengin teşkillerin fiil çekimi için basit fiillerden hiçbir kategorik farkı yoktur. Bu yüzden, zamanla benzer dolaylı ilişkiye giren **zarf fiilli tasvirî fiilleri** cevher fiilli niteliği ile sık sık teşkiller kuran **ol-** fiilini ve hatta diğer yardımcı filleri de bu aynı tek ve üst kategori listesine dâhil etmek gerekir. **Çünkü bütün çeşitleriyle, fiiller arasındaki fark istek, niyet, çabukluk, devamlılık, sürme, anilik... gibi fiil sayısı kadar, ya da fiil teşkili sayısı kadar çok sayıdaki alt kategori farkıdır.**

4. İşte fillerin bu özelliğinden hareketle, fiil çekimi ile ilgili **kip** kavramını ve kategorisini de yerli yerine oturtabiliriz: Fiillerin bu **niyet, istek, çabukluk,**

devamlılık, sürme, anilik... vd. tavrı (görünüş/kılınış) özellikleri, bu fiiller çekime girip zamana ve şahsa bağlanınca cümlede şahsın geçmiş ya da geniş zamanda takındığı **tutulmlara** yani **kiplere** dönüşmektedirler. Bu sebeple Türkçedeki kiplerin sayısı Türkçedeki fiil sayısı kadardır, daha az ya da daha fazla değil.

5. Buna göre, fiil çekimlerini “**haber/bildirme**” ve “**istek/dilek**” kipleri adıyla iki grupta toplamanın gramer için bir kategorik ayırım sayılamayacağı meydandadır. Her çekimi kendi fonksiyonuyla adlandırmak şarttır. Belki yakın fonksiyonlar için birer üst kategori, yeniden oluşturulabilir.

6. Basit/birleşik zaman, kip ya da fiil çekimi ayırımı yapılamayacağı gibi, fiil çekimlerinin zamanını “(genel sonuç hükmü bildiren) **geniş zaman** ve **geçmiş zaman** gibi bir ayrımla, iki başlık halinde sınıflandırma yoluna gitmelidir.

7. Bütün bu sebeplerle Türkçenin fiil çekimi formülü şöyle ifade edilebilir:

Fiil (ve kip/görünüş/kılınış özelliği)	-zaman eki	+şahıs eki
---	-------------------	-------------------

(1999:11–12).

TURAN yine bir başka çalışmasında –mİş ekinden hareketle bu ekle yerdaş ilişki içerisinde bulunan diğer eklerin sıfat fiil olarak değerlendirilmesi gerektiğini şöyle izah etmektedir: “Mesela, “O ev eski-miş bir evdir (<ev+dur-ur+ol+Ø, EAT)”, ya da “O ev eski-miş bir ev. (<*eB+er-ür+Ø+Ø, ETK.; paralel örnek: oğulta kızta amrak meniğöz kişilerim+er-ür+Ø+ler, UM.33-58)” örneklerindeki **-mİş** eki sıfat fiil olarak değerlendirilmekte bir tereddüt gösterilmiyor. Ancak aynı örnekler “O ev eskimiştir (<eski-miş+Ø+tir-Ø+Ø+Ø)” ya da “O ev eskimiş (eski-miş+Ø+Ø-Ø+Ø+Ø)” sözüyle, tamlanan görevini, anlam kategorisiyle birlikte karşılayan “**bir ev**” sözü kaldırılıp, tamlananı sadece işlev/görev kategorisinde karşılayan **damga** (=Ø) morfemli bir şekil karşımıza çıkınca, aynı ek, “-miş’li geçmiş zaman” eki olarak değerlendirilmektedir. Çünkü damga tamlananlı örnekte, tamlanan yok sayılmakta, şekle göre biçimlenen kolaycı bir bakışla değerlendirme yapıldığı için, Ø tamlanan görülememektedir. Halbuki, eğer yalnız anlam kategorisinde değişme olmayıp görev kategorisinde de

değişme meydana gelseydi, yani ikinci kullanımda tamlanan kalksaydı o zaman bu farklı değerlendirme böyle yapılamayacaktı. O durumda **-mİş**'a, tamamen ayrı bir tür olan **yapım eki** demek zorunda kalınacaktı. Bu fonksiyon farkı, “O, ye-**miş**+Ø(=falan kişi)+Ø(=dir)-Ø(=-Ir)+Ø(=O)+Ø/(+ler)” gibi bu amaçla sık kullanılan başka örneklerde daha kolay algılanır. Önceki iki örnek arasında ise böyle bir fonksiyon farkı olsaydı **-mİş** ekinin fonksiyonu değişiklik gösterir, biri muhakkak yapım eki olarak algılanırdı. Değişiklik meydana gelmediğini, tamlayan fiilin anlamının korunduğuna bakarak, diğer bir cepheden de anlarız. Demek ki Ø tamlanan fonksiyonu gerçektir ve bundan dolayı burada **-mİş** ekine her iki durumda da **rivayet sıfat fiil** eki demek zorundayız” (2008:237).

Çalışmamıza kaynaklık eden görüş doğrultusunda, sıfat fiiller ve fonksiyonları hakkında şunları söyleyebiliriz:

Alışılmış anlayışın kabul ettiği, mevcut uygulamada kullanılan ve kabul gören haliyle “gelecek zaman”, “şimdiki zaman”, “öğrenilen geçmiş zaman”, “duyulan geçmiş zaman” vs. diye ifade edilen -(y)AcAk, -(I)yor, -mAktA, -mİş ekleri zaman ekinden ziyade sıfat fiil kategorisinde değerlendirilmesi gereken eklerdir. Bunların şekle göre fonksiyonları olmadığı gibi kullanıldıkları yere göre fonksiyonlandırıldığını görmek gerekir. Ayrıca bir üst fonksiyon belirlendikten sonra yine cümledeki kullanılışlarına göre alt fonksiyonlar da belirlenebilir.

Tasvirî Ek Fiiller

Öncelikle tasvirî fiillerin “ek fiil” olduklarını belirtmek gerekir. Bunlar, isim kategorisini fiilleştirirler. İsimden fiil yapım ekleri de fiilleştirir; ama yapım eki, eklendiği kelimenin anlamını değiştirir. Bu açıdan ek fiilden farklıdırlar. Ek fiiller anlamı değiştirmezler.

Tasvirî fiiller, başka bir zarf fiille birleşerek onu betimleyen, anlamını kısmen değiştiren ve bazı hususiyetler yükleyen fiillerdir. Zarf fiil ekinin üstüne eklenirler ve bu birleşmede anlamlarını kaybederler. Mana ile ilgili bir görev üstlenmezler.

Tasvirî fiiller, sahip oldukları tasvir fonksiyonlarına göre sınıflandırılırlar. Sıkça rastlanan tasviri fiil fonksiyonları şunlardır: İktidar (yeterlilik) bildiren tasvirî fiil (bil-), tezlik bildiren tasvirî fiil (ver-), süreklilik bildiren tasvirî fiil (dur-, gel-, koy-, kal-, gör-), yaklaşma bildiren tasvirî fiil (yaz-) ve muvaffakiyet bildiren tasvirî fiil (gör-).

İktidar (yeterlilik) bildiren tasvirî fiil olan bil-, fiili yapanın kudretini, becerisini, imkânını bildirir. Birinin kabiliyetini ya da beceriksizliğini anlatırken; ihtimallerden bahsederken; izin isterken veya bir şey rica ederken; bazı gereklilik ya da yasakları anlatırken; prensip ve kişisel kuralları anlatırken; imkân ve imkânsızlıkları dile getirirken ve daha birçok durumda bu fiilleri sıkça kullanırız.

Tezlik bildiren tasvirî fiil olan ver- fiili de dilimizde en çok kullanılan ek fiillerdendir. Hızlı bir şekilde veya birden bire yapılan, meydana gelen işleri anlatırken; acele sebebiyle fazla özenmeden yapılan ameliyeden bahsederken; önemsenmeyen, hatta pek de istenmeyen durumlardan bahsederken ve bunlar gibi durumlarda bu fiili kullanırız.

Süreklilik bildiren tasvirî fiiller asıl fiilde anlatılan işin devam ettiğini bildirir. Bazen cümleye, yapılan işin pek de faydasının olmayacağı, boşa uğraşıldığı manasını da katar.

Yaklaşma tasvirî fiili, bugün istenmeyen bir oluş ve kılışın gerçekleşmesine ramak kaldığını, az kalsın oluvereceğini anlatır.

Muvaffakiyet bildiren tasvirî fiil olan gör- fiili, fiile “muvaffak olunma” anlamı isnat eder.

Zenginleştirilmiş Fiiller

Zenginleştirilmiş fiillerin yapısı hususunda daha etraflı bir açıklama yapmak gerekirse şunları da ekleyebiliriz:

“Zenginleştirilmiş Fiiller” tabiriyle kastettiğimiz yukarıda da belirttiğimiz gibi gramer bakımından aynı yapı içerisinde yan yana bulunan ya da aynı yapı içerisinde gramer ilişkisi içinde bulunan ‘**sıfat-fiil / sıfat-fiil, zarf fiil / tasviri ek fiil / sıfat fiil, zarf-fiil / tasviri ek fiil, sıfat-fiil / zarf fiil** gibi unsurlardır. Bu unsurlar gramer ilişkilerine göre

cümle seviyesinde kullandıkları yer itibariyle çeşitli fonksiyonlarda kullanılmaktadırlar. Böylelikle bir yapı içerisinde birden fazla üst fonksiyon bulunmakla birlikte bu üst fonksiyona bağlı olarak alt fonksiyonlar da yer almaktadır.

“her nefesden yol açıktur tañrıya

kim **añabildiye** anı bī riyā. GII/2. (957/2)”

Yukarıda Aşık Paşa'nın Garib-name adlı eserinden alınan beyitte geçen “**añabildiye**” yapısını ele alalım. Bu yapıyı şöyle tahlil edebiliriz:

añ – a + bil – di + Ø + y – se(= fiil – zarf fiil + tasviri ek fiil – sıfat fiil
+ tamlanan + cevheri fiil – zarf fiil)

Yapılan çözümlenmede iki tane zarf fiil (-A, -sA) yer almaktadır. Bunlardan birincisi olan –A zarf fiilinin fonksiyonu **iktidar** bildiren tasviri fiil olan “**bil-**” e yüklenmiştir. İkinci zarf fiil olan –sA ise yapıda **şart** fonksiyonunda yer almaktadır. Bu saydıklarımız zenginleştirilmiş fiil unsurlarının üst fonksiyonlarıydı. Üst fonksiyonlarla birlikte bunlar alt fonksiyona da sahiptirler. **İktidar** bildiren tasviri ek fiil aynı zamanda **imkân** alt fonksiyonunda da bulunmaktadır. Ancak **hikâye** fonksiyonlu **sıfat fiilde** ve **şart zarf fiilde** herhangi bir alt fonksiyon tespit edilmemiştir. Bu başka yapılarda da olmayacağı anlamına gelmez.

Yukarıdaki örnek çözümlenme bize Türkçenin, fiiller çekime girerken bünyesinde -gramer kuralları çerçevesinde - birden fazla fiil unsurunu barındırabileceğini gösteriyor. İşte bu yüzden biz böyle yapıları “zenginleştirilmiş fiil” olarak adlandırıyoruz.

ARAŞTIRMADA TARANAN ESERLER

Eski Anadolu Türkçesi dönemi, ortaya konulan eser bakımından çok zengin bir dönem. Bu zenginlik içerisinde tüm eserleri tarama imkânımız olmadığı için bazı eserleri seçme yoluna gittik. Taradığımız eserler genel olarak 14. yüzyıla ait eserlerdir. 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin ilk dönemlerine yakın olması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan 14. yüzyılda yoğunlaşmaya özen gösterdik; ancak 13. yüzyıl

Anadolu Türkçesi için çok önemli bir isim olan Yunus Emre'yi çalışmamıza almadan geçemedik. Bu yüzden Yunus Emre Divanı ile yine Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye adlı eserlerine çalışmamızda yer verdik. 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başlarında yaşamış olan Ahmed-i Dai divanı ile de 14. yüzyılın dışına çıkmış olduk.

Araştırmada faydalanılan eser seçiminde öncelikle, "Eski Anadolu Türkçesi" dendiğinde akla ilk gelen eserleri tercih etmeyi uygun gördük. Garibname ve Hurşidname'yi, dönemin dil özelliklerini en iyi yansıtan eserler arasında oldukları için tercih ettik. Bununla birlikte 14. yüzyılda kaleme alınan, Türk Milletinin bütün dünyada kabul görmüş, halk hikâyelerinden oluşan önemli eseri Dede Korkut Kitabı'nı da inceledik. Yine 13. yüzyılda ortaya koyulmuş ve çalışmamıza almadan geçemediğimiz Yunus Emre Divanı ile Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushiyye'si de, Yunus'un duru Türkçesinden dolayı çalışmamız için önemli eserlerdir. Ahmed-i Da'i Divanı, 14. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasında köprü vazifesi görmesi bakımından çalışmamız için önemli bir eserdir. Hazret-i Yusuf'un hayatını ele alan Erzurumlu Darir'in Kıssa-i Yusuf'u da Oğuz Türkçesi ile ortaya koyulmuş önemli eserlerdendir. Oğuz Türkçesi ile yazılan Nazmü'l – Hilâfiyyat Tercümesi Eski Anadolu Türkçesi sahasında yazılan ilk eserlerden olması ve Oğuz Türkçesine dayanan yazı dilinin Anadolu dışında teşekkül etmiş olduğunu açıklayan bir vesika niteliğinde olması bakımından önemli bir eserdir.

Bu araştırma genişletilmek istense, tüm Eski Anadolu Türkçesi dönemi ele alınabilirdi. Şu an için, çalışmamızın sınırlarını tüm Eski Anadolu Türkçesi dönemini kapsayacak şekilde yapmaya imkânımız yoktur. Öyle bir çalışma için daha uzun zamana ve daha özverili bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Yine aynı şekilde bu çalışmaya daha fazla eser katılabilirdi ama; bu durumda çalışmayı sonuçlandırmak için daha fazla çabaya ihtiyaç duyacaktık ve bu da çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

Peki, biz çalışmamızın sınırlarını neye göre belirledik? Çalışmamızda öncelikle yukarıda da belirttiğimiz gibi 14.yüzyılda yoğunlaşmaya özen gösterdik. 14. yüzyılın öncesinden ve sonrasında da birer eser olarak dönemle bağlantısına işaret etmeye çalıştık. Bu bağlamda 14. yüzyılın öncesi ve sonrası arasında gözle görülür bir fark

olmadığı görülmüştür. Çalışmamızın inceleme kısmına bakıldığında bu açık bir şekilde görülecektir.

Çalışma için taradığımız eserler şunlardır:

1. Yunus Emre Divanı (XIII. yüzyıl)
2. Dede Korkut Kitabı (XIV. yüzyıl)
3. Risaletü'n-Nushiyye (H. 707 M. 1307)
4. Kıssa-i Yusuf / Yusuf u Züleyha / Erzurumlu Darir (H.768 M. 1367)
5. Garib-nâme / Âşık Paşa (H. 730 M. 1329)
6. Ahmed-i Dâi Divanı (XIV. yüzyılın sonu, XV. yüzyılın başı)
7. Nazmü'l Hilâfiyyat Tercümesi / İbrahim b. Mustafa b. Alişir el-Melifdevi (H.732 M.1332)
8. Hurşidnâme / Şeyhoğlu Mustafa (H. 788 M. 1387)
9. Âşık Paşa'nın İki Mesnevisi, Hikâye ve Kimya Risalesi (XIV. yüzyıl)
10. Âşık Paşa'nın İki Mesnevisi, Fakir-name ve Vâsif-hal (XIV. yüzyıl)

Yunus Emre Divanı

Çalışmamızda kaynak olarak aldığımız eser Mustafa TATÇI'nın *Yunus Emre Divanı* adlı çalışmasıdır. TATÇI bu çalışmayı yaparken Yunus Emre Divanının çeşitli yazmalarını taramış ve bu yazmaların karşılaştırılması sonucu bu çalışmayı ortaya koymuştur.

Nihad Sami BANARLI, "XIII. asır Türkçesi'nin bütün güzelliğiyle Allah aşkının erişilmez heyecanlarını duyurmaya muvaffak olan ilk büyük Türkiye şairi Yunus Emre'dir" (2001:325) der.

Yunus Emre, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yaşamış ve Türkçe'nin bir temsilcisi olarak çok büyük bir şahsiyettir. Bu hususta TATÇI, "Yunus Emre, XIII. yüzyılda Anadolu sahasında Oğuz Türklerinin konuşup-yazdığı yazı dilinin en mühim

temsilcisidir. Türkiye Türkçesi'nin tarihi devresinin ilk safhasını teşkil eden ve 'Eski Anadolu Türkçesi' adı verilen bu şivenin oluşumunda Yunus Emre önemli bir rol oynamıştır" (1998:45) demektedir.

Yunus Emre'nin en bilinen eseri hiç şüphesiz divanıdır. Bu divanında her ne kadar Arapça, Farsça kelime ve tamlamalara yer verdiyse de kullandığı dil halkın kullandığı dilden uzak değildir. BANARLI Yunus Emre Divanı hakkında "Yunus Emre'nin asıl güzel ve büyük eseri, onu ölmezleştiren şiirlerinin, ilahilerinin, nutuk ve nefeslerinin toplandığı divanıdır" (2001:334) demektedir. Bu da bize gösteriyor ki biz Yunus Emre'nin sanatını ve düşünce dünyasını divanından öğreniyoruz.

Risâletü'n-Nushiyye

Yunus Emre'nin divanı dışında diğer önemli eseri ise Risâletü'n-Nushiyye adlı mesnevisidir.

TATÇI, eserin içeriği ve nüshaları hakkında şunlara değinmiştir: "Bu eser H. 707 / M. 1307 yılında, mesnevi şeklinde yazılmış tasavvufî bir nasihat-nâmedir. Risale'de başlıklar ve konular diğer bir konuyla iç içe girmiştir. Bunun dışında bazı beyitler düşmüş, bazıları da müstensihlerin cahilane istinsahlarıyla anlaşılabilir hale gelmiştir. Aynı beyit, çeşitli yazmalarda karşılaştırıldığı zaman farklı beyitlermiş gibi karşımıza çıkabilmektedir" (1998:23).

TATÇI eserin yapısal özellikleri ve içeriğin dizilişi hususunda da şu noktalara temas etmiştir: "Risale "Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün" vezniyle yazılmış 13 beyitlik bir mesnevi ile başlar, daha sonra bir mensur bölüm gelir. Asıl mesnevi, bu mensur bölümden sonra başlar. Metin, başlangıçla beraber 600 beyitten müteşekkildir. Asıl mesnevi "Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün" vezniyle yazılmıştır. Aruz vezninin Türkçe'ye yeni yeni adapte edildiği bir devirde yazılan Risale'de bir hayli vezin aksamaları vardır" (1998:23).

BANARLI ise eserin işlediği konular ve eserin özellikleri hakkında, "Risâletü'n-Nushiyye, tamamiyle didaktik bir eserdir. Başında ateş, hava, su, toprak gibi, dört unsurdan yaratılan insandan ve insana üflenen candan bahis vardır. Nesirle yazılı kısımda akıl ve iman hakkında bilgi verilir. Eserin geri kalan asıl bölümünde ise

allegorik bir ifade ile ruhtan, nefisten, öfke, sabır, nekeslik, gıybet ve kin gibi çeşitli insan huylarından ve insan hallerinden söz edilerek kötülüklerin nasıl ve hangi rahmani ordularla mağlup edileceği anlatılır. Bu anlatışta Yunus Emre'nin içinde yaşadığı fetih ve cihad asırlarının destani üslubu vardır” (2001:334) demektedir.

Garib-nâme

Eski Anadolu Türkçesi için en önemli eserlerden birisi hiç şüphesiz Aşık Paşa'nın Garib-nâme adlı eseridir.

YAVUZ eserin önemi hususunda: “XIV. yüzyılda Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde yazılmış olan Garib-nâme, hiç şüphesiz Türk Dili ve Edebiyatının önde gelen değerli ve temel eserlerinden biridir. Eserin asıl önemi Batı Türkçesiyle telif edilmiş ilk hacimli eser olmasından kaynaklanır. On bölüm halinde yazılan eserin, nüshalara göre, beyit sayısı değişiklik gösterir” (2000:IX-X-XLV) demektedir.

YAVUZ, eserin içerik, yapı, hacim, dil ve anlatım özellikleri bakımından şunları ifade etmektedir: “Türk edebiyatının Anadolu sahasında verilen temel eserlerinin en önde geleni Garib-nâme'dir. Hacim bakımından 10613 beyit olan bu eserin başlıca özelliği telif olmasıdır. Garib-nâme'de, hacimli bir eser olması bakımından bazı beyitlerin, aynen veya az çok değiştirilerek tekrar edildiği de görülür. Ayrıca her kıssanın başında ve sonunda benzer ifadelere yer verildiği bir gerçektir. Eserin açık ve çekici bir anlatımı, anlaşılabilir bir dili vardır. Dikkat çeken bir başka özellik Arapça ve Farsça tamlamalara sadece gerek duyulunca, çok az yer verilmesidir. Bunun yanında bazı beyitlerde Arapça ve Farsça kelimelere hiç yer verilmediği gibi alınanlar da ölçülü olarak alınmıştır” (2000:L-LIV).

Dede Korkut Kitabı

Dede Korkut Kitabı, Türk Edebiyatı Tarihinde çok önemli bir yeri olan ender eserlerden biridir. Bu özelliğinden dolayı sürekli üzerinde çalışma gereği hissedilen bir eser olmuştur.

ÖZSOY, Dede Korkut için, “Türk Dünyasının ve bilim dünyasının üzerinde belki de en fazla durulan ismi olan Dede Korkut, Türk milletinin en meşhur ve en büyük

simalarından biridir. Oğuzların Bayat boyundan olduğu kitabında kayıtlıdır” (2004:1) demektedir.

Eserin içeriği ve nüshaları hakkında da yine ÖZSOY, “Dil ve edebiyat alanındaki araştırmacıların üzerinde çalıştığı Dede Korkut Kitabı Oğuzname adı verilen destani Türk hikayelerini ihtiva eder. Birisi Dresden’de diğeri Vatikan’da iki kitap mevcuttur. Kitabın bu isimle anılmasının sebebi hikâyelerin tertipleycisi olarak Dede Korkut adındaki ozanlar pirinin görünmesidir. Kitaplarda toplanmış olan Oğuznamelerin Dede Korkut tarafından düzeldüğünün gösterilmesinden kaynaklanmaktadır” (2004:1) der.

Nazmü’l – Hilâfiyyat Tercümesi

Nazmü’l-Hilâfiyyat Tercümesi, Arapça’dan tercüme edilmiş bir fıkıh kitabıdır.

BİLGİN eserin içeriği, nüshası ve özellikleri hususunda şu noktalara değinmiştir: “XIV. yüzyılın ilk yarısında Eski Anadolu Türkçesi’ni en iyi yansıtan eserlerden biri olan **Nazmü’l – Hilâfiyyat Tercümesi**, yazılış ve istinsah tarihi çok eski olan son derece önemli bir eserdir. Tek nüshası British Museum, Or. 6815’te kayıtlı bulunan bu eser Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en – Neseî (ö. 537/1142) adlı bir din bilgininin hicrî 504 (1110)’te yazdığı Arapça manzum fıkıh kitabının tercümesidir. Eser İbrahim b. Mustafa b. Alişîr el – Melifdevî (el – Muleyfedevî) tarafından 4 Recep 732 (1 Nisan 1332) tarihinde Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Arapça aslının 266 beyit olduğu bizzat mütercim tarafından belirtilmiştir. Muhtemelen eserin tamamı tercüme edilmiş olmalıdır, fakat elimizde son kısmı vardır, burada 1202 beyit bulunmaktadır. Arapça beyitler dikkat çekecek bir büyüklükte diğersatırlara göre daha irice yazılmış, daha sonra altında beytin satır-altı tercümesi aslına uygun olarak verilmiş ve onun altında da sade bir Türkçe ile birkaç beytin açıklaması ortak olarak yapılmıştır. Nüsha mütercimin kendi el yazısıdır” (1996:5).

BİLGİN eserin dil özellikleri bakımından da şunları söylemektedir: “Oğuz Türkçesi ile yazılan bu eser Eski Anadolu Türkçesi sahasında yazılan ilk eserlerdendir. Anadolu dışında bir bölgede (Hama-Suriye) halis Oğuz Türkçesi ile yazılmış olması da ayrıca ilgi çekicidir. Oğuz Türkçesine dayanan yerli bir yazı dilinin Anadolu dışında teşekkül etmiş olduğunu açıklayan bir vesika niteliğindedir. Mevcut nüsha bizzat mütercimin kendi el yazısı olduğu için, istinsahlar esnasında olması muhtemel dil değişmelerine de

uğramadığı görülmektedir. Bu yüzden eser XIV. yüzyılın başlarında Eski Anadolu Türkçesini en iyi yansıtan eserlerden biridir” (1996:20).

Yusuf u Züleyha (Kıssa-i Yusuf)

Yusuf u Züleyha, divan edebiyatında bir çok şairin mesnevisine konu olmuş bir aşk hikâyesidir. En bilinen Yusuf u Züleyha mesnevileri ise Şeyyad Hamza'nınki ile Erzurumlu Mustafa Dar'ir'inkidir. Bizim üzerinde duracağımız Erzurumlu Dar'ir'in eseridir.

Eserin bilinen tek nüshası hakkında KARAHAN, “Dar'ir'in mevcut eserlerinin ilki olan Kıssa-i Yusuf mesnevisinin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe yazmalar bölümünde, 311 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Edebiyatımızda bu konuyu işleyen eserler, genellikle “Yusuf u Züleyha” adıyla anılmakla beraber, eserin adı çeşitli beyitlerde “Kıssa-i Yusuf” olarak geçmektedir” (1994:23) demektedir.

Eserin yapısal özellikleri hususunda ise yine KARAHAN şunları söylemektedir: “Eser, mesnevi tarzında, Eski Anadolu Türkçesinin ilk mesnevilerinde çok kullanılan ve 11’li hece veznine benzeyen “fâilâtün, fâilâtün, fâilün” vezniyle yazılmıştır. Metinde, bir kısmının müstensihlere ait olduğunu zannettiğimiz birçok vezin bozuklukları bulunmaktadır. Üniversite nüshasında beyit sayısı 2125’tir. İki ayrı beytin son ve ilk mısralarıyla teşekkül ettiği anlaşılan ve kafiye bakımından uyumsuzluk gösteren 783. beyte, (GN)’den yaptığımız ilave sonunda, beyit sayısı 2126’ya çıkmıştır. Eser 8 meclisten meydana gelmiştir. Bölüm başlıkları Farsça ve Türkçedir. Başlıkların bir kısmı yazılmamıştır” (1994:25-26).

Eserin dil özellikleri hususunda ise KARAHAN, “Bu sahada yazılan bütün eserlerde olduğu gibi, Darir’in bu eserinde de Kuzey ve Doğu Türkçelerinin tesiri açıkça hissedilir. 13. asır Anadolu metinlerinin çoğunda görülen ve bilhassa kelime hazinesi, gramer şekilleri ve imlada kendisini gösteren bu tesir, 14. asırda azalarak devam etmiş, daha sonraki devirlerde kaybolmuştur” (1994:26) demektedir.

Hurşid-nâme

Hurşid-nâme de Yusuf u Züleyha gibi bir aşk mesnevisidir.

ÖZKAN, ESİN, TÖREN ortak çalışmalarında eser için, “Şeyhoğlu Mustafa tarafından yazılmış bir aşk mesnevisidir. İran Şahı Siyavuş’un kızı Hurşid ile Mağrip şehzadesi Ferehşad arasındaki aşkı anlatmaktadır. 7903 beyit hacmindedir” (2001:147) demektedirler.

BANARLI, eserin yapısı, içeriği ve dil özellikleri hususunda şunlara değinmiştir: “Bu eser, halk hikayelerinden yükselerek mühim bir kısım İran ve Türk mesnevilerinde çok kullanılan “görmeden aşık olma” motifi üzerine tertiplenmiş, manzum bir macera romanıdır. Hurşid-nâme, gerek hikâyecilik sanatı, gerek merak ve alaka uyandıran vak’a hareketleriyle, muvaffak bir eserdir. Eser, bu asırlarda çok kullanılan “mefâ’îlün, mefâ’îlün, fa’ûlün” vezniyle yazılmış ve uzun mesnevîde bu veznin monotonluğunu gidermek için de eserin muhtelif yerlerine başka vezinlerde gazeller konulmuştur. Hurşid-nâme’nin dili, umumiyetle sadedir. Eser, yer yer şiirleşen mısralarla süslüdür. Söyleyişte, Türkçe’nin inceliklerini kavramış bir sanatkârın üslubu vardır” (2001:384-385).

AYAN ise eserin dili hususunda, “İhtiva ettiği kelime hazinesi ve dil özellikleri bakımından eşsiz bir eserdir” (1979:121) demektedir.

Ahmed-i Dâ’î Divanı

Ahmed-i Dâ’î Divanı XIV. yüzyılın sonu XV. yüzyılın başına ait bir eser olması açısından çalışmamız için önem arz etmektedir.

ÖZMEN, eserin nüshaları ve içeriği hakkında şunları kaydetmiştir: “Ahmed-i Dâ’î Divanı’nın iki nüshası vardır. Bunlardan biri Ahmet Ateş’in 1948 yılında, Burdur Vakıf ve Halkevi Kitaplığı, No: 735’te bulduğu, Ahmed-i Dâ’î külliyyatı içindeki eksik divandır. Külliyyatta, Divanı Çengnâme ve Vasiyet-i Nûşirevân’ın yaprakları birbirine karışık bir durumda olduğu için, İsmail Hikmet Ertaylan, divana ait yaprakları bir araya getirerek tıpkıbasımını yayımlamıştır. (Ertaylan, 1952, tıpkıbasım, 13-144). Divanın ikinci ve tam bir nüshasını, Tunca Kortantamer, Kahire’de Mısır Milli Kütüphanesi Dâr al-kutub va’l-vesâ’ik al-kavmiyya’da 8658/23 numara ile kayıtlı

olarak bulmuştur. Divanın her iki nüshası da mürettep değildir. Ahmed-i Dâî Divanı'nda, 27'si kaside olmak üzere toplam 331 şiir vardır" (2001:XXXVI).

Âşık Paşa'nın Diğer Mesnevileri

Aşık Paşa'nın Garib-nâme dışında, Garib-nâme' ye göre daha az hacimli mesnevileri de vardır. Bunlar Fakr-nâme, Vâsf-ı Hal ve Hikâye'dir. Bu eserlerin telif tarihleri bilinmemektedir. Agah Sırrı Levend, "Vâsf-ı Hal" ve "Fakr-nâme" yi TDAY- Belleten 1953'te, "Hikâye"yi ise TDAY- Belleten 1954'te yayınlamıştır. "Vâsf-ı Hal" ve "Fakr-nâme"nin Manisa ve Roma olmak üzere iki ayrı nüshaları vardır.

Çalışmanın Metodolojisi

Bu çalışma hazırlanırken, öncelikle kaynak taraması yapıldı. Zenginleştirilmiş fiil unsurları ile ilgili yapılmış çalışmalar incelenerek derlendi. Ardından çalışmamızda faydalanacağımız eserler tespit edildi ve hepsi taranarak fişleme çalışması yapıldı. Fişlemenin ardından da tespit ettiğimiz zenginleştirilmiş fiillerin fonksiyonları tespit edildi.

1. BÖLÜM: FONKSİYONLARINA GÖRE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ FİLLER

Bu bölümde tespit ettiğimiz “zenginleştirilmiş fiil” yapısına uygun örneklerimizi üstlendikleri fonksiyonlara göre tasnif ettik. Tasnifi, üst fonksiyondan alt fonksiyona doğru sıralama olacak şekilde düzenlemeye çalıştık. Ayrıca tasnif yapılırken, bir zenginleştirilmiş fiil yapısının hangi fiil unsurlarından meydana geldiği de göz önünde bulundurulmuştur.

1.1. Sıfat Fiil – Sıfat Fiil Yapısında Olanlar

1.1.1. Alışkanlık - Rivayet

Bir zenginleştirilmiş fiil yapısında iki adet sıfat fiilin yer aldığı bir ekleşmedir. Birinci sıfat fiil, yapılan işin sürekli yapıldığını belirtmek suretiyle “alışkanlık”, ikinci sıfat fiil ise; bir işin / eylemin meydana geldiğini başkasından duyulduğunu ifade eden “rivayet” üst fonksiyonlarında bulunmaktadır. Sıfat fiiller çoğunlukla üst fonksiyonla birlikte alt fonksiyona da sahiptirler. Bu alt fonksiyonlar üst fonksiyonların verdiği anlamı tamamlar niteliktedirler.

1.1.1.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivâyet

–(A/I)r + Ø – mİş

ol ıklıkçı hōd olmuş ‘ışk esiri

irürmiş göklere āh u nefiri. H. (283/13)

gördüm ol ma‘şūḳ-ı bī-hemtā yüzün

anı gören **unıdurmuş** kendüzin. GII/2. (735/3)

1.1.1.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum

–(A/I)r + I – mİş

bildük gelen **geçerimiş** konan girü göçerimiş

aşk şerbetin içeri miş her kim bu ma'niden duyar. YED. (83/25)

giderimiş bunda gelen

dünyā işi cümle yalan

ağlar ʿömrin yavı kılan

āh n'ideyin ʿömrüm seni. YED. (335/1)

bildük gelen geçeri miş konan girü **göçerimiş**

aşk şerbetin içeri miş her kim bu ma'niden duyar. YED. (83/25)

bildük gelen geçeri miş konan girü göçeri miş

aşk şerbetin **içeri miş** her kim bu ma'niden duyar. YED. (83/26)

anuy elinden ne ölümüz ne dirimüz **kırtılur-imiş**. DK. (235/19)

ölülerümüz için virdigümüz aşî ellerinden çeküp alup **yir imiş**. DK. (235/18)

kerem ele ol tatarı kıyudan çıkar, kızcıuğazuñ bilini üzer, yir altında kızcıuğazıma

biner-imiş. DK. (235/17)

münkir – münāfiklar beni öldürelüm **dirlerimiş**

beni yaradan öldürür yok – variden gelsün berü. YED. (263/22)

kıalan ölülerümüzi cemʿ **ider-imiş**. DK. (235/17)

boğa han irte kışluk ölür imiş

temmet rahtı bizüm **olur imiş**. H. (331/8)

boġa ħan irte kuşluk **ölür imiş**

temmet raġtı bizüm olur imiş. H. (331/8)

dā'ī lebün ħayāliyle teşne-dil gider

gör 'āşıkı ki **şuşar imiş** kan baġasına. ADD. (196/12)

–(A/I)r + Ø – mİş

didiler mūsā **gelürmiş** bu ile

kim bu mülki ħükm ile bizden ala. GII. (847/9)

1.1.1.3. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar

–mAz + I – mİş

vay senün elün den ne yir yüzinde dirimüz ve ne yir altında ölümüz **kırtılır-imiş**

didi. DK. (235/15)

varayın, kazanı göreyin ne ħallu kişidür bunça adamlara zarb **urur-imiş** didi. DK.

(235/5)

güneş baş urmadın baş kaldururmuş

gelür yüzini ħurşidün **görürmiş**. H. (182/15)

güneş baş urmadın baş **kaldururmuş**

gelür yüzini ħurşidün görürmiş. H. (182/15)

zārī kıluram zār ile çün **bitmez imiş** iş

līkin 'acab ol fitme şanem sīm ü zer ister. ADD. (203/17)

1.1.1.4. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Hayret

–mAz + I – mIş

oğul sen kız **istemez-imişsin** bir alason bahadır ister-imişsin. DK. (185/7)

1.1.1.5. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Şaşırma

–(A/I)r + I – mIş

oğul sen kız istemez-imişsin bir alason bahadır **ister-imişsin**. DK. (185/8)

oğul sen kız dilemezsin kendüğe bir hampa **ister-imişsin**. DK. (124/13)

1.1.1.6. Alışkanlık / Gelenek – Rivâyet / Durum İhbar

–(A/I)r + I – mIş

eytdi ne dirsın eyā hūb-ı hoten

ol kulu **şatarlarımı**ş cān (u) ten. YZ. (177/6)

1.1.2. Alışkanlık - Emir

Bu yapıda birinci sıfat fiil, fiilin hareketinin devamlı yapıldığına işaret ettiği için “alışkanlık” fonksiyonunda; ikinci sıfat fiil ise fiilin işaret ettiği hareketin gerçekleşmesi yönündeki isteğin derecesine işaret ettiği için “emir” fonksiyonundadır.

1.1.2.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Emir

–(A/I)r + gII

vezir eydür yigit öğüni **dirgil**

nice gördüğ bize gösterdivirgil. H. (287/1)

1.1.3. Rivâyet – Rivâyet

Her iki sıfat fiilde de fiilin işaret ettiği hareketten dolayı olarak haberdar olmayı ifade eden “rivayet” fonksiyonu vardır.

1.1.3.1. Rivâyet / Durum İhbar - Rivâyet / Durum İhbar

–mİş + I – mİş

bile gelmiş imiş hatun ile pîr

işiymiş ‘ilm ü zühd ü ‘aql u tedbîr. H. (154/1)

1.1.4. Genelleme - Rivâyet

Birinci sıfat fiilde, fiilin işaret ettiği hareketin genellendiğini ifade eden “genelleme” fonksiyonu; ikinci sıfat fiilde ise, fiilin hareketinden dolayı olarak haberdar olduğunu gösteren “rivayet” fonksiyonu vardır.

1.1.4.1 Genelleme / Belirtme – Rivâyet / Durum

–(y)An + I – mİş

yûnus imdi sen dahı gerçeklerden olıgör

girçek erenler imiş cümlenün ziyâreti. YED. (332/12)

1.2. Sıfat Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar

1.2.1. Alışkanlık - Şart

Bu başlık altında incelediğimiz yapılar “alışkanlık-şart” üst fonksiyonunda birleşmiş yapılardır. Bu yapılarda, yapılan işin sürekli yapıldığını belirtmek suretiyle alışkanlık fonksiyonunda bir sıfat fiil ve sözkonusu işin yapılmasını bir şarta bağlayan “şart zarf fiil” unsuru mevcuttur. Bu tür yapılarda sadece üst fonksiyonla yetinen örnekler olduğu gibi üst fonksiyonla birlikte alt fonksiyonları da olan örnekler vardır. Bu

yapılarda şart zarf fiil, alışkanlık sıfat fiile ya “i-“ cevheri fiil ile ya da “Ø” cevheri fiil ile bağlanmaktadır.

–(A/I)r + I – sA

miskīnlikden buldılar kimde erlik varısa

nerdübāndan yitdiler yüksekden **bakarısa**. YED. (273/3)

cānumdan ol dahı yakınkey edeb beklekey sakın

bilürisen dostlık hakkın dāyim sana ol yār durur. YED. (105/18)

andan menī arudur Һaracsuz-ğusül eylemek vācıbdur nicesi **çıkārısa**. NHT. (128/4)

dilerse bir örende yaza bir dīv

ki kāfuñ dīvlerine ögrede rīv. H. (373/7)

Һayātuñı **diler iseñ** ki cāvizān ola ol

yolına cānuñı vir rāyigān dirīg itme. ADD. (228/5)

bizüm Һatumuzda Һanīmetdür, cümle Һāzīlerüñdür, meger kim imām eyide, kim

depelerise, selebi anuñ olsun diye, andan depeleyenüñ olur. NHT. (189/15)

yāruñ **dir ise** yolda baña güy gelen diyü

başuñ giderse ol yola sen gitme anda dur. ADD. (97/19)

cān pāresi kim ol baña cāndan ‘azīz ola

cānum **dir isem** ol dahı andan ‘azīz ola. ADD. (150/24)

gözün görmez **dirisem** kakıyasın

o damardan beni hod dokıyasın. RN (402/9)

ol kişi kim sağır durur söyleme hak sözin ana
ger **dirisen** zāyi olur nasīb yokdur sözden ana. YED. (72/14)

aşk odına yan **dirisen** gönüllere gir **dirisen**
karanular aydın ola ne kandilü çerâk bana. YED. (71/21)

geçüp gitmek **dilerisen** yā düşmeyeyin dirisen
şol kazandığun mālunı tanrıyıçün virmek gerek. YED.(158/5)

niçe kim sen **dir isen** len terānī
benem mūsī gibi dīzāra müřtāk. ADD. (149/5)

dinle sözüm ma‘nāsını anlayayım **dirisen**
ārifün kulağına kudretünü tiz gelür. YED. (80/15)

bir niçe kişilerün gaflet gözün bağlamış
hak yolına **dirisen** bir yufkaya kıyamaz. YED. (134-16)

bilen ma‘nī sözin şekerden ırak
bileyim **dirisen** şekeri bırak. RN (401/8)

göreyim **dirisen** barkın cihānun
ögüdüm tutasın dinlene cānum. RN (401/17)

eger **dinlerisen** diyem nasihat
hasedle hıkdden sakın be-gāyet. RN (387/16)

ħudāvendā bununı odı bigi od
tamuda **dirler ise** vara da od. H. (201/29)

ger sūretüm düserise niçe noksān ire bana

kadīmī zerrenem senün niçe düşüp **dururısam**. YED. (196/26)

bildük gelenler geçmiş konanlar girü göçmiş

aşk şarābından içmiş kim maʿni **duyarısa**. YED. (273/15)

eydürisem eyā gönül kanı farīza yā sūnnet

eydür ki yok teşvīş yime bu seviye ʿamel irmez. YED. (134/5)

dahı elest belürmeden āşıkıdum sen maʿşūka

gözüm şaşı bakmaz benüm yüz bin kaba **girürisem**. YED. (197/2)

bir çāderdür şāfī ʿatında, neye **irerise** lāzım olur. NHT. (169/19)

aceb degül senüniçün ger cān fidī kılurısam

senün

varlıgun cān yiter hoşdur cānsuz **kalurısam**. YED. (196/16)

dahı cihāna gelmeden cānum seni sevmişidi

minnet degüldür yūnusʼaniçe tapu **kılurısam**. YED. (197/4)

bildünise cemāʿati hāzır olanlar cenneti

ger kāhillik **kılurısan** münāfikdan olsa gerek. YED. (157/14)

kılurısam tan namāzın hakʼla ola hem niyāzın

āhiretde ʿizz ü nāzun varup anda bulsa gerek. YED. (157/1)

saña ger keşfi derssem rāzumı ben

önünge **oğur isem** yazumı ben. H. (334/28)

zihi kim ilāhi devlet kime yoldaş **olurısa**

ki dost ile sürd, ʿömri bu arada bu mekānda. YED. (287/14)

didiler şāha ki faḥr ola yaḳīn

ol seniñle **olurisa** hem-niṣīn. YZ. (257/2)

oğlan doğursa ol öñdin gidendür-ne vaḳta **olurisa** ebū ḥanīfe ḳatında. NHT. (63/4)

bizüm ḳavlumuzda milk kime muḳarrer **olurisa**, anā lāzım ola. NHT. (80/17)

senün yüzün göricegiz cānum sana gitdiyidi

senün sevgün bana yiter her kanda kim **olurısam**. YED. (196/18)

açar **olur isem** esrārımı kırar ıḳlīm

yazar olur isem eş‘ārımı yanar aḳlām. H.(409/12)

bu nesneleri getürecek **olur-iseñüz** kız ḳarındaşımı virürem. DK. (128/1)

ṭur ḳız **oynar iseñ** oyna, oynamaz iseñ cehennemde oyna. DK. (147/189)

birisi niçe **söyler iseñ** bayağıdur. DK. (76/7)

dört gün kim naḥrdur, teṣrīkdür ol günlerde **ṭutarisa**, revādur mālīk ḳatında. NHT.

(229/22)

bākī suyn içmişiken belürmez ölüm çeşnisi

niçe zevāl ire bana sevmek ile **varurısam**. YED. (196/22)

rāzīyam ol oda ben günde bin kez **yanarısam**

gör niçe cān fidā kılur şem‘i öninde pervāne. YED. (268/18)

–(A/I)r + Ø – sA

‘ālem-i imkānda birdür çün vücūd ile ‘adem

n’ola ger başum **alursa** ḳayd-ı fitrāküñ senüñ. ADD. (123/12)

sultān **aḡarsa** bendelerin luṭf ile n'ola

ol dām içinde bende düşen bende bir kulam. ADD. (224/5)

bulınmazsan **bulnursan** göresin

ki devlet topını tizde urasın. H. (335/3)

yaḡod deryādur ol ḡāzret ne kıymet gevhere andan

şadef aḡmez gibi taşra **çekerse** intizār andan. ADD. (25/4)

‘acabā bir giceyi şubḡa **çıkarsaḡ** diyüben

ışbu sevdāda geçer şubḡ ile şām iy sākī. ADD. (129/23)

ebū yūsuf ḡavlında ol ḡulı vire daḡı ḡür ḡılmıssa kıymeti neye **degirse**, ol kıymeti

daḡı vire. NHT. (45/29)

dilersen devleti kapuda turgıl

umarsan hil‘atı tapuda turgıl. RN (371/17)

dünyā āhret ahvāli zenü ferzend vebāli

dilersen dost visāli varlıktan hazer gerek YED. (156/16)

göḡlimi alduḡ benüm iy cān (u) dil

ger **dilersenḡ** hem virürem cānumı. YZ. (187/9)

şehriyār olmaḡ **dilersenḡ** ḡalka ḡulḡ it luṭf ile

şehre yārī ḡılmayınca şehriyār olmaz kişi. ADD. (161/5)

dā‘īye destūr virgil dek yüzüḡ görşün senüḡ

sende cān almak **dilersenḡ** ḡaḡ bilür destürdur. ADD. (123/2)

ma^çşūka ide ^çāşıka çün lu^ğf ile nazār

bi^ğ cān **dilerse** vaşlına şükrāne bes gerek. ADD. (237/26)

talāk-san sen yarın eger **dilerseñ** eger eyitse pes meclis va^ğt i^çün olur. NHT. (93/29)

gel hāzīne aç ne kim **dilerseñ** al

kim sana olsun fidā gencile māl. YZ. (291/11)

unıt unıt kamusun söylegil sözüñ hāsın

dilersen dost göresin bundan gayrı ser gerek. YED. (156/12)

bu işleri sen bilürsün sen virürsin sen alursın

ne kim **dilersen** kılursın yā bu soru hisāb nedür. YED. (124/10)

dilersen kim iresin ferāgāt menziline

var kanā^çat dārında nefsün boğazından as. YED. (143/11)

ko sevme dünyeyi kim hala senden

dilersen dilemezsen ala senden. RN (388/18)

dilerseñ baht ile hem-rāz olasın

zemān ile gerek de-sāz olasın. H. (210/14)

dilerseñ tasanu^ğ başın bi^ğesin

dürüşgil kim süciyi sen i^çesin. H. (293/26)

eger **dirseñ** ki dil-dārım bulayın

gerek kim gözleyesin iş kolayın. H. (212/17)

ger şürāhī **dökenürse** kadem ur mey-kedeye

niçeme müflis olursak varalum vām idelüm. ADD. (150/13)

ya'ni bir kaç kaplar olsa, karışmış murdârlu bismillü, Bismilli az olsa abdest almağa teħarrî eyleye teħarrisi kankı kaba **düşerse**, ol arudur, abdest ala, teyemmüm revā şāfî katında. NHT. (190/33)

eger eyitse, eger **geçerse** üç gün semeni-ķabz eylemez isem, bey^c olmasuñ, bāıldur. NHT. (106/18)

eger bu ħāsetüm maķbūl olursa

idem ħaķķuñda ne elden **gelürse**. H. (154/24)

ol oldur kim iki derzî ortak olalar ne kim iş **gelürse** alalar, işleyeler. NHT. (193/21)

sıgınam tañrıya kılam tevekkül

idem ħaķden ne **gelürse** teħammül. H. (306/4)

düşümüz ħāliyā ħayra yoralum

çalapdan ne **gelürse** ħōş görelüm. H (419/30)

ger **giderseñ** dünyādan ikrārile

vār olāsın 'aķıbet dīzārile. 1953B/AP/FRN. (253/14)

nefs daħî hem āra yirde çāşni-gîr

ne **girürsā** āline ķurd bīgi yîr. 1953B/AP/FRN. (226/3)

zeyd oturdığı sarāya **girürse**, ħāniş olur, zîra 'orfde zeyd'e izāfet eyleyeler. NHT. (234/7)

himmeti yoldaş durur herdem bize

kendü görünmez **görünürse** göze. GII. (789/9)

degül gönlek ki ol ortada biñ cān

gözünge **görünürse** düşmenün şan. H. (260/11)

görürse rezmünjü Rüstem olaydı ‘āleme destān

zirā heybet olur her dem cem ü isfendiyār andan. ADD. (24/19)

kılıcuñ berķ-ı hātıfdur **görürse** zarbesin haķķā

geçeydi yidi ķat yire utanup zü’l-fiķār andan. ADD. (24/11)

ħadden geçürme nāz u cefā ħayf olur şehā

bu resme kim **görürse** seni bī-vefā şanur. ADD. (174/8)

seni řāvus **görürse** per dökeydi

hümā çün gölgeñe sıgındı düşdi. ADD. (168/5)

görürse sendeki ķad ķāmetini

mü’ezzın unıdur ķad ķāmetini. ADD. (220/7)

her kim bize ħarīf ise hem-reng olur mı ħoş

yohsa kerem kıılır **götürürse** şakāleti. ADD. (214/6)

müdāmı geh geh **içerse** safā virür līkin

şafāsı anda durur kim anı müdām içeler. ADD. (228/25)

yigit içerse cür‘asını pīrlige ire

ger pīr **içerse** zinde-dil ü nev-cüvān ola. ADD. (254/6)

gözlerün şiveyile ķanım **içerse** n’ola

ğamzeñi

zulme düşür kirpügiñi ķara bıraķ. ADD. (206/21)

‘āşık gerekki mihr ü vefā ‘ādet eyleye

her-çend **iderse** nāz ile cevr ü cefā güzel. ADD. (129/6)

idersen girü ‘ālī devletünde

ger ölmezsem olisaram katuḡda. H. (357/26)

ayaḡuḡ topraḡı bīnā ide nergis gözini

idinürse ger anı sürme-i ağber nergis. ADD. (26/16)

irürse beni olgüne ma‘būd

ne şek kim ḡāşıl ola cümle maḡşūd. H. (357/20)

yüzünden her kim **irürse** gözini

cihānda görmesün eylük yüzini. H. (181/22)

budur dördüncisi şī‘ir eyde mevzūn

kim **işidürse** ola mest ü mecnūn. H. (224/28)

her kim nefsine **kalursa** müselmān degül ölürse

hayır itsün benden bilürse eḡlenmem zamān gerekmez. YED. (136/21)

yār eger yārī **kılursa** ḡam degül ağyārdan

taḡrıdan baḡşāyiş olsa kişiye devlet yiter. ADD. (166/17)

‘işkuḡ yolında her ki şehid olmadı bugün

da‘vī **kılursa** ‘işka dutulmaz şahādeti. ADD. (92/12)

çü her tıuyuyı senden tıuymuşam ben

n’idersen it ki saḡa uymuşam ben. H. (207/14)

eger bu hāsetüm maḳbūl **olursa**

idem ḥaḳḳuḅda ne elden gelürse. H. (154/24)

kim sāzıkār **olursa** saḅa kārısāz idin

kim kārısāz olursa anı sāzıkār ıl. ADD. (16/15)

kim sāzıkār olursa saḅa kārısāz idin

kim kārısāz **olursa** anı sāzıkār ıl. ADD. (16/16)

ve ger ādir **olursa** bize nāşır

durışam kim ola her fende māhır. H. (155/17)

anā‘atden ūtum **olursā** nebāt

ōḳ ölülära du‘ām virdī necāt. 1953B/AP/FRN (232/28)

her birimüz gördügi düşi disün

angı düş a‘lā **olursa** ol yisün. 1954B/AP/H (271/19)

bizüm atumuzda revādur teşriḳden soḅra ne yirde **olursa**. NHT. (163/22)

eger zıkr eyleseḅ bir yılı istisnā eyleyüp- bir gün, bu tamāmdur **olursañ** sen mülī.

NHT. (94/22)

yūnus aen āşıkısan ‘aşa muvafıkısan

korkma ulaşıḅısan ne **olursan** olasın. YED. (246/23)

buaruḅ vaşfına meşgūl **olursam**

alan her nesneden ma‘zūl olursam. H. (141/12)

her kim nefsine kalursa müselmān deḅül **ölürse**

hayır itsün benden bilürse eḅlenmem zamān gerekmez. YED. (136/21)

yūnus derdiyilen tüter gönünden hak ʿaşkı biter
erenler eteğin tutar **ölürse** yuman gerekmez. YED. (136/26)

ferahşād eydür **ölürsem** teʿabdan
ümidüm üzmesem kâdir çalabdan. H. (241/11)

ne gam bu dünyede bir kez **ölürsem**
anda ölüm olmaz ölmezem ayruk. YED. (150/5)

sākī elinden içmeyen ol bāde kim ola
altun ayak **şunarsa** turup sīm sāk ile. ADD. (219/2)

ʿulemāʿ-i selāse kavlında her kankısını öndin **tutarsa** revādur. NHT. (71/10)

kangısınun sözün **tutarsan** anun bölügindensin. RN (365/8)

bu ʿalemden kim **umarsa** vefāyı
ḥaḳīkat bulmasardur şafāyı. H. (391/13)

dosta giden kişiler unıdır kendözini
ben nereye **varursam** beni ileden bile. YED. (300/13)

mālik eydür aqçam azdur nidelüm
anlar eydür ne **virirseñ** alalum. YZ. (156/2)

laʿl-i lebün şarābına her kim ki şuşadı
biñ cān **virürse** cürʿasına çok baḥā degül. ADD. (154/12)

yaʿnī bir şahş ev şatun alsa, ol evde ʿimāret eylese, binālar yapsa, andan şefīʿ gelse
şüfʿa tutsa, eger müşteri ol bināyı semen ile bile **virürse** almaq vardır; eger virmezise,
almak yokdur mālik katında. NHT. (241/7)

kime kim tanrıdan haber **virürsen**

kakır başın salar hüccetlü oldı. YED. (337/8)

1.2.1.1. Alışkanlık / Durum - Şart

“Alışkanlık – Şart” üst fonksiyonunda sırasıyla sıfat fiil ve zarf fiil yer almaktadır. Üst fonksiyonla birlikte sıfat fiilde bir de alt fonksiyon vardır. Burada “alışkanlık” üst fonksiyonunda yer alan sıfat fiiller aynı zamanda “durum” alt fonksiyonunda da bulunur. “Durum” fonksiyonu gösteren bir sıfat fiil, bir işin yapılmasının sonunda bir durum olduğunu göstermektedir. Örnek verecek olursak;

*“neye kim **bakarısan** ol yüzündür”*

kime ne sanurısan kendözündür. RN (407/21)”

Verilen örnekte “alışkanlık/durum” fonksiyonunda yer alan bir sıfat fiil (-Ar) vardır. Burada bir bakma eylemi ve bu eylem sonucunda oluşan durum söz konusudur. Bakma eyleminin alışkanlıkla yapılması sonucu ortaya çıkan duruma işaret edilmektedir.

–(A/I)r + I - sA

eger mebi^c ‘**aķārısa**, bizüm aşhāb arasında hilāfdur, geçdi. NHT. (239/22)

ya‘nī bir şahş gölük şonımı bulsa, ayruķ şu bulmasa, anuñ ile teyemmümi cem^c eyleye, evvel gölük şonı ile abdest ala, andan teyemmüm ala, teyemmümi ilk **alurısa** bātil ola züfer kavlında. NHT. (71/9)

yüz bin cefa kılsañ baña

senden yüzüm döndürmezem

cānum dahı **alırısan**

senden yüzüm döndürmezem. YED. (219/4)

yūnus'un bu sözinden sen ma'ni **anlarısan**

konya menāresini göresin bir çuvaldız. YED. (135/15)

her kaңaru **bakarısam** oldur gözüme görinen

ol serverün lutfi bizi bu vech ile kıldı basır. YED. (100/11)

bu benüm gönlüm alan doludur cümle 'ālem

kancaru **bakarısam** ansuz yir görimezem. YED. (195/21)

neye kim **bakarısan** ol yüzündür

kime ne sanurısan kendözündür. RN (407/21)

miskīn yūnus bil sözünü dosta açup şol gözünü

kangı burcdan **bakarısan** ol sultāna güneş gelür. YED. (126/20)

şanma bu yolda zāyi' ola yidigün emek

bekler iseñ ivaz bulasın birine hezār. H. (226/20)

bekler isen dīn gayretin vermegil nefse muradın

yūnus nebī salāvātın 'aşk ile değürse gerek. YED. (157/17)

ko nefsün dilegin cān **beslerisen**

yirün nūr cān sözini esler isen. RN (366/9)

ne kadar çok **bilür ise** da'vī-dār

bir sözile yiñer anı ma'ni-dār. 1954B/AP/H (273/28)

sen daħı iy mü'cmin açarsaŋ gözün

yazuĝuŋ **bilüriseŋ** hem kendüzün. YZ. (278/16)

bizüm atumuzda ūmeni veledede ıdaki anasına ısmet eyleyeler ankısında kim 'ayb

bulurisa hiūūesince red eyleye. NHT. (200/20)

almalıĝı anuŋ ħilāf-ı cinsini mālınuŋ borlusından revādur, eger fırsat **bulurisa**.

NHT. (205/34)

nereye kim varam başlar kesilür

kime **buūarisam** olukdem ölür. RN (378/6)

alar iseŋ elün urılısın didi. DK. (126/13)

ya'ni iki ūaūū bir ūaūūdan ev da'vi eyleseler, her biri küllini da'vi eylese benüm diyü

ikisi daı da'vilerine ūanu getürseler, ur'a bıraĝalar, ankısı adına ur'a **ıarisa**,

sarāy anuŋ ola ūāf'i atında. NHT. (205/18)

ya'ni müsülmānlar istiskāya ıduda zimmiler daı **ıarisa** yas ılmaz māl

atında. NHT. (224/3)

bularuŋ arasına o bıraĝalar her kimün adına ur'a **ıarsisa** āzād ola ūāf'i atında.

NHT. (178/11)

bizüm avlumuzda menī ūehvet ile def eyleyüp **ıarisa**, ĝusl vācib olur, bundan

artuda gelse abdestdür. NHT. (128/13)

bizüm atumuzda her nicesi **depelerise** ıūūū yokdur. NHT. (244/11)

tamām olsa iūün yir-gök senündür

ne kim **dilerisen** dilek senündür. RN (382/28)

her işde puğde olğıl h̄ān

diler iseñ ki hayr ola ser-encām. H. (229/26)

yūnus senün işün budur tutgıl ulular etegin

dilerisen pāk olasin gönüllerde olğıl bākī. YED. (321/16)

dilerisen bu dünyenün şerrinden olasin emīn

terk eyle bu kibr ü kīni hırkaya gir dervīş yūri. YED. (346/23)

yūnus sen **dilerisen** dostı görem dirisen

ıyāndur görenlere işde gönül içinde. YED. (278/18)

āsıl-zādeler nişānın eğer bilmek **dilerisen**

her sözünün ma'nīsı var sözi sebük-sāl olmaya. YED. (68/21)

açuk duvacuk kapusı dostları için ol hakkun

dostı olmak **dilerisen** dostlardan okı bir sebak. YED. (149/20)

geçüp gitmek **dilerisen** yā düşmeyeyin dirisen

şol kazandüğün mālunı tanrıyıçün virmek gerek. YED. (158/5)

yūnus cānun yenile ki dostluğun anıla

aşk ile **dinlerisen** bilesin kudretümüz. YED. (141/16)

eger **dinlerisen** haber vireyin

akıl cāsūsı ne dir göstereyin. RN (371/16)

eger **dinler iseñ** āhum demidür

dutarsañ şıdğ ile hāhum demidür. H. (271/5)

ḥātīm-i ṭāyi **dirisem** saña himmetsüz olam

ben gedāyı görüñ ol bayı neye beñzedürem. ADD. (205/1)

yūnus emre sen bu sözi yüz bin **dirisen** az-ola

işidenler āşık ola inende uzatmayayım. YED. (216/24)

gül-āb u müşk ü ‘anber ‘ud i yār

ne denlü batman ile **diriseñ** var. H. (178/17)

ya‘nī ādem südüni satmak revādur, her kim anı **dökerise**, yā telef eylerise, zamān

lāzım olur şāfī kavlumuzda. NHT. (203/29)

ta‘na urman āşıklara her ne hāle **dönerise**

fermān olmaz kendüye müşāhedeye gark olan. YED. (245/6)

ķalan ķeriyile biz yüriyelüm

bize kim **dönerise** ķorıyalım. H. (304/14)

her kancaru **dönerisem** ‘aşk iledür işüm benüm

oldur gönülde teşvīşüm hem ‘aşkdur yoldaşum benüm. YED. (209/6)

eger gene geregise rence iletgil

ögüt **dutarısan** gel gence iletgil. RN (400/18)

ko nefsün dilegin cān beslerisen

yirün nūr cān sözini **eslerisen**. RN (366/10)

inileyin **eydürisem** gel boynunda borķ kalmasun

kakır-söğēr buşar buna eydür ki iy hakkı görmez. YED. (134/7)

‘amr’a virürse, bu nezrleri tağyīr **eylerise** revā degül züfer ķavlında. NHT. (79/12)

vācib eylediler eksüğini ne kim yindi-revā tıttılar, kalanınuñ reddini eger kabūl **eylerise**. NHT. (55/36)

iy kerīm (ü) kār-sāz u bīnazīr

vay eger ‘adl **eylerise** bī-nezīr. YZ. (235/24)

bizüm qavlumuzda eger muqa(r)runlehū ikrārı tekzīb **eylerise** milki bātıl olur. NHT. (123/2)

oğlan kim ‘aql ola ayrılduklarında ulaşa atadan anadan qankısını ihtiyār **eylerise**. NHT. (177/9)

eger şāhib-garez men‘ **eylerise**

kulaq tıtma sözine hāşa sultān. ADD. (265/13)

şordum tabībe derdüme dermān buyur cevāb

didi ki şabr **eyler isen** ben devā kılam. ADD. (224/8)

gevhersüz gönüllere yüz bin söz **eydürisen**

hak’dan nasīb olmasa nasīb olası değül. YED. (172/14)

sen şalāvāt **gātürürisen** aña

faqrını göstāreyin bir bir saña. 1954B/AP/FRN. (227/12)

oğul qalın oğuz biglerini adamuza o, niçe maşlahak **görürler-ise** aña göre iş idelüm didi. DK. (124/20)

mere qavat kızı men kılcuma toğranayum, oğuma şaңçılayım, oğlum toğmasun, toğar ise on yaşına varmasun, ağamuñ yüzün görmeyince, ölmüş ise qanın almayınça bu gerdege **girer-istem** didi. DK. (228/21)

yir kibi kertileyin, toprak kibi şavırlayın, kılıcuma toğranayın, oğuma sançılalım,
oğlum toğmasun, toğar-ise on güne varmasun big babamuñ kadın anamuñ yüzün
görmedin bu gerdege **girer isem** didi. DK. (193/7)

degül tañ böyle **girür ise** her dün

ki dün dulbı yir altınca gider gün. H. (189/4)

sensüz yola **girürisem** çārem yok adım atmağa

gövdemde kuvvetüm sensin başum götürüp gitmeğe. YED. (65/9)

hak yolnu **gözlerisen**

gel

yanalum dostlar ile

āşık izin

izlerisen

gel

yanalum dostlar ile. YED. (289/23)

kara taşa su kaoyarsan elli yıl **ısladurısan**

hemān taş gine bayağı hünerlü taş olur değül. YED. (171/21)

üşbū sōzā ger tañuđ **ıslārisen**

eydeven ger ıışkile diñlārisen. 1953B/AP/VHRN. (238/6)

altun yüzügi **ıster-ısen** nişanın söyle didi. DK. (149/10)

benden öğüt **ısterisen** eydivirem bildiğümden

budur çalab'un buyruğı tutun oruç kılun namāz. YED. (137/3)

aşaklıkla kanā'at hoş yār oldu

ne kim **ısterisen** anda var oldu. RN (377/2)

isterisen bu dünyede ebdî serhoş olasin

aşk kadehin dolu götür yıl on'ki ay serhoş yüri. YED. (346/25)

ol fahr-i 'âlem Mustafâ ol ma,den-i sıdk u safâ

isterisen andan vefâ incitmegil dervîşleri. YED. (327/25)

bu resme şöhet **ister isen** tur behište var

ya'ni canâb-ı hazret-i hâvendigâr kıl. ADD. (15/7)

aceb öyle kim ola bulanmadan durıla

öylelik **isterisen** yoldaş olgıl erile. YED. (277/17)

hak yolını gözlerisen

gel yanalum dostlarile

âşık izin **izlerisen**

gel yanalum dostlarile. YED. (289/25)

ya'ni bir şahş nezr eylese kim bir mescide iki rek'at namâz kılam dise, ol makâmdan

eksük de **kılurisa** revâ degül züfer kavlında. NHT. (80/21)

gönül içerü dost ile ben kapuda feryâd u zâr

bin yıl zârı **kılurısam** hâlün nedür déyü sormaz. YED. (134/4)

teferrüc **kılur isen** 'ışk mestin

özümnden yokdur âgâhum demidir. H. (271/7)

eger rahm idesin rahmet senünür

ve ger **kınar isen** hikmet senünüdür. H. (263/20)

biraz gün **kor isem** kendü husına

demürler doymaz onuñ ağısına. H. (320/24)

gökden inen dört kitābı günde bin kez **okurisan**

vallah didār görmeyesin sevmezisen dervişleri. YED. (328/3)

ne **olur-ise** olsun, hele men avumı alayın didi. DK. (122/4)

muhammed, züfer, şāf,ī eyittiler: teslīmi ašlā reva degül, her kanda **olurisa** ikrārı kādı

katında revādur, bu mes'ele nazīri geçdi. NHT. (60/29)

gelürmeyecek **olur-iseñ** gözüme görünmeyesin. DK. (128/1)

bu yaña yönelürsem dutıluram

o yaña **oynar isem** utıluram. H. (395/10)

big yigit **öginür-ise** er öginsün aşılandur. DK. (197/3)

neye kim bakarisan ol yüzündür

kime ne **sanurisan** kendözündür. RN (407/22)

şeker sevme ki ol mısırdı biter

neyi kim **severise** anda yiter. RN (401/10)

sorarisan dost kandaşur kanda istersen andadır

hem gönülde hem candaşur hiç kalmadı gümānumuz. YED. (143/3)

naqd içinde her ne kim h^vān vārisā

yāraşur öl her ne kim **söylārisā**. 1953B/AP/VHRN. (237/25)

ne söz **söyler ise** havsalası dar

ne dinse darlığından bin dahı var. RN (389/27)

yürürisem önümdesin **söylerisem** dilümdesin

oturursam yanumdasın ayrukda ne bāzārum var. YED. (93/1)

söylerisem gelmez dile kim söğe bana kim güle

bāri yanayın derd ile hālüm dile gelmeyeyin. YED. (251/8)

söyler isem ırardaş öldürür beni

söylemezsem nideyüm cānum erir. YZ. (157/17)

yūnus sen **severisen** hakikat ma'şūkayı

fārig ol cümlesinden kevnü mekāndan fārig. YED. (148/19)

yir kibi kertileyin, toprak kibi şavırlayın, kılıcuma toğranayın, oğuma sançılayın,
oğlum toğmasun, **toğar-ise** on güne varmasun. DK. (193/6)

aygır atum boğazlayup aşum virgil, gözün kimi **ıtutar-ise** könlün kimi sevet ise ana
vargıl didi. DK. (228/24)

bizüm ıtatumuzda eğer şu bulam diyü ümīd **ıtutarısa** vağtı āhırına te'hīr eyleye, eğer
ümīd yokısa müsteħab vağtında teyemmüm ala. NHT. (221/19)

bizüm ıtatumuzda bu günlerde oruç **ıtutarısa** ol temettu^c orucından revā degül. NHT.
(229/23)

eğer kīne **ıtutarısan** gitdi senden imān dahı

bi'llāhi ol tanrı hakkı yokdur bu sözün yalanı. YED. (354/7)

kulak **tutar isen** n'ola sözüme

olasın müşteri dürr-i şemîne. ADD. (192/3)

eger **tutarısan** kibrün öğüdin

bilimezsın tevāzu^c neyidügin. RN (374/19)

āh bu aşkun eseri her kime **uğrarısa**

derdine sabretmeyen yolda kalagan olur. YED. (129/3)

ne kadar kim çüst ü çābük er ise

mat olur zeyreke ger **uğrarıse**. 1954B/AP/H. (270/9)

nere **varurısam** gönlüm dolusın

seni kanda koyam bundan içerü. YED. (265/12)

erenlerün himmetini ben bana yoldaş eyleyem

her kaçarı **varurısam** cümle işüm hoş eyleyem. YED. (202/11)

eger **varurısan** sen bu huyıla

gönülde dirliğün kaçan duyula. RN (373/1)

cefā oından ger cānumı **yaçanur isem**

halāl kanum aña vü baña bu dünya harām. H. (409/14)

eger **yiler isen** bir yola yilgil

ki ol pül-gül ola vü olmaya gil. H. (183/10)

ak sakallı pır koca bilmez ki hāli nice

emek yimesin hacca bir gönül **yıkarısa**. YED. (273/7)

gönül çalabun tahtı gönüle çalab bahdı

iki cihān bed-bahtı kim gönül **yıkarısa**. YED. (273/11)

şöl bir ac ıurd bīgidür nefis kendüzi

kim cihāni **yīrisā** tōymaz gözi. 1953B/AP/FRN. (226/5)

niteki bu gönlüm evi aşk elinden taşagelür

niçe yüksek **yürürisen** aşk başumdan aşagelür. YED. (114/8)

yürürisem önümdesin söylerisem dilümdesin

oturursam yanumdasun ayrukda ne bāzārum var. YED. (93/1)

–(A/I)r + Ø – sA

gemi bir kaç gün aşdı şu yüzinde

ki kaldı kim **bağarsa** şu gözinde. H. (360/18)

iy dün ü gün hak isteyen bilmez misin hak kandaşur

her kandasam anda hāzır kanda **bakarsam** andadır. YED. (100/22)

kul olan tahtuğa başmaz ayağı

başarsa kullığı kılmaz bayağı. H. (406/10)

bilürse gürziyilen gürz-i Rüstem

arablar zülfi bigi hürd ola ham. H. (325/7)

eger taşşirümün özriñ dileyü

bilürsem ol dağı eyüdür eyü. H. (249/26)

iy su kandan gelürsin vatanun kanda senün

kanda çukur **bulursan** yatağun anda senün. YED. (164/2)

buyurursañ varayın ben kemine

eyü i'zâz ideyin âdemine. H (398/24)

ne kim sen **buyurursañ** maşlahatdur

ķalan söz ķargāşa vü mehlekettür. H (349/10)

velî sen pâdışâhsın eylük eyle

ne kim saña **çıkarsa** itgil eyle. H. (329/9)

ödede evvelġıya āzād olduķdan sonra eger **dilerse**, ödede ikinciye kullıġı hālında.

NHT. (53/36)

dilerse şülüşân kıymetini vereşeye si'āyet eyleye, dilerse cümle bedel-i kitābeti, bu

ebü hanîfe ķavlındadır. NHT. (51/4)

beni sen bir **dilersen** ben seni yüz

ħaķîķat bil gider şekk ü gümānı. H. (243/5)

bu şüret saña ķaluñ perdedür bil

yüzin görmek **dilerseñ** yırtta görgil. H. (207/4)

eger görmek **dilersen** gelsün indi

melekdür kim felekden yire indi. H. (172/27)

dilersen kim ola devlet tefeylün

gerek kim olmaya şerr işe meylün. H. (174/27)

benüm yokdur sözüm **diñlersenüz** saz

cemālî nürıdır bu gördüğünüz. H. (370/6)

ne **dirlerse** inanuj ʿıřk içinde

ki anlaya kelāmı ʿıřk içinde. H. (269/5)

kimsenā kim bir demüj ıadrin bile

ne **dilersā** ol dem ıiçinde būla. 1953B/AP/VHRN. (239/7)

ne **dirsej** it saıa ıalmışdur i yār

ki cānum ııkmaıa gelmişdir i yār. H. (236/27)

ne **dirsej** ııdmetüje ıurmişam ben

yüzümi iřigüñeurmiřam ben. H. (293/1)

ikincisi budur eger gördürürsem

yönini kıblesini **döndürürsem**. H. (368/5)

imām özin ne yire düz **dutarsa**

ʿaceb mi ger cemāʿat yüz dutarsa. H. (355/12)

eger diñler iseñ āhum demidür

dutarsañ sıdık ile rāhum demidür. H. (271/5)

rūbil eydür baıa yüz biñ yitmeye

kim **gelürse** ileyümden gitmeye. YZ. (264/6)

yūnus özün yalvarursan sıdık ile yola **girürsen**

el alup tevbe kılursan mahrūm kalmayasın bigi. YED. (356/5)

yüce ıaddüñüñ hayāli degül uş gözümde ģālī

ne ııacab hayāl-i servi **görinürse** āb içinde. ADD. (201/10)

şeker **görürse** eriye ol şehd-leblerin
pālūde görse ditreye şeker dudakların. ADD. (136/23)

her kim **görürse** sendeki bu kıadd ü kāmēti
ol sâ'at içre kıapdı şanur ol kıyāmeti. ADD. (98/5)

ne kim **görürseñ** añlarsuñ becid dön
bulara arka dut bizden yaña yön. H. (402/24)

gülme sakın sen ana eyü değıldür sana
kişi neyi **gülerse** başa gelegen olur. YED. (129/2)

hātīm saña seḥāvet ile faḥr **iderse** sen
aḡa 'ulüvv-i himmet ile iftiḥār kııl. ADD. (15/23)

gül cübbesini ol feraḡa çāk **iderse** sen
bülbül gözini bu hevese intizār kııl. ADD. (13/17)

ne benümçün dilemege varurlar
ne hōd dilek **iderlerse** virürler. H. (204/1)

ben göñlüm ile kavlı idüben 'ahd kıılmışam
tā mey **idersem** idem anuñ müntehāsına. ADD. (196/2)

kime şikāyet **idersem** buyurmaz inşāfum
girü saña direm i dōst dād elünđen dād. H. (201/8)

muḡammed kıavlında eger kıul kııymeti ol 'avratuñ mehr-i mişline **irerse**, kıulı vireler.
NHT. (45/30)

vaqtuñuz hōş olsun iy şāhib- kadem
tanrı **irgürürse** bāk̄isin eydem. YZ. (228/12)

nesīm-i vaşl **irişürse** firāk içinde bañā
şafā-yı cennet olur haq bilür ‘azāb-ı harīk. ADD. (230/3)

cihāndan her ne hōş **isterse** cānuñ
kamusından ferāgat yigdür anuñ. H. (425/20)

şaçuñ deyrinde cān zülfüñ şalībine kılur secde
garābet var mıdur gebre tapu **kılursa** hāçına. ADD. (232/18)

ger cān fidī **kılursa** bugün bedre şāh için
kim ‘ayb ider bu bendeye ol pādīşāh için. ADD. (260/7)

ne **kılursañ** kılanda h̄ile vü āl
atañdan haqqayile gevheri al. H. (357/10)

yūnus özün yalvarursan sıdk ile yola girürsen
el alup tevbe **kılursan** mahrūm kalmayasın bigi. YED. (356/6)

dāvud eydür fakra gel yār ōl bañā
yār **ölursañ** hōş vefā kılam sañā. 1953B/AP/FMN. (247/31)

tapuñ olsun hemīşe şād u hurrem
kayurmaz **öldürürse** kulları ğam. H. (358/8)

dā‘vī **ölürse** ğurbet içinde şehīd olur
çok müzdi var garībüñ irişgil namāzına. ADD. (256/23)

deryā kırıyup çeşme-i ceyhūn **şoğulursa**

biz sağ olalum gözdeki kan yaş esen olsun. ADD. (212/9)

ne **söylerse** ‘itāb ucın kıoma sen

anuñ bir vaşlasına yüz yama sen. H. (402/23)

bu ‘ālemde ne **söylerse** ğarā’ib

girü fi‘lün ‘acā‘ibden ‘acā‘ib. H (420/20)

dünyā (vü) māfihā gözine gemliye

her ne **söylerlerse** söze kalmaya. 1954B/AP/H. (270/25)

ya‘nī bir avrat tanuķ **ıtarsa** kim bir ğāyīb ğişi anı çiftlendi kıadı nafaķaya borç
eylemege buyurmaķ için, ol tanuķ kıabül olına züfer kıavlında. NHT. (88/15)

ger bugün ‘işret idersen bu durur ‘iş ğünü

giceyi zinde **ıtarsañ** budur ih budur ihyā gicesi. ADD. (41/15)

dā‘ī diler ki terkin ura yāruñ iş degül

ger ger yār **urursa** terkünji dā‘ī iş andadur. ADD. (98/2)

dā‘ī **virürse** vaşluña biñ cān ‘ivāz degül

kādrünji bilmeyenler anı çok bahā şanur. ADD. (174/11)

yūnus özün **yalvarursan** sıdk ile yola girürsen

el alup tevbe kılursan mahrūm kalmayasın bigi. YED. (356/5)

bu kem-ter kıulına erzānī kıılsun

adına ne **yararsa** anı kıılsın. H. (367/27)

dün gice hūnī gözün̄ çok an içüpdür lā-cerem

gice kim ser-hōş **yatarsa** irtesi maħmūrur. ADD. (122/24)

şöyle bir āc gözlū urtdürür ōzī

kim cihānī **yirse** tōymaz kendüzī. 1953B/AP/FMN. (241/3)

–**mAz + I – sA**

kim senün lezzetünden cānı tad **almazısa**

yürür bir cānsuz sūret ālem halinden bī-gam. YED. (208/1)

ināyet gözi birle **bamaz ise**

alurvan ha anudur şöyle zāyi. ADD. (32/25)

ger bahrı olmazısa denize dalmazısa

seyrānun **bilmezise** yokdur kıymet içinde. YED. (270/8)

vayki nola hālüm **bilmez ise** ahvālüm

yılan-ıyan karınca üşe dilüm üstine. YED. (301/22)

ü suçun **bilmezisen** bildüreyin

tutup ugrıyı elüne vireyin. RN (389/11)

ger bahrı olmazısa denize **dalmazısa**

seyrānun bilmezise yokdur kıymet içinde. YED. (270/7)

ger dorı **durmazısa** māl terkin urmazısa

yolu cān virmezise duymaz sohbet içinde. YED. (270/3)

ger dorı **durmazısa** yolına irmezise

kahrı ho görmezise adı yok ad içinde. YED. (270/15)

başın kaldırdı eydür i vefâlu

elüm **dutmaz iseñ** kaldum cefâlu. H. (236/24)

bizüm katumuzda niçeme kim şart **eylemezler ise** ‘amel ‘âmilüñdür, zarūrī milkün
me’üneti mâlik üzerinedür. NHT. (243/22)

ķız sen maña bir yıl baķğıl, bir yılda **gelmez isem** iki yıl baķğıl. DK. (228/22)

iki yılda **gelmez isem** üç yıl baķğıl. DK. (228/22)

iki yılda gelmez isem üç yıl baķğıl, **gelmez isem** ol vaķıt menüm öldüğümü bilesin.
DK. (228/23)

eger ol fulân yarın işbu saraya **girmez ise**, sen āzād olğıl. NHT. (50/16)

böyledür eger **girmeziseñ** sarāya, irte sen āzād olğıl eger eyitse ķul anı. NHT. (85/14)

ger doğrı durmazısa denize dalmazısa

kahrı hoş **görmezise** adı yok ad içinde. YED. (270/16)

her kim ol dost dīdārını bunda ‘ıyān **görmezise**

yarın ol sergerdān geze hīç bilmeye n’itdüğünü. YED. (345/23)

seni **görmez isem** vā ḥasretā vāh

beni sormaz iseñ vā ğurbetā vāh. H. (242/11)

eger türkī diyüp yirmezler ise

çoğından uşanup **ırmazlar ise**. H. (424/19)

ger doğrı durmazısa yolına **irmezise**

kahrı hoş görmezise adı yok ad içinde. YED. (270/15)

eger **kaçmaz isem** aña virürler

iki başdan dañı güce görürler. H. (332/28)

kes gider ʿizzet başını terk eylesün fuzüllüğü

kesmezisen başın anun ʿaşk ile dirliğin muhāl. YED. (170/15)

ger tāʿat **kılmazısa** üstāda varmazısa

şerʿiden olmazısa adı laʿnet içinde. YED. (269/25)

eger ħurşid idüğüm bilmez sen

bu müşkil şekli rüşen **kılmaz iseñ**. H. (337727)

meded **kılmaz iseñ** nerkislerinden

gelincük bigi ħaldum kan içinde. H. (271/26)

bunda **korkmazısam** yünus anda korkudurlar seni

eger dirliğin hakkısa sırâtı geçesil sehel. YED. (169/18)

ger bahrı **olmazısa** denize dalmazısa

seyrānun bilmezise yokdur kıymet içinde. YED. (270/7)

ger tāʿat kılmazısa üstāda varmazısa

şerʿiden **olmazısa** adı laʿnet içinde. YED. (269/26)

geçürmezler senün bu taş taʿatün

arı **olmazısa** gizlü sıfatun. RN (381/26)

yüz bin peygamber gele hiç şefāʿat olmaya

vay eger **olmazısa** allahun ʿināyeti. YED. (332/10)

eger **olmaz ise** bu müşkilim ħal

ķalur bu memleket bil Şöyle mühmel. YED. (289/24)

sensün benim cānum cānı sensüz karārum yok durur

uçmakda sen **olmazısan** vallah nazārum yok durur. YED. (99/20)

gökden inen dört kitābı günde bin kez okursısan

vallah didār görmeyesin **sevmezisen** dervişleri. YED. (328/4)

gözüm yaşını **silmez iseñ** āhum odından

deryā ķurıya yir yüzi ħod yaş ola Şanma. ADD. (245/25)

seni görmez isem vā ħasretā vāh

beni **sormaziseñ** vā ħurbetā vāh. H. (242/11)

kanā'at didüğini egersen **tutmazısan**

nefsüne uyarısan sergerdān ol var indi. YED. (334/12)

ger doğrı durmazısa māl terkin **urmazısa**

yola cān virmezise duymaz sohbet içinde. YED. (270/3)

ger tā'at kılmazısa üstāda **varmazısa**

Şer'iden olmazısa adı la'net içinde. YED. (269/25)

üç ayda **varmaz-isem** öldüğümü ol vaķt bilsün. DK. (170/4)

iki ayda **varmaz-isem** üç ay baķsun. DK. (170/3)

bir ayda **varmaz-isem** iki ay baķsun. DK. (170/2)

ger doğrı durmazısa māl terkin urmazısa

yola cān **virmezise** duymaz sohbet içinde. YED. (270/4)

ya'ni bir Şaşı bir metā'ı satsa bir bellü Őemene, Şol ŐarŐ ile kim üç günde Őemeni
virmezise bularuŐ arasında satu kalmaya, bu ŐarŐ revā degül, 'açdı fāsıd eyler züfer
ķavlında. NHT. (106/20)

tevfik ile ĥaķ **virmezise** tevbe naŐuĥa

iŐitme kim ol iŐide her pend-i naŐuĥı. ADD. (94/15)

ne vaķtın km ťalāķ **virmezisem** – sen üç ťalāķ olĝıl, dise, müstaĥkem eylese. NHT.
(91/14)

lebün ziyāfet ider ĥalkı ben daĥı ķuluĥam

nevāle **virmez iseĝ** üstüĥ^vān dirig itme. ADD. (228/10)

eger türķi diyüp **yirmezler ise**

ĥogından uşanup ırmazlar ise. H. (424/19)

–mAz + Ø - sA

begenmezseĝ beni oĝulluĝa sen

begenürseĝ revādur ķullıĝa sen. H. (293/2)

ķaıdı Őāĥ anlara eydür bilün

bilmezseĝüz taĥt ileyinde ölüĝ. YZ. (216/6)

dilemezseĝ kim andan yād olasın

gerek kim emrine münķād olasın. H. (169/12)

cihān içinde perī-zāde dinmeyem ben eger
firişteler seni görüp **dimezse** hūrī-zād. H. (201/19)

ve ger nîk **eylemezse** çarḥ-ı bed-reng
gide gönülün gözügüsindeki jeng. H. (155/16)

taḫuḫdan tatlu **gelmezse** ‘acebdür
ki raḥlün yimişi dā’im ruḫabdur. H. (240/24)

niçeme nesne **gelmezse** elümden
velikin saklamazam cān ölümden. H. (203/8)

ölür dā’ī seni **görmezse** bir dem
niçe şabr eylesün bī-çāre müştāk. ADD. (149/11)

şāhā yüzündür ül yiter **gülmezse** [gül] sen gül yiter
sen şūḫ u sen Şengül yiter bāğ içre gülzār [olmasun]. ADD. (117/17)

bularuḫ şu‘lesidür ol görinen
inanmazsaḫ katına var gör inan. H. (211/119)

göremeden göremeden gözün n’anlaya gönül
kabul **itmezse** göz n’eyleye gönül. RN (402/26)

eger gözün **kaşaşmazsa** baḫ imdi
daḫı gögçek ne yaratsun ḫaḫ imdi. H. (337/29)

ādemīlikden ıraḫdur diyeler ehl-i nazar
ger melā’ik şoḫbetin **kılmazsa** insan arzu. ADD. (206/8)

biri bu kim **komazsam** gitmegine
murādı her neyise itmegine. H. (368/11)

ne itdür ol ki bizden dileye kız
dek **oturmazsa** aña otura kız. H. (295/4)

velī dördüncisi kim terbiyetdür
ola zāhir ger **olmazsa** mevāni^c. ADD. (32/14)

kıza altı yidi gün key haçar var
ola **olmazsa** çok dürlü haber var. H. (147/5)

ne devrān ger bu iş **olmazsa** hāşıl
beni ne gün göre ne ay ne yıl. H. (236/26)

ger **öldürmezse** beni derd-i hicrān
balavan vaşluña elbette dermān. H. (358/10)

idersen girü ‘ālī devletünde
ger **ölmezsem** olısaram katuñda. H. (357/26)

söylerisem kardeş öldürür beni
söylemezsem nideyüm cānum erir. YZ. (157/18)

ağzuñuñ naqtası teg oldı vücūdum belüsüz
söylemezsem göremez dünyede deyyār beni. ADD. (160/4)

1.2.1.2. Alışkanlık / Durum / Farzetme – Sart

“Alışkanlık” üst fonksiyonunda yer alan sıfat fiil “durum” alt fonksiyonuna sahip olmakla birlikte “durum” alt fonksiyonunun da alt fonksiyonu olan “farzetme”

fonksiyonuna sahiptir. Bu gibi teşkillerde alışkanlık olarak yapılan ya da yapılabilecek bir eylem, bu eylem sonucunda ortaya çıkan ya da çıkabilecek durum ve tüm bunların gerçekte olmayıp da olabileceğine işaret eden bir “farzetme” fonksiyonu vardır.

–**mAz + I – sA**

ol lâhik üyise andan uyansa yâhūd hâdes degse, abdest alup gelse, imâm bir kaç rek‘at kılmış olsa, lâhik қа‘de yirinde қu‘ūd eyleye niçeme imâm қu‘ūd **eylemezise** züfer қavlında. NHT. (73/14)

ya‘nî bir şahş kılna eyitse, eger yarın sen sarāya **girmeziş**, āzād olğıl dise, yarın geçse, mevlā da‘vî eylese, sarāya girmedün, āzād degülsün dise, қul sarāya girdüm, āzād oldum dise, қavlı қuluңdur, āzād olur züfer қavlında. NHT. (85/18)

eger **virmezise** almaқ yoқdur mâlik қatında. NHT. (241/7)

–**(A/I)r + Ø – sA**

şeyh ulu ırmağa heңzer kim aқar

kim **durarsa** yolına қарşu yıkar. GII/2. (789/7)

dutarsaң sende қorsaң қanı қанда

çü tūṭisin bacid meyl eyle қанда. H. (397/12)

yazarsa bir firişteh gök olur yir

düzerse bir sitāre giç olur ir. H. (373/5)

bu ağıza **gelürse** biş biş oқdur

birin ikin yürinür gerçi çoқdur. H. (316/6)

ne deñlü çok çeri **gelürse** yüz yüz

olmaz sana rüstemler yüze yüz. H. (300/15)

āşık bu dünyâyı n'ider 'ākıbet birgün terk ider

aşk eteğın tutmuş gider her kim **gelürse** saladur. YED. (104/16)

çıkarsa aña çıkmaz leşkeri yok

girürse şehre dahı turımaz çok. H. (302/24)

eger yavuz **koparsa** hūd bu murdār

kılır tatlu cānuñdan seni bī-zār. H. (205/23)

kara taşa su **koyarsan** elli yıl ısladurısan

hemān taş gine bayğı hünerlü taş olur değül. YED. (171/21)

ansuz **olursam** ölürem nunla diri oluram

siz sanmanız ki dirliğı همیشه cāndan tutaram. YED. (187/25)

didi cān sırrını fāş itmiş muş

eger gövdemi **örtersem** değül hōş. H. (199/20)

ayağı düşse bir göynüklü muhtāc

elin **tutarsañ** olur başlara tāc. H. (420/19)

dilersen devleti kapuda turgıl

umarsan hil'atı tapuda turgıl. RN (367/18)

erenler nefesin 'asā idin sen

eger nefsüne **uyarsan** fenāsın. YED. (258/25)

nebîdür ger velî yol sabra ugrar

eger sen de **varursan** sabr ile var. RN (386/20)

ya degme sa'yile kim bula genci

varursan ilerü kogıl sagıncı. RN (400/26)

eger **virürlerse** emân

kulluğum olmadı tamâm

iy bî-çâre yûnus hemân

dervîş olubilsem dervîş. YED. (146/13)

minnet etme ger **virürseñ** yâruñ için cân gönül

ışka cânuñ terk iderseñ bulasın cânân gönül. H. (232/4)

yazarsa bir firişteh gök olur yir

düzerse bir sitâre giç olur ir. H. (373/5)

1.2.1.3. Alışkanlık / Durum / İhtimal – Şart

Bir önceki maddenin izahında sıfat fiilin, işaret ettiği eylemin “farzetme” alt fonksiyonunda, gerçekte olmayıp da olabileceğine işaret ettiğini belirtmiştik. Burada ise aynı şekilde sıfat fiil “alışkanlık” üst fonksiyonunda, onun altında yine “durum” fonksiyonunda ve onun da altında “ihtimal” fonksiyonundadır. “İhtimal” fonksiyonu sıfat fiilin işaret ettiği hareketin gerçekteleşme durumunun olduğunu belirtiyor ve bunu “şart” zarf fiili ile de destekliyor.

–(A/I)r + Ø –sA

eger bir görünür yirden şehenşâh

bakarsa göre ordu ĥayme ĥar-gâh. H. (397/22)

hakdan artuk kimse bilmz kâfir müselmân kim durur

ben kıluram namâzumı hak **geçürürse** nâzumı. YED. (307/25)

kimün kırkıdan bir okı kem **çalursa**

degül tañ zañm eger muhkem **gelürse**. H. (297/23)

pes andan çalmaya ol cāna başa

çalursa er dimeklik aña hāşā. H. (311/30)

kimün kırkıdan bir okı kem **çalursa**

degül tañ zañm eger muhkem gelürse. H. (297/23)

azın azın bu ‘ömrün geçesidür

sorarsan sen bu ayın niçesidür. RN (408/18)

1.2.1.4. Alışkanlık / Durum / Hareket – Şart

Sıfat fiil “alışkanlık/durum” fonksiyonlarında bulunmakla birlikte en alt fonksiyon olan “hareket” fonksiyonunda yapılan işin bir hareketi işaret ettiğini belirtmektedir.

–(A/I)r + Ø – sA

yürür isem önümdesin söylerisem dilümdesin

oturursam yanumdasın ayrukda ne bāzārum var. YED. (93/2)

1.2.1.5. Alışkanlık / Durum / Merak – Şart

–(A/I)r + I – sA

dutarsañ gönlümi kim ola dermân

haķikatda çatarsın cānuma cān. H. (236/28)

1.2.1.6. Alışkanlık / Durum / Seçenek – Şart

–(A/I)r + Ø – sA

bu yağa **yönelürsem** dutuluram

o yağa oynar isem utuluram. H. (395/10)

1.2.1.7. Alışkanlık / Durum / Telkin – Şart

–(A/I)r + Ø – sA

her kim nefesine kalursa müselmān değül ölürse

hayır itsün benden **bilürse** eğlenmen zamān gerekmez. YED. (136/22)

maħabbetsüz geğeni sayma ʿömre

eger yüz kez **görürseğ** ĥacc u umre. H. (196/3)

1.2.1.8. Alışkanlık / Farzetme – Şart

Sıfat fiil üst fonksiyonda “alışkanlık”, alt fonksiyonda ise “farzetme”ye işaret etmektedir. Şöyle ki:

“eger bu sözden girü dönerise, eydürise ben şöyle sandum, yā ĥaṭā didüm dirise rucūʿı bāṭıldur şāfʿī katında”. NHT. (172/27)

Yukarda verilen örnekte koyu renkle gösterilen ifadelerde yargıya bakıldığı zaman bir varsayım söz konusudur. Bu varsayımı söz konusu ifadelerin içinde bulunduğu cümleye baktığımız zaman daha açık görebiliyoruz, ancak bu “farzetme” fonksiyonunu veren sıfat fiildir.

–(A/I)r + I –sA

vişāli eldeyiken çünki bilmedük kıadrin

yiridür **ağlar isek** şimdi zār ar dirig. ADD. (112/10)

eger gözüm bakarısa bakduğına **akarısa**

gördüğün benüm dir ise oda düşer ‘āe eylemez. YED. (138/21)

eger gözüm **bakarısa** bakduğına akarısa

gördüğün benüm dir ise oda düşer ‘āe eylemez. YED. (138/21)

sen sana yararısan bu sözden duyarısan

kancaru **bakarısan** dimegil sen ol degül. YED. (177/25)

‘aşk didüğün **bilürisen** ‘aşka gönül virürisen

‘aşk yolına māl ne olur cān dahı muhāl olmaya. YED. (68/19)

kiçe ki ben seni sevem ecel eli irmeyiser

kaçan sunar ‘azraīl el beni seni **canlanurısam**. YED. (196/24)

ya‘nī mevlā kılina eyitse eger zeydi **depelerisen** kılıç ile yā ağaç ile sen āzād ol dise,

kul zeydi depelese ağaç ile ‘amdsuz, eger ‘amd ile olurısa kışāş vācīb olur. NHT.

(123/9)

eger bu sözden girü dönerise, eydürise ben şöyle sandum, yā haṭā didüm **dirise** rucū‘ı

bāṭıldur şāfī kıatında. NHT. (172/27)

sen sana yararısan bu sözden **duyarısan**

kancaru bakarısan dimegil sel ol degül. YED. (175/24)

ger sūretüm **düşerise** niçe noxsān ire bana

kadīmī zerrenem senün niçe düşüp dururısam. YED. (196/25)

eger katı buşarısan başun nefse koşrısan

nefs hāline **düşerisen** ol buşduğı ‘akıl kanı. YED. (353/23)

eger bu sözden girü dönerise, **eydürise** ben şöyle şandum, yā ḥaṭā didüm dirise,

rucū‘ı bāıldur şāf‘ī katında. NHT. (172/26)

hūrī gelüp **eydürise** gönül bana virgü diyü

doştan artuk kimseneye ben gönlümi virimezem. YED. (183/23)

eydürlerise bana senün gönlün kim aldı

niçe haber vireyin aglarum eydimezem. YED. (195/18)

eger kabül eylese viren girü döner selem- eger ibā **eylerise** nesene lāzım olmaz.

NHT. (56/17)

ya‘nī emmekde biş gez emmek, biş vaḳtda kim oğlanuḡ ḥācetini her bir emmekde

def eyleye, şartdur, eger benden eksük **emerise** razā‘ s̄ābit olmaz şāf‘ī katında. NHT.

(172/7)

ya‘nī rec‘ī ṭalāk virilmiş ‘avrata cimā‘ eylemeye, eger cimā‘ **eylerise**, ‘uqr ödeye daḳı

bir ‘iddet lāzım ola, cimā‘ eyledük zamānından berü iki ‘iddet mütedāḡil ola şāf‘ī

katında. NHT. (173/23)

ya‘nī ādem südüni şatmaḳ revādur, her kim anı dökerise, yā telef **eylerise**, zamān

lāzım olur şāf‘ī ḳavlumuzda. NHT. (203/30)

bizüm atumuzda mslmn olmayana islm arz eyleseler, eger mslmn olurisa, gir nikhları k'im, eger ib **eylerise** fi'l hl tefri eyleyeler, iki vechde daı. NHT. (168/6)

ya'ni avratına eyitse, sen talk olgl hergün eger üçe niyet **eylerise**, üç talk olur, üç günde icm. NHT. (92/19)

ger günün ka'besine gir ki aflar bulasn

ger avf **eyler isen** yife-i uk. ADD. (139/20)

eger ölürise, nfiz ola, eger girü mslmn olup **gelrise**, gendü zi ödeye zd ola. NHT. (96/26)

sekiz umaun hrisi **gelrise** bir araya

sana mmet olmayanı ben anlara katmayayım. YED. (216/22)

ya'ni bir a bir avrat ile zineylese, ol avratu ızı, ızınn ızı, nie aaa **giderise**; anası, anasının anası yukarı gitdke ol ere harm olmaz fi atında. NHT. (165/14)

aytabandan ızıl deve **gider-ise** menüm gider. DK. (92/16)

altun balu ban ivler **gider-ise** benüm gider. DK. (92/19)

a aallu ocalar **gider ise** menüm gider. DK. (93/3)

a yüzlü ala gözlü gelin senün **gider-ise** menüm daı iinde nianlum var. DK. (93/20)

altun balu ban ivler senün **gider-ise** menüm de iinde odam var. DK. (93/23)

ağ şakallu kocalar senün **gider-ise** menüm dahı içinde bir ‘aklı şaşmış biligi yitmiş
koca babam var. DK. (94/2)

kazanı bırağur **gider-isevüz** ivinde bizi kavarlar. DK. (234/2)

eger **görür ise** perı hayālin

ileyinde bırağa perr ü bālin. H. (250/13)

ger ni‘metünün şükkrine küfrān **ider isem**

ağu olur ol yidügümi aş ola şanma. ADD. (245/23)

eger tama‘ kılurısan gördüğüne **kalurısan**

nefsün gümrāh kılurısan nazar dahı oldı fānı. YED. (353/26)

namaz kıluram diyüben münkir gelmen dervişlere

eger bin yıl **kılurısam** kendü du‘ān yargılamaz. YED. (137/6)

eger tama‘ **kılurısan** gördüğüne kalurısan

nefsün gümrāh kılurısan nazar dahı oldı fānı. YED. (353/26)

korkarısan sen tamudan gel alçak olgıl kamudan

ol günü ince köpriden bil kamular geçmek gerek. YED. (158/3)

eger katı buşarısan başun nefse **koşarısan**

nefs hāline düşerisen ol buşduğı ‘akıl kanı. YED. (353/22)

iki cihān varlığı ger benüm **olurısa**

sensüz bana gerekmez iş senünledür tamām. YED. (208/7)

ya‘nı şefī‘ün vekīli şüf‘ayı müşteriye ışmarlasa, yā kâdı katında aña ikrār eylese kim
müvekkilüm şüf‘asını ışmarladı diyü, ol teslīm, yā ol ikrār kâdı katında **olurısa**,

mu'teberdür reva olur niçeme kim taleb eylemege vekil eylediyise ebū hanīfe kavlında. NHT. (60/25)

muḥammed kavlında eger mişl-i semeni evvele iḳāle **olurisa**, ebū hanīfe eyittügileyin feshdür ve eger ḥilāf-ı cinsine olsa yāḥūd cinsine iḳāle eylese ammā ziyāde ve noḳşān olsa ebū ūsuf kavlı gibi bey^c olur. NHT. (58/37)

ebū Yūsuf kavlında teḥālūf vardır, ol nişfda kim müşterinün milkinde ḳalmışdur, eger bāyi^c rāzı **olurisa** bu nişfi ḳabul eylemege teḥālūfdan sonra. NHT. (58/9)

diken olma gül ol eren yolında

diken **olurisan** oda yanasın. YED. 258/19)

sağlıḡ ile varaçak **olur isem** oḡuza, gelüp seni ḥallıḡa almaz-isem didi. DK. (135/21)

yāinī bir şahş iki ḳulını mükāteb eylese bir 'aḳd ile biḡ üzerine, bu şart ile kim eger ikisi bile döyeler, āzād olalar, eger 'āciz **olurlarisa**, ikisi bile döneler rıḳqa, birisi yarsını ödese, ol ödeyen āzād olur züfer kavlında. NHT. (97/32)

cercisleyin ol dost beni yitmiş kez **öldürürise**

bin kez dahı ölsün dise yüz bin kez ilerü gelem. YED. (189/16)

eger beni cercisleyin yitmiş kez **öldürürisen**

dönem girü sana varam zirāki 'ārūm yokdurur. YED. 100/3)

andan **öldürür-iseḡ** mere kāfir öldür meni. DK. (239/1)

eger **ölürise**, nāfız ola, eger girü müsülmān olup gelürise, gendü özi ödeye āzād ola. NHT. (96/25)

eger diri alur isem saidem

ve ger ni hd **lr isem** ehidem. H. (202/28)

bizm atumuzda revdur, eger rev **utarisa** ol-eger vki olsa bir dii milkine byledr. NHT. (87/16)

ak didgn bilrisen aka gnl **virrisen**

ak yolna ml ne olur cn dahi muhl olmaya. YED. (68/20)

sen sana **yararisan** bu szden duyarisan

kancaru bakarisan dimegil sen ol degl. YED. (175/27)

hodur eger **yrrisem** ak odına yana yana

pes yanmadan nite olam cn ak odı ddi cna. YED. (268/6)

-(A/I)r +  -sA

ynus szin **anlarsan** sz manisi dinlersen

sana bize amel gerek bunda kimsene kalmaz. YED. (133/17)

unun bigi gzel virrven inf

ger **ararlarsa** yodur f t f. H. (228/18)

gzn c trk-i hdur girimesi her dem

hezr nvek **atarsa** birin h klmaz. ADD. (177/12)

senn bigi gyeg anda bulsun

buyurursan ulu varayın olsun. H. (290/14)

yan mutekif gii cumaya ckmaya eger **ıkarısa** it,fi fsid olur f atında. NHT. (154/31)

ya'nî bir yad 'avrata eyitse eger seni **çiftlenürsem**, sen talāk ol dise bu bātıldur, kaçan çiftlense talāk olmaz şāf'î katında. NHT. (174/11)

kişi kızın ere virmek **dilerse**

güvencin şādîsin görmek dilerse. H. (380/23)

eger şatsa yarsını satun alınmışuñ andan bulsa - 'ayb, eksüğine rucū' eyleye eger **dilerse**. NHT. (107/31)

irmek **dilersen** maksūda çok hizmet eyle her işde

sen senlüğünden usan nūr-ı dīdār olan gelsün berü. YED. (264/10)

ya'nî bir şahş iki 'avratına eyitse eger siz **dilerseñüz** ikiñüz daķı talāk oluñ, talāk olur her biri dilese ol ikiden başlu başına züfer qavlında. NHT. (93/24)

eger eyitse, eger **dilerseñüz** siz iki bunca talāk oluñ, dilese birisi talāk olur. NHT. (93/23)

yūnus sözin anlarsan söz ma'nîsin **dinlersen**

sana bir 'amel gerek bunda kimsene kalmaz. YED. (133/17)

savaşda yıldırım **dirlerse** haķdur

ki yaķmaķdan amān andan irakdur. H. (143/13)

ķāmū 'ālem naķd içinde ķıldürür

naķd erī her nā ki **dīrsā** öldürür. 1953B/AP/VHRN. (238/5)

ya'nî bir şahş 'avratına eyitse, senüñ bir endāmuñ talāk oluñ, ne endām kim **dirse**, muṭlakā talāk olur, eli gibi, yā ayağı gibi züfer qavlında. NHT. (90/26)

muḥam ne ki it **dirseñ** iderem

ne yire sen gider olsañ giderem. H. (204/8)

niḥmeti halk uezre çokdur şükr idüp dirler aña

kim helâl olsun eger nâ-ḥaḳ **dökerse** ḳanumuz. ADD. (122/8)

ḳanum **dökerse** ğamzelerüñ ğam degül n'ola

olsun helâl gözlerüñe ḳan bahācuğum. ADD. (131//)

saña beñzer güher virmez netice

eger biñ yıl **dönerse** çarḥ-ı tāsîc. ADD. (30/22)

ḳankı bir yüzde kim işbu şekl ile biñ beñ ola

niçe nâ **eylerse** yüz biñ ol ḳadardur nāzenīn. ADD. (92/2)

ger ḳapuña **gelürse** bir mazlüm

şorasın ḥālını anuñ şad bār. ADD. (64/7)

yār oldur kim saña hem-dem ola

ger **gelürse** guşşaya zevḳ u ferah. ADD. (210/24)

ben ḳahr ile ḥasta-dil **gidersem**

sen luḥf ile sad-hezār esen ḳal. H. (359/7)

didi bunları şimdi defc idersem

ḳılıc ile vü bir yaña **gidersem**. H. (163/7)

ger **giderseñ** dünyeden ikrārile

vār olāsın tā ebed dīzārile. 1953B/AP/FRN. (236/2)

nefs olmuş öl arāda çesnī-gīr

nā **girirse** āline kırt gībi yīr. 1953B/AP/FMN. (240/28)

bizüm kavlımuzda birgez kılına tekrārı revā degül, daķı ölüyi defn eylemege gūr içine
bir yalunuz gişi gire, yāhūd çok gişi **girürse** tek ola çift olmaya şāfī kavlında. NHT.
(144/3)

eger fulān yarın işbu sarāya **girürse** sen āzād olğıl; daķı birisi eyitse. NHT. (50/15)

ya'nī bir şahş 'avratına eyitse, kaçan sarāya **girürseñ**, üç talāk olğıl, buña ta'lik dirler.
NHT. (90/18)

eger **givürse** bir halāl şaydı harem içine vācib olmaz şalmaķlığı givürmek ile
haremde. NHT. (160/2)

ya'nī bir halāl gişi bir avı [avla]sa hareme **givürse**, ol şaydı girü haremde
saluvmek vācib degül şāfī katında. NHT. (160/4)

ikincisi budur ger **göndürürsem**

yönini kıblesine döndürürsem. H. (368/15)

eger göçe **görürse** gam degüldür

kızuñ meyli çü bizden kem degüldür. H. (408/20)

yigit **içerse** cür'asını pīrlige ire

ger pīr içerse zinde-dil ü nev-cüvān ola. ADD. (254/5)

ger cām **içersem** içem anı rind ü 'arife

zerrāķa şunmayam daķı şeyyāda içmeyem. ADD. (190/9)

her kimde ħüsn ü luţf u melāhat çünin ola
çendān ki nāz **iderse** dahı nāzenin ola. ADD. (194/14)

meclisün her kıanda kim teşrif **iderse** ol yiri
cennetü'l-me'vā-şıfat ħürrem gülistān eyledi. ADD. (50/19)

saņa ger keşfi **idersem** rāzumı ben
önünđe oķur isem yazumı ben. H. (334/28)

didi bunları şimdi def **idersem**
kılıc ile vü bir yaņa gidersem. H. (163/7)

naşibüm ben bir **istersem** ħabibüm
ħaķıķat beni biş ister naşibüm. H. (235/14)

ķul iki gişi arasında olsa, kaçan ta'lik eylese - ķul āzādlığını fi'line fulān gün uşböyle
işlerse. NHT. (50/2)

şüfi-yi şāfi eger tekye **ķilursa** zühdine
ħāşa kim nevmiz olam ben vuslat-ı cānāneden. ADD. (167/11)

ben aņa cānum dir isem ol baņa cāni dir uş
ben aņa zāri **ķilursam** ol beni zār ağladur. ADD. (182/10)

dā'iyem kemter ķuluşvan ħazretünđen çok mıdur
ger **ķilursam** ni'metünđen luţf u ihsān arzū. ADD. (206/10)

niçeme yüzini gizler güneşden
çıkara baş **ķoşarsa** ayı başdan. H. (157/2)

kaşr didügi baġdāduñ yaru yolıdur, ikisi daķı ʔanuķ **ʔurursa** daʕvīlerine, ebū
hanīfenüñ evvel ʔavlı oldur kim baġdāda digin on biş aķça lāzım olur, bu züfer ile
haşen ʔavlıdur. NHT. (112/15)

sürāhī gerçi dir ʔulķul ʔulaķ ʔutmaz aña hīç gül
hezār destān ile bülbül hezār **oķursa** destānlar. ADD. (155/22)

düşemn olursa tefriķa sen cemʕ- hāʔır ol
ger cemʕ **olursa** cemʕini hep tārümār ʔıl. ADD. (16/4)

ikinci rivāyet oldur kim hulkümü keseler
iki daķı ʔanķısından **olursa** kayırmaz. NHT. (55/18)

korķaram ol hūnī gözüñ ʔaşd eyleye birgün baña
dāʕī **ölürse** ġam degül nā-ħaķ yire ʔan olmasun. ADD. (199/2)

yaʕnī bir şaħş ʔulına eyitse eger zeyd **ölürse**, yā ben ölürsem sen āzād olġıl; ʔul
medebber olur züfer ʔavlında. NHT. (96/31)

günde yüz biñ kez **ölürsem** dirilem ol zevķ ile
sīnemüñ üstine çün ʔopraq atasın bir kürek. ADD. (80/17)

yaʕnī bir şaħş kulına eyitse eger zeyd ölürse, yā ben **ölürsem** sen āzād olġıl; ʔul
medebber olur züfer ʔavlında. NHT. (96/32)

ger **ölürsem** yoluña gözde ġayālün ʔalısar
ayaġuñ tozını her laħza temāşā ʔılısar. ADD. (260/1)

ben bu ġasretten **ölürsem** derd içinde el-firāk
ħaķ bilür kim boynuġadur şerʕ ile ʔanum ġızır. ADD. (205/15)

bu ğuşşada ben derd ü firāk ile **ölürsem**

şer‘ile kimüñ boynınadur ғанum efendi. ADD. (252/21)

dā‘ī **ölürseñ** ol şanemüñ yolına beni

yārum yolında қоñ diyü olsun vaşiyetüñ. ADD. (162/1)

sürerse remz ile bir dürlü ğamza

bayılıp aşkarından düşe ğamza. H. (325/6)

yāruñ şular ki terkin urur müşkil iş degül

ger yār **urursa** terkin olur anda müşkil iş. ADD. (237/2)

vaşluña biñ cān **virürsem** kıymeti olmaz henüz

sen ğoz anı rāyigān itmek dilersin itmegil. ADD. (126/9)

yaşınursa revādur āñır el-ğağ

ki ğün öñinde yoğdur aya revnağ. H. (157/24)

1.2.1.9. Alışkanlık / İhtimal – Şart

“Alışkanlık” üst fonksiyonundaki sıfat fiilin işaret ettiği eylemin meydana gelme durumu olasılık dâhilindedir. Bu yüzden sıfat fiil alt fonksiyonda “ihtimal” işaret etmektedir.

–(A/I)r + I – sA

rüz-i şümārı **ağar iseñ** kórğma iy ‘aziz

sini şümāra kim şayar anı şümār kı1. ADD. (14/25)

vaşf-ı ğāl eydem sañā diñlāriseñ

diñleyüb söz ma‘nisin **ağlarisen**. 1953B/AP/VHRN. (237/3)

hoş lâtifedür begüm diñleriseñ

diñleyüb söz ma'nisin **añlariseñ**. 1954B/AP/H. (271/23)

böyle şirîn kılinc ile her kancaru **bakarısam**

yitmiş iki milletne geçüriserdi sözini. YED. (317/3)

meni **başar-iseñ** anı dañı başarsın didi. DK. (123/5)

hüküm böyledür nikāh eylese muħrimeye yoñdur aña ħalāl eylemek, eger **bilürise**.

NHT. (82/11)

dede men üçüni **bulır isem** ikisini sen bulur mısın didi. DK. (128/3)

almañlık süf'a ile nicesi **bulunurısa** sarāyı şatun alan üzerinedür 'uhdeleri. NHT.

(201/20)

eger 'ayb **bulurısa**, 'ayb ile girü red eyleye züfer qavlında. NHT. (107/26)

eger katı **buşarısan** başun nefse koşarısan

nefs hāline düşerisen ol buşduğı 'akıl kanı. YED. (353/22)

vaşf-ı ħāl eydem saña **diñlāriseñ**

diñleyüb sōz ma'nisin añlāriseñ. 1953B/AP/VHRN. (237/2)

üşbū sōzā ger tanuñ istāriseñ

eydeven ger 'ışñ ile **diñlāriseñ**. 1953B/AP/VHRN. (238/7)

hoş lâtifedür bgüm **diñleriseñ**

diñleyüb söz ma'nisin añlariseñ. 1954B/AP/. 8271/22)

ben aña canum **dir isem** ol baña cānī dir uş

ben aña zārī kılırsam ol beni zār ağladur. ADD. (182/9)

anuñ gökçekliğın vaşf idemez dil

eger yüz **dir isem** biñ ol kadar bil. H. (229/3)

özini gözleyen kimseye bakmaz

dahı iş **dirisen** ol yana akmaz. RN (405/12)

ya'nī bir şahş 'avratı için eyitse benim kız kardaşumdur, raża'dan ol 'avrat aña harām olur, eger bu sözden girü **dönerise**, ey dürise, ben şöyle şandum yā haṭā didüm dirise rucū'ı bātıldur şāfī katında. NHT. (172/26)

ya'nī bir şahş ayruğ gişinin qaravaşına eyitse, eger ben seni teserrī **eylerisem** sen āzād olğıl. NHT. (95/22)

bizüm 'ulemā kavlında eger vedī'at alan gişi vedī'ata ikrār eylese, dağı ol 'avrat nuñ diyü ikrār **eyler ise** nafağayı vedī'atdan buyura. NHT. (88/23)

ben bir kitāb okıdum kalem anı yazmadı

mürekkeb **eylerisem** yitmeye yidi deniz. YED. (135/12)

ne tekbir ile taqdir olmaya rāst

ne tedbir **eyler isen** gelmeye rāst. H. (301/21)

kīmi muqīm hücrede bekler maqām

kıllık eyler **gālürisā** hās u 'ām. 1953B/AP/FRN. (235/9)

kīmī durmuş hücrede bekler maqām

hizmet eyler **gālürise** hās ü 'ām. 1953B7AP/FMN. (251/27)

lāzım olur müt^c ayrıldığında – niçeme kim **geçerise** mehr-i mişinüñ yarsından. NHT.
(169/14)

ger – āb-ı hayāt **içer ise** şanma ki yārī
ol yārınuñ azğından ağan yarın unıda. ADD. (148/7)

ya'nī bir şahş 'avratına kable'd – duhül talāk virse, aña mehr zıkr eylemediük olsalar,
ol ere müt^a virmek vācub olur, niçeme kim **irerise** müt^a bir derincekdür. NHT.
(169/17)

azīm cihān durur gönül cihānı
seni **izlerisen** bulasın anı. RN (365/20)

eger diri **kalur isem** sa'idem
ve ger ni hūd ölür isem şehidem. H. (202/27)

cān nūrdandur nūra **karişırısan**
ayb eyleme sūret olursa fānī. YED. (331/12)

bizüm katumuzda yigregi oldur kim çalkoyında yata, ayagını kıbledin yaña eyleye,
īmā^c ile kıla, eger şāf'ī didüginleyin **kılurısa**, revādur; hilāf cevāzda degül
efzalındadır. NHT. (142/1)

eger senüñ atuñ menüm atımı **kiçer ise** onuñ atını dağı kiçersin. DK. (123/3)

meni **kiçer-iseñ** anı dağı kiçersin. DK. (123/4)

eşahhı oldur kim bir mevzi^c de olsa kim ol gayıb gelince küfv-i hūtib fevt **olurısa**,
eb'ad nikāh eyleye. NHT. (84/25)

bu yūnusun çūn sūreti ölüp toprak **olurısa**

bātınnumdan ʿaşk sevgüsü bilün ki hīç gitmez benüm. YED. (216/13)

bu kıza başılacak **olur-iseñ** kalın oğuz içinde başuma kaçınç yüzüme tohınç iderler
didi. DK. (123/13)

gelmeyecek **olur-iseñ** gözüme görünmeyesin. DK. (128/1)

hezārān dürlü hikmetler katunda **söylenürise**

şekāvet penbesi hergiz kulağundan çıkarmazsın. YED. (229/14)

söylerisem sözüm savaş söylemezsem cigerüm baş

cihān dolu durur kallāş her birinden bir taş gelür. YED. (126/9)

baksam seni görür gözüm **söyerisem** sensin sözüm

seni gözetmekden dahı yiğek şikārum yuk durur. YED. (99/21)

söylerisem dilümdesin ger tek olursam gönlümdesin

gönlüm gözüm seni sever ayruk nigārum yok durur. YED. (99/23)

ol kişi kim yol eridür garīb gönüller yāridür

bir söz diyem **tutarısa** yiğdür şeker baldan ana. YED. (72/16)

kanāʿat didüğini eger sen tutmazısan

nefsüne **uyarısan** sergerdān ol var indi. YED. (334/13)

–(A/I)r + Ø – sA

ne yine kim **buyurursañ** varuram

bunun şükkrānesi cānum virürem. H. (171/13)

çıķarsa aña çıķmaz leşkeri yoķ

girürse şehre dağı tırılmaz çoķ. H. (302/24)

kalan n'itmek gerekdür siz bilesiz

nice kim size **çıķarsa** kılasız. H. (318/22)

bir işit imdi **diğlersen** ger haķ

kimesne ğabya hükm itmez meger haķ. H. (413/15)

isteyelüm iş ıssını bulı görelüm kandadır

cān kulagıla **dinlersen** iş bu sözüm turvandadır. YED. (93/10)

şu resme k'anda gördüm resm ü erkān

tapuñdan taşra var **dirlerse** bühtā. H. (400/18)

düñürlige çü lāyık gördüñ anı

dökerse lāyık ola ħānümānı. H. (335/21)

anadan toğalı pākem ŝehā pāk

yüzüm ŝuyın **dökersem** başuma ħāk. H. (166/16)

semāye kılan zülfiñi sevdāya **düşerse**

hep sūd u ziyān endek ü bisyārın unıda. ADD. (148/11)

i;timād **eylerse** zāhid zühdine dā'ī saña

haķ bil ol kān-ı keremden luşf ile reĥmet yiter. ADD. (167/3)

var imdi miskīn yūnus 'uryān olup gir yola

yüz çokallu **gelürse** yalıncağı soyamaz. YED. (134/20)

yāruñ dir ise yolda baña güy gelem diyü
başuñ **giderse** ol yola sen gitme anda dur. ADD. (97/20)

divār u kbbe cām-ı heft-rengī
hıtāyī ola ger **girürse** zengī. H. (249/3)

leblerüñ şerbetini gördi hayādan utanup
ger kara yire **girürse** yiridür āb-ı hayāt. ADD. (223/14)

revā **görürse** dir sultān-ı irān
ki elden il gide vü gövdeden cān. H. (413/12)

cūduñı hātım **görürse** tay kıllur defterlerin
himmeti hātimler için iftiḥār itmiş seni. ADD. (57/23)

her kim **görürse** sende ḥaḩuñ bu kerāmetin
ger bāyezīd olurısa gele ol mürīd ola. ADD. (55/16)

hātım **görürse** tay kıla ol cūd defterin
baḩşıḩ güninde himmet içinde seḩāsını. ADD. (9/19)

dā'ī **görürse** ḩal'atuñı ḩayrete ḩalır
nāmūsı terk ider daḩı bī-nām u neng olur. ADD. (153/11)

sen bāḩ içinde şalınuban çok yörüme kim
ḩaddüñ **görürse** serv-i seḩī bī-ḩarār olur. ADD. (142/20)

zūlfüñ ḩatınd müşk-i ḩuten baḩrı ḩan ider
la'lüñ **görürse** seḩd ü şeker şermesār olur. ADD. (142/16)

cemālün ʿaksidür nūr-ı tecellī

gürürse kāfire ĩmān bağışlar. ADD. (196/22)

ger nāz **iderse** nāzük olan hulk ile düşer

nāzük budur ki nāz ider ol kibr ü kīneden. ADD. (97/1)

ger meclisünde avl-i muhālif **iderse** ʿūd

evci felekde zühre ie gūş – mālını. ADD. (55/3)

şeftālū görse dāʿi sözün agzı şulanur

inʿām **iderse** dāʿiye ol ter dudakların. ADD. (137/8)

sākiyā ʿazm it müdām-ı şāfiye

şāh **içerse** di ki şahh ʿāfiye. ADD. (107/22)

ʿışku yolında lāf urana sen inanma ger

işbāt **iderse** her sözünü biş delil ile. ADD. (176/6)

senünle bāde **içersem** helāl ola sensüz

içersem āb-ı hayāt başa harām olsun. ADD. (127/7)

şarında okudan bir gice yatmaz

açarsa hōd elümden cān iletmez. H. (318/19)

açarsa anda vara öcümüzden

aḫī ıkmaya hürşid avcunuzdan. H. (302/27)

bu gice şubḫa dek sāki içelüm tolu saḡrakı

alursa süciden bākī yazalum irte maḫmūrı. ADD. (253/14)

ḥamākat derdine bulmaya āsān

eger ʿisā gelüp **ḳılursa** dermān. H. (378/8)

işidüp adını korḳar şıdar ödi maḥāfetden

ḥuşūşā hışm ile bir kez nazār **ḳılursaḡ** aʿdāya. ADD. (60/10)

ḳızarsa pādīşāh ola sezā-vār

ki kızdan buḡa çoḡ dürlü cezā var. H. (160/7)

hezārān āferīn aḡsent ü şā-bāş

ḳoşarsa kısma bu resme ḳoşabaş. H. (216/10)

ʿaceb mi ger **olursa** buʿl- ʿaceb ḳuş

ḡü senden toḡdı vü ekdi siyāvüş. H. (172/20)

ger ḥaṭā ise sözüüm estaḡfiruʿllāheʿl ʿazīm

sözde istiḡfār **olursa** ʿafv olur çoḡ seyiʿāt. ADD. (36/2)

ḥasūduḡ fiʿl-meşel ger ṭaḡ **olursa**

müʿeyyed himmetüñdür aḡa ḳāliʿ. ADD. (30/9)

pāsubān keyvān **olursa** ḳapucı behrām aḡa

zühre-i zehrā gerekdür muṭrib-ī nāzük-nüvā. ADD. (21/3)

ḡilmüñden ola şākin **olursa** ḥafaḳānı yümñ ile şifādan. ADD. (7/15)

ger şürāḡī dökenürse ḳadem ur mey-kedeye

niḡeme müflis **olursaḳ** varalum vām idelüm. ADD. (150/14)

ṭalʿatuḡ mihrine ger fitne **olursam** ne ʿacab

indürür siḡr ile ol çarḡ-ı felekden ayı. ADD. (195/7)

mağrūr olma ulluđuna eyle Őanma kim
sen szıkar **olursaŋ** olur ol da krısaz. ADD. (118/22)

fratn gnlerini hayf ola kim omre Őayam
ldrrse yiridr bu neng ile ar beni. ADD. (159/26)

ayurmaz ben **lrsem** sen bea ol
dutarvan Őimdiden gir ha yol. H. (387/20)

all olsun saŋa anum **lrsem**
dirilsn gam degl hanum lrsem. H. (323/11)

ger **lrsem** haylnden all it
daŋ ile revnum yağ u bal it. H. (358/11)

ben anuŋ aŝııyam hayrn (u) zr
ben **lrsem** ol fergat barr. YZ. (182/21)

al eger birbirine **ŝıđnursa** sen ha sığın
dŝmenn ger Şad olursa Şad hezr itmiş seni. ADD. (58/11)

dirlik budur aŝıka maŝk yolında le
sorarlarsa eyidem aŝıkun brhnına. YED. (344/2)

ol ağıza **varursa** hd hemndr
yağı iki tarafdan der – kemndr. H. (316/7)

eger **virrlerse**
kulluğum olmadı tamm

iy bî-çāre yūnus hemān

dervīş olubilsem dervīş. YED. (146/13)

bizüm ‘ulemā kıāvlında ‘āriyeye alanadur, müsūlmāna kıayd eyledi, eger yirini zimīye

virürse, icmā‘dur kim ‘öşri ‘āriyeye virenedür. NHT. (79/6)

virürseñ nesne yir içer tırur il

veger virmezseñ ölse dir bu tıril. H. (205/26)

-mAz + I – sA

er donını giyübeni doğru yola **gelmez ise**

çıkarsın ol domı yoksa noksān irer dondan ana. YED. (72/11)

şūfiye cāmı gizlüce şun ola kim içe

ger **içmez ise** bāri degir imtiḥānına. ADD. (193/14)

bu gözüm yaşını ger luḫ idüben **silmez iseñ**

ağladup cevrüñ odı çeşme-i deryā kılısar. ADD. (259/25)

-mAz + Ø – sA

kızı ister ki ol idine ḫātun

eger **olmazsa** ḫāl olur diger – gūn. H. (329/12)

1.2.1.10. Alışkanlık / Seçenek – Şart

Sıfat fiil “alışkanlık” üst fonksiyonunda olmakla birlikte “seçenek” alt fonksiyonundadır. Üst fonksiyonun alışkanlık fonksiyonuyla birlikte yapılan işte bir seçenek sunma söz konusudur.

–(A/I)r + I – sA

muḥammed kavlında eger eksügi iki dirhem olsa, yā andan az, ol emānete ider, rāhine cebr olına, rehni fek eylemege cemī^ç-i deyni eger helāk olan iki dirhemden artuḡ olsa rāhin muḥayyer olına, **dilerise** anı borcı için ḡoya, dilerise borcını vire anı ala. NHT. (65/26)

ebū ḡanīfe kavlında rāhin muḡayerdür, **dilerise** fek eyleye noḡsānı ile cemī^ç deyne, dilerise ödede mürtehine rehn kıymetinüḡ ḡamsetü esdāsını, ol kıymet bilezük südüsi ile rehn ola. NHT. (66/8)

bizüm ‘ulemā kavlında ḡıyār-ı ‘ıtk şābit olur, **dilerise** ḡura, dilerise ayrıla. NHT. (87/32)

bizüm ḡatumuzda revādur, bir iki ne ḡadar **dilerise**. NHT. (167/10)

bizüm ‘ulemā kavlında bey^ç bāḡīdür müḡteī muḡayyer ola, **dilerise** sirkeyi ḡabül eyleye, dilerise fesh eyleye. NHT. (108/32)

dilerisem ten eyleyem dilerisem cān eyleyem

ḡönlimi tür cānum mūsā ‘aşkı süleymān eyleyem. YED. (183/4)

andan **öldürür-iseḡ** mere kāfir öldür meni öldürmez-iseḡ ḡādir ḡor-ise öldüreyim kāfir seni didi. DK. (239/2)

sevündür bil seni senden ileden

ne **severisen** ol yanaya yiden. RN (366/28)

–(A/I)r + Ø – sA

begenmezseñ beni oğullığa sen

begenürseñ revādur ıullığa sen. H. (293/2)

ya‘nī bir şahş ıayyāta eyitse eger bugün **dikerseñ**, bir dirhem virem, eger yarın dikerseñ, yarım dirhem virem. NHT. (111/10)

ya‘nī ıayyāta eyitse eger tātārī **dikerseñ** iki dirhem virem, eger türkī dikerseñ bir dirhem virem, bu iki ‘aıd daıı fasıı olur züfer ıavlında. NHT. (111/16)

bizüm ‘ulemā ıavlında rabbü’l-māl muıayyerdür, **dilerse** şabr eyleye, müslemün fīhi cinsi bulunıca müslemün - fīhiyi ala, dilerse ‘aıdı fesh eyleye re’sü’l mālını ala, inkııāf ıaddı oldur kim bāzārda bulunmaya. NHT. (104/24)

alavuz izleyevüz izini biz

dilerse dilemezse kıızını biz. H. (290/19)

bizümle **söyleşürse** yön ile ol

diyevüz diıleyevüz yönümüz bol. H. (408/19)

–mAz + I – sA

andan öldürür-iseñ mere kāfir öldür meni **öldürmez-iseñ** ıādir ıor-ise öldüreyim kāfir seni didi. DK. (239/2)

–mAz + Ø – sA

bulınmazsan bulınursan göresin

ki devlet ıopını tizde urasın. H. (335/3)

1.2.1.11. Alışkanlık / Tercih – Şart

–(A/I)r + I – sA

bana namāz kılmaz diyen ben kıluram namāzumı

kılurısam kılmazısam ol hak bilür niyāzımı. YED. (307/23)

tır kız **oynar-iseñ** oyna, oynamaz-iseñ cehennemde oyna. DK. (147/19)

gözün kimi tatar ise köñlün kimi **sever-ise** aña vargıl didi. DK. (228/25)

gözün kimi **tatar ise** köñlün kimi sever-ise aña vargıl didi. DK. (228/25)

–mAz + I – sA

bana namāz kılmaz diyen ben kıluram namāzumı

kılurısam **kılmazısam** ol hak bilür niyāzımı. YED. (307/23)

bāğ-ı cennet **olmaz ise** ‘āşıkā vuşlať yiter

genc-i kārūn olmaz ise ‘ārife himmet yiter. ADD. (166/16)

tır kız oynar-iseñ oyna, **oynamaz-iseñ** cehennemde oyna. DK. (147/19)

–mAz + Ø – sA

alavuz izleyevüz izini biz

dilerse **dilemezse** kızını biz. H. (290/19)

ko sevme dünyeyi kim kala senden

dilersen **dilemezsen** ala senden. RN (388/18)

gerekse kıoyalum zıkr eylesünler

gerekmezse kıoyalum çaylasunlar. H. (219/21)

veger bu rence **itmezseñ** kefarete
olur tahtum u bahtum kamu gāret. H. (290/3)

‘acebdür bunların hakkında bu iş
olursa gūşsa vü **olmazsa** teşviş. H. (205/20)

ve ger bu derdüme **olmazsa** drmān
oluram ben dağı āşufte hayrān. H. (289/25)

dirīg **olmazsa** ol kutlu nazardan
kulaqlar talduram tatlu haberden. H. (145/29)

virürseñ nesne yir iğer tırur il
veger **virmezseñ** ölse dir bu tıril. H. (205/26)

1.2.1.12. Alışkanlık / Sorgu – Şart

–(A/I)r + I – sA

yağındur **n’eyler iseñ** her cihetden
ırağ olmaya her giz maşlahatdan. H. (418/19)

dost ‘aşka ulaşalıdan dünyā āhiret bir oldı
ezel-ebed **sorarısan** dün ile bugündür bana. YED. (70/14)

adını **sorar iseñ** eydeyin fāş
siyāvüşün kızıyileydi adaş. H. (174/16)

ben senden uş vefā **umar isem** ‘acab mıdur
mihr ü vefā güzellere āyīn ü yeng olur. ADD. (153/5)

–mAz + I – sA

sen günş yüzliyi kim mülk-i cihānı tutduñ

aya **benzetmez isem** āya neye benzedürem. ADD. (204/18)

yūnus imdi sen senden ayru degül hem cāndan

sen sende **bulmazısan** kanda bulasın anı. YED. (341/21)

eger hālüm saña ‘arz **itmez isem**

kime ‘arz eyleyem kim ola sāmī‘. ADD. (32/23)

–mAz + Ø – sA

hırkanun ne suçı var sen yolına **varmazsan**

vargil yolınca yūri er yolu kalmaç degül. YED. (175/15)

1.2.1.13. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart

–(A/I)r + I – sA

nere **varurısa** halk ürker andan

ne fayda ide kimse ol ademden. RN (390/11)

–mAz + I – sA

sağlığ ile vraçak olur-isem oğuz, gelüp seni hālallığa **almaz-isem** didi. DK. (135/22)

–mAz + Ø – sA

ferahşādı gözinden öpdi sulţān

didi ihsānuña **kılmazsam** ihsān. H. (345/18)

1.2.1.14. Alışkanlık / Hüküm – Şart

–(A/I)r + I – sA

ammā ebū ḥanifeden rivāyetdür ol zaḥmlu ḳoynu eger boğazlamasalar bir gün tamām diri olası ise, **boğazlarısı** ḥalāldur. NHT. (54/34)

–mAz + I – sA

dimesün kim müselmanam çalab emrine fermānam

dutmazısı hak sözini fāyide yok dinden ana. YED. (72/8)

sen gerçek āşıkısan dostun dostına dost ol

ger böyle **olmazısan** dostum dimegil bayık. YED. (151/22)

1.2.1.15. Alışkanlık / İtaat – Şart

–(A/I)r + I – sA

taş eydür gelesini bir kadem basasını

resül eydür gelürem **buyururısı** ol hak. YED. (154/12)

ne deñlü **diriseñüz** dökerem māl

bu işde tiz oluñ göstermeñ ihmāl. H. (190/27)

–(A/I)r + Ø – sA

benüm faḥrumdur ol kim ḳullıg idem

saña vu ḳanda **dirseñ** ana gidem. H. (155/8)

ki ḥaḳdan ne **gelürse** görevüz ḥoş

eger ḫatlu ger acı idevüz nüş. H. (169/9)

ne kim haḫdan **gelürse** hoş görürem

ne yazdıysa başuma uş görürem. H. (153/10)

çü şultān ola bu işden haberdār

niderse hükm anuḫdur taḫt eger dār. H. (158/20)

1.2.1.16. Alışkanlık / Kendine Güven – Şart

–mAz + I – sA

men ḫazanuḫ ni‘metini çok yimişem

bilmez-isem gözüme ḫursun. DK. (247/11)

ḫara ḫoçda ḫazılık atına çok binmişem

bilmez-isem maḫa tabut olsun. DK. (247/13)

yaḫşı ḫaftanların çok geymişem

bilmez-isem kefenüm olsun. DK. (247/15)

ala bargah otaḫına çok girmişem

bilmez-isem maḫa zindan olsun. DK. (247/17)

1.2.1.17. Alışkanlık / Durum Teyit – Şart

–(A/I)r + I – sA

yūnus günāhun çokdur sen **aḫlarısan** hakdur

yarın sana gerekdür muhammed şefā‘ati. YED. (336/7)

ten fānīdür cān ölmez çüngitdi girü gelmez

ölürise ten ölür cānlar ölesi degül. YED. (172/13)

neyi **severisen** imānun oldur

niçe sevmeyesin sultānun oldur. RN. (366/25)

1.2.1.18. Alışkanlık / Ayırt Etme – Şart

–mAz + Ø –sA

söylerisem sözüm savaş **söylemezsem** cigerüm baş

cihān doludurur kallāş her birinden bir taş gelür. YED. 126/9)

1.2.1.19. Alışkanlık / Durum İfade – Şart

–(A/I)r + I –sA

ağız ağızdan kutludur olaki sözünüz duta

ben yüz bin kez **söylerisem** sözüm kulağına girmez. YED. (134/10)

1.2.1.20. Alışkanlık / Genelleme – Şart

–(A/I)r + Ø –sA

boyun vir ger şeker-leb cān olursa

ki şir̄indür şekerden ne **gelürse**. H. (239/11)

1.2.1.21. Alışkanlık / Gereklilik – Şart

–(A/I)r + Ø –sA

sana erden ‘asā gerek bu yolda

dayanursan ‘asāya dayanasun. YED. (258/23)

1.2.1.22. Alışkanlık / İstek – Şart

–(A/I)r + Ø –sA

sorarsan dost kandadır kanda **istersen** andadır

hem gönülde cāndadır hîç kalmadı gümānumuz. YED. (143/3)

1.2.1.23. Alışkanlık / Kabullenme – Şart

–(A/I)r + Ø –sA

dilinden ne **gelürse** ola mevzūn

oķıya söz yirine sihr ü efsūn. H. (155/18)

1.2.1.24. Alışkanlık / Tavsiye – Şart

–(A/I)r + Ø –sA

gelürseñ gel gidelüm çekmegil baş

n’idelüm gelmez iseñ tañrı yoldaş. H. (204/6)

1.2.1.25. Alışkanlık / Yönlendirme – Şart

–(A/I)r + Ø –sA

iy kendözini bilmeyen söz ma^ñn̄isin anlayan

hak varlığın **isterisen** uş ‘ilm ile kur^ñāndadır. YED. (108/10)

1.2.2. Alışkanlık - Tarz

Alışkanlık – Tarz üst fonksiyonlarının olduğu zenginleştirilmiş fiiller sıfat fiil ve zarf fiilden müteşekkildirler. Sıfat fiilin fonksiyonu bir işin sürekli yapılması dolayısıyla “alışkanlık” fonksiyonunda; zarf fiil ise, fiilin işaret ettiği işin yapılış şeklinden haberdar edercesine “tarz” fonksiyonundadır. Bu üst fonksiyonlar yerine göre alt fonksiyon da barındırabilmektedirler.

1.2.2.1. Alışkanlık / Durum – Tarz

–(A/I)r + I – ken

bu kez oğlan şarab **içer-iken** içmez oldu. DK. (118/22)

–(A/I)r + Ø– ken

güle **beşzerken** ol yüzindeki reng

küle döndü vü kaldı vâlih ü deng. H. (202/11)

1.2.2.2. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

–(A/I)r + I – ken

deli dumrul kırk yiğit ilen yiyüp içüp **oturur-iken** nagāhandan ‘azrā‘il çıka geldi.

DK. (178/4)

–mAz + I – ken

ezeliden dilümde uş tanrı birdür hakdur resül

bunu böyle **bilmeziken** bir ‘aceb makāmdaydum. YED. (179/10)

illere irür eli şunmaz iken

söylenüdur sözleri **dinmeziken**. GII. (655/9)

hızr u ilyās degül iken ölmez dirlige sataşdum

hergiz yimez **içmez iken** içüm dopdolu aş oldu. YED. (312/6)

gelün bugün yanalum yarın yanmamagiçün

ölelüm **ölmeziken** yine ölmemeğiçün. YED. (240/2)

illere irür eli **şunmaz iken**

söylenüdur sözleri dinmeziken. GII. (655/8)

–mAz + Ø – ken

begenmezken vücūdı terḥarīri

palāsūñ nitesi oldı esīri. H. (207/26)

begenmezken k’otura degme taḥta

buğur bir ḳap ḳara ḳatranlu taḥta. H. (361/3)

söylemezken söylenüdur sözləri

baḳmadın her dem göredur gözleri. GII. (655/9)

1.2.2.3. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

Burada “tarz”ın alt fonksiyonu olan “süreç hali”, fiilin işaret ettiği hareketin yapılışının bir tarzı olduğunu ve bunun da bir süreçte gerçekleştiğine işaret etmektedir.

–(A/I)r + I – ken

aḳar senüñ şularuñ ḳazılık tağı

aḳar iken aḳmaz olsun. DK. (89/3)

geyige **atar-iken** oḳ ile seni urur öldürür. DK. (85/21)

av **avlar-iken** babasınüñ tavlasi üzerine geldi . DK. (118/5)

katılık eyledi işi uzatdı

göze **bakariken** māl yire batdı. RN (392/16)

ki reni **beñzer iken** ergāvana

gelincük bigi bulaşmışdı ḳana. H. (236/4)

bilür iken yaqdı beni bilmezem

n'eyleyeyim ışbu mükābir ğama. ADD. (162/19)

biter senüñ otlaruñ qazılık tağı

biter iken bitmez olsun. DK. (89/5)

çapar-iken ağ boz atuñ büdrimesün. DK. (94/24)

qādir tañrı seni nāmerde muħtac itmesün

çapar iken ağ boz atuñ büdrimesün. DK.(115/18)

qādir seni nāmerde muħtac itmesün

çapar-iken ağ boz atuñ büdrimesün. DK. (176/22)

ağ pürçeklü anam oğul **dir-iken**. DK. (169/6)

çalışanda qara polat öz kılcuñ gedilmesün, **dürtişür-iken** ala gönderüñ ufanmasun.

DK. (95/1)

dürtişür-iken ala gönderüñ avanmasun. DK. (115/20)

yoqdur rukū 'eyleriken tesbīh oqımaq terk eylese secde tesbīhini namāzı fāsıd olur

mālik qatında. NHT. (219/2)

birgün ata binüp divana **gelür-iken** bir kişi aydur. DK. (239/10)

dün geldi sāfi ādem dünyāya basdı kadem

iblis aldadı ol dem uçmakda **gezer iken**. YED. (235/9)

gider iken yolu sinlere irür

anasınuñ sini andaydı meger. YZ. (15776)

kaçup **gider-iken** aruz kocanın oğlançuğı düşmiş. DK. (206/24)

dere depe aşdı, kâfir iline geldi. **gider iken** kazanın karangulu gözini uyhu aldı. DK.
(234/10)

gider-iken ‘araba kıcırısından kazan oyandı. DK. (234/28)

gideriken uğradılar bir şara

bulmadılar kanmağa kervân-serâ. 1954B/AP/H. (270/26)

girü senden olanları elünle sinleye koydun

şunu şöyle **görüriken** ölümün nişe sanmazsın. YED. (229/25)

inanma fânî ‘ömre kim bâkî degüldür següsi

görüriken sultânları koyup giderler mülkü mâl. YED. (170/13)

vallah billah toğrı yolu **görür-iken** egri yoldan gelmeyeyin didi. DK. (235/27)

oğuzı **görür-iken** seni ögmegüm yok. DK. (238/36)

vallah billah toğrı yolu **görür iken** egri yoldan gelmeyelüm didi. DK. (240/24)

ne gök varıdı ne yir ne zeber vardı ne zîr

yünus dostdan haber vir ‘aşk ile **göyner iken**. YED. (235/19)

ol üçi dört yanını **gözler iken**

yola birbirisini izler iken. H. (189/13)

ben bende seyr **ideriken** ‘aceb sırra irdüm ahî

bir siz dahı sizden görün dostı bende ördüm ahî. YED. (324/1)

yūnus anlayuvar hālūn şuna uğrayısar yolun

bunda elūn **ireriken** hayr işlere düşdi gönül. YED. (169/2)

gelūn ‘amel idelūm elūmüz **ireriken**

ecel irer ansuzın irgürmez sanumuza. YED. (281/20)

ol üçü dört yanını gözler iken

yola birbirisini **izler iken**. H. (189/13)

kaçar senūñ geyüklerūñ kazılık tağı

kaçar iken kaçmaz olsun taşā dönsün. DK. (89/7)

cānlar anda bilişdi ol dem gönül alışdı

ālem halkı karışdı denizler **kaynar iken**. YED. (235/13)

oğlan geyiği **kovar-iken** babasınūñ önünden gelüp gider idi. DK. (85/23)

oğur iken nāmeyi yaş eyledi

fürkat od bağrını baş eyledi. YZ. (271/3)

bir gice yiyüp içüp **oturur-iken** şāhinçi başına aydur. DK. (234/4)

taş oğuz bigleri **oturur-iken** girüp selam viridi. DK. (247/4)

basat altunlu günlügin tiküp **oturur iken** gördiler ki bir hatun kişi gelür. DK.

(209/26)

şükür bu deme geldük dostları bunda bulduk

tuz ekmek bile yidük ‘aşk demin **oynar iken**. YED. (235/15)

segirdür-iken konuşur atūñ sürçdüresin. DK. (169/3)

niçe yıllar biz anda cem' idük cān kānında

hakikat 'āleminde ma'rifet **söyler iken**. YED. (235/5)

bunu **söyler iken** ikisi bile

görürler irdi şardan bir kabile. H. (211/1)

ol vaktin biz uçarduk cevlān urup göçerdük

nūrdan şarāb içerdük hak bizi **toylar iken**. YED. (235/11)

oğuz erenleri **turur-iken** seni ögmegüm yok didi. DK. (237/11)

қан turalınuñ uyhusı geldi uyudı. **uyur-iken** kız aydur. DK. (193/22)

işitdün meryemoglı dostına **varuriken**

gör āhir yarım igne 'isāyı yoldan kodı. YED. (323/22)

gice **yatur-iken** karacuk çoban kava kaygulu vākı'a gördi. DK. (97/12)

bezirganlar **yatur-iken** ğafil ile biş yüz kāfir koyıldılar. DK. (118/10)

ne ogul vardı ne kız vāhididük anda biz

koñşıyıduk cümlemüz nūrdagın **yaylar iken**. YED. (235/17)

yazar iken nāmede göz yaşını

anuñıla yazdı bagrı başını. YZ. (251/22)

sarp **yorır-iken** kazılık ata nāmerd yigit binebilmez, binince binmese yig. DK.

(74/12)

–(A/I)r + Ø – ken

katı söz taş bigi sedd oldı vardı

açarken çağlayurak girü kardı. H. (351/18)

aylağırken yir gök anı göremez

hīç maḥlūk kudretine iremez. GI. (941/9)

bilürken güng ü lāl olmağ gerekmez

kamumuz hükm anuğdur taht eger dār. H. (158/18)

yaʿnī ecīr-i müşterek didügi kâzur gibi ḥammāl gibi, bizi yırtsa, kâzur **dögerken** yā ḥammāl tayınsa, düşse, ol götürdigi telef olsa. NHT. (111/5)

andan döndüre öyleyi kindüyi degül-revā degül aḥşam aña **dururken**. NHT. (74/9)

yaʿnī farīzaları dağı kalan namāzları kılamak gün doğa dururken dağı zavāilde **dururken** uyuğa dururken revādur şāfī kavlında. NHT. (135/31)

kaçan şısa ḥammāl **giderken** yolda kaçd ile ol götürdüğünün ecri zāyil olur. NHT. (111/20)

yūnus göğüs açup dosta **giderken**

çalabum saklasun seni hatardan. YED. (248/3)

gözün **görürken** yi-yidür eylemegil bunca ʿözür

bu dünyede hāsıl nedür hayreyle bāzārı vir al. rı vir al. YED. (169/10)

müsāfir kindü **kılurken** gün tölinsa- andan mukīm olsa, tamām eylesün ol namāzını. NHT. (74/34)

sıyladur uyku **otururken** eger uzasa ıtutmaq  avratı, eger işteh ası olsa er n. NHT.
(220/10)

ya n  **otururken**  yimek  aan uzasa, adetsi şır m lik  atında, cev bı ş f  b bında
gedi. NHT. (220/11)

o atmaq at segirtmek g rz şalm 
segird rken sen nle y z k alma . H. (156/28)

seyriderken geld  k rs   atına
k rs  ba tı  l  uşun heyb tına. 1953B/AP/FMN. (244/16)

bunı **s ylerken** irdi ol  aanlar
başını  urtarup ilden g enler. H. (305/13)

y  gemici gemiyi **s rerken**  ark eylese, mef  hel k olsa, biz m  ulem   avlında
zam n var. NHT. (111/6)

mağbun olur peş g eşden ayrılır
menzile **varurken** ey yolda  alır. GII/1. (143/3)

yanarken hışm odın s y nd r rsin
atılmış oı yoldan d nd r rsin. H. (162/17)

 atı  h eyledi g gsin  t rdi
yaturken dik uru geldi oturdu. H. (263/4)

daĥı bilgil bu bunda **yaturken**
 atuņa kimse gelmez leşker nden. H. (329/22)

1.2.2.4. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali / Gerçekleşmemiş Durum

–(A/I)r + I – ken

günlerde bir gün yigenek oturup bigler ile sohbet **ider iken** kara göne oğlu buda ile uz düşmedi. DK. (200/11)

av avlayup kuş kuşlayup **gezer iken** buñaldı sürçdi meni yire çaldı. DK. (220/10)

av avlayu **gezer iken** öñinden bir paralu geyik çıktı. DK. (218/18)

bundan yigregi yoñdur ki gözüm **görür-iken** oğul gel seni ivereyim didi. DK. (185/2)

meger hanum bir gün oğuz **oturur iken** üstine yağı geldi. DK. (206/23)

1.2.2.5. Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali

–(A/I)r + I – ken

dağı bir mes'ele budur kim bir mu'allem it ile avlasa, ol it avuñ birincisini yise **avlar iken**, ol avı yimek halâldur şāfī katında. NHT. (194/6)

ya'nī haṭīb ḥuṭbe **oqır iken** bir şahş gelse selām virse, selāmı red eylemek vardur şāfī kavlında. NHT. (142/26)

ya'nī bir kaç oğlanlar **oynariken** birisi bularuñ arasında mecrūḥ olsa, iki oğlan ṭanuklık virseler kim fulān mecrūḥ eyledi diseler, ṭanuklığı kabūl ola mālik katında. NHT. (242/5)

ya'nī bir müsāfir kim lāḥiḳ ola, kaçan niyet eylese iḳāmete fevt olduğı neseneyi **öderiken** yā ḥades degse abdest almaga şehrine girse, muḳīm olur, namāzını dört kıla züfer kavlında. NHT. (74/30)

ya'nî bir oruç gişi **üyüriken** boğazına su dökseler, yâ 'avrat kim oruç olsa aña üyüriken cimâ' eyleseler, şâfî'î kavlında orucı fâsıd olmaz. NHT. (151/20)

–(A/I)r + Ø – ken

kaçan secde âyetin okısa, gün **doğarken** secde eylese – zevâl vaqtında yâ tölündükda fâsıd olur. NHT. (72/33)

ya'nî cum'ayı **kılurken** kindü vaktı girse yâ kindü vaqtında cum'ayı başlasa revâdur mâlik katıda, anuñ katında öyle vaqtı kindi vaqtı birdür. NHT. (223/14)

ya'nî oruç gişi **üyürken** boazına şu koyılsa, yâ cimâ' eyleseler, orucı fâsıd olmaz züfer kavlında, kaçâ vâcıb degül, didügi te'kîd içündür, bizüm kavlumuzda fâsıd olur. NHT. (80/10)

1.2.2.6. Alışkanlık / İktidar / Durum – Tarz / Süreç Hali

–(A/I)r + I – ken

üşendürür iken cismin yetîmi

şuña irdi ki şarlandı kilimi. H. (207/27)

1.2.3. Yakın Rivayet - Şart

“Yakın Rivayet” fonksiyonundaki sıfat fiil ilk bakışta “hikâye” fonksiyonunda gibi görünmektedir; ancak anlamsal olarak baktığımızda “hikâye” gibi görülen şeklin rivayete yaklaştığı görülmektedir.

1.2.3.1. Yakın Rivayet / Durum -Şart

–dI + Ø – sA

kamu vasfı vü 'arz- hāli oldu

akıl ne **didise** göz yumdı kaldı. RN (406/14)

taþunða her ne yañıldıksa tut anı ma'zūr

ne eksük **oldısa** bizden bugün tamam olsun. ADD. (127/12)

1.2.3.2. Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

–dI + [(y)(I)] – sA

eger olsa ikrārı kız qarındaşa, ol birisi inkār eylese vire ħumsını ne kim gendü **aldıysa**. NHT. (245/10)

eger **boğdıysa** boğalar. NHT. 212/10)

bizüm kavlumuzda kaçan müvekkil vekīl ile şoñrağıl yarısında ħuşūmet eylemediyse, kādı vekīle **buyurmadıysa** revādur. NHT. (116/29)

bizüm kavlumuzda revādur, mādām kim kādı vaşılığdan **çıkarmadıysa**. NHT. (125/15)

vire aña kim **degdiyise** mīraş ile biş ħumsuñ üçini şülüş virmeye. NHT. (124/16)

eger elin kesdiyise andan **depelediyise** elin keseler şoñra depeleyeler. NHT. (212/11)

eger bir gezden **depelediyise**, birisi için depeleyeler, aña qur'a bırağalar, qur'a kimün adına çıkarsa qalanınuñ diyetin vire bir qavlı budur. NHT. (211/11)

ya'nī bir gişi çok gişi depelese, anı cümlesi için depeleyüp qomayalar; eger biri biri ardınca **depelediyise**, evvelği için depeleyeler, qalanınuñ diyetin vire. NHT. (211/10)

ya'nî ne nesene ile **depelediyise** girü anuñ misli ile kışâş eyleyeler. NHT. (212/8)

eydüñ aña zeyrekem ben dimesün

ger **didise** son peşimân yimesün. 1954B/AP/H. (270/5)

bir vekîl 'akda vekîl eylese, ayruğı işlese - şonrağı huzûrında ne kim **didiyise**, bātl olur. NHT. (116/14)

ya'nî şeff'ün vekîli şüf'ayı müşteriye ısmarlasa, yā kağı katında, aña ikrār eylese kim müvekkilüm şüf'asını ısmarladı diyü, ol teslîm, yā ol ikrār kağı katında olurisa, mu'teberdür, revā olur, niçeme kim taleb eylemege vekîl **eylediyise** ebū hanîfe kavlında. NT. (60/26)

qalan ğuramādan semenini ala, eger kulı kabz **eylediyise** andan mflis olup öldiyise, yine bāyi' qula haqludur şāf'î katında. NHT. (199/18)

bizüm kavlumuzda ikisine bir kıymet vire, eger evvelğıya kağı kıymetini hükm **eylediyise**, icmā'dur kim bir kıymet dağı ikincisine vire, müdeber depelese yine hükm böyledür. NHT. (123/24)

eger duhül **eylediyise** üç hayzdan şonra bāyin olur riddet gibi şāf'î katında. NHT. (168/4)

eger duhül eylemediyise fi'l-hāl bāyin olur, eger duhül **eylediyise** üç hayzdan şonra bāyin olur riddet gibi şāf'î katında. NHT. (168/4)

bizüm 'ulemā kavlında eger 'iddet geçdüğine ikrār **eylediyise**, hükm züfer kavlı gibidür, eger ikrār eylemediyise, nesebi sâbit olur. NHT. (89/35)

düşmen söziyle hāşa ki ben yāri terk idem

terk **eyledise** gerçi bizi ol nigārumuz. ADD. (241/12)

bizüm atumuzda eger fesāda aşd **eylemediyise**, ol yaru kābīni girü almaya. NHT.
(172/1)

bizüm ulemā avlında eger iddet gedügine ikrār eylediyise, hükm züfer avlı
gibidür, eger ikrār **eylemediyise** nesebi sābbit olur. NHT. (89/35)

bizüm avlumuzda açan müvekkil vekīl ile şöraqı yarsında huşümet **eylemediyise**,
ādı vekīle buyurmadıysa, revādur. NHT. (116/29)

daı erlü avratlu zimmīlerden birisi müsülmān olsa, eger duūl **eylemediyise** fi'l-hāl
bāyin olur, eger duūl eylediyise üç hayzdan şöraqa bāyin olur riddet gibi şāfī
atında. NHT. (168/3)

altı ayda gelse, ol oqlan ol gişiden olmaz – niçeme ikrār **eylemediyise** iddet
gedügine. NHT. (9/30)

eger niyet **eylediyise** ol ul merkebine binmekligi ile hāniş olmaz. NHT. (52/5)

ya'ni avratu nafākası erü zimmesinde borç olur, vardur avrata gemiş nafāqayı
istemek, niçeme ādı nafākasına hükm **eylemediyise** şāfī atında. NHT. (171/10)

ya'ni bir ulı hıyar-ı şart ile şatsalar, şadaa-i fiqr ol gişiyeye lāzım olur kim hıyarı anu
içün eylediler, eger ikisi daı hıyar **eylediyise**, şadaa-i fiqr bāyi üzerine ola züfer
avlında. NHT. (80/15)

ya'nî bir şahş and içse, va'llâhi fulân merkebine binmeyem dise, ol fulanun bir mādūn
kulu olsa, kulun merkebine binse eger and vaqtında kulunun merkebine niyyet
eylemediyse ol kul merkebine binmekliği ile hāniş olmaz. NHT. (52/4)

niçeme kim red **eylemediyse** kādı hükmi ile yā terāzī ile züfer kavlında hüküm ba'del-
kazā nite ise kable'l-kazā daķı şöyledür. NHT. (86/9)

ammā ebū yūsuf kavlında eger sükūt eyleyüp müddet **geçdiyse**, bey' lāzım olur eger
kavl ile cāyiz tutsa, revā degül. NHT. (64/6)

eger günün şülüşi kadar **geldiyse**, koyunun kıymetinin şülüşi lāzım olur, eger günün
yarsında koyunun yarsı kıymeti ola, eger şūlasānı ise şūlasān kıymeti lāzım olur. NHT.
(158/25)

eger ten **gitdiyse** cān yirinde

veger gevher yuvındı kān yirinde. H. (292/16)

şüretün **gördise** dā'î kodı şüret yazmağı

terk ider kāfir bütini görse ĩmān şüretin. ADD. (158/21)

eger oda **göyündürdiyse** oda göyündüreler. NHT. (212/9)

eger elin **kesdiyse**, andan depelediysen elin keseler sonra depeleyeler. NHT. (212/10)

eger biri biri ardınca kesdiyse evvelğısı için keseler, ol birisi nıfş-ı diyet ala, eger
bile **kesdiyse** kur'a birağalar nitekim zıkr oldı. NHT. (211/19)

eger biri biri ardınca **kesdiyse** evvelğısı için keseler, ol birisi nıfş-ı diyet ala, eger
bile kesdiyse kur'a birağalar nitekim zıkr oldı. NHT. (211/18)

ya'ni bir şahş ölüm sayrulığında bir atını bahāsından eksüğe satsa dağı kulumı āzād eylese kankısı kim ilk hāşıl **oldıyısı** ol yigrekdür züfer kavlında. NHT. (124/2)

eger bu 'ayblar nikāhdan sonra hādiş **oldıyısı**, bir kavulda red vardur bir kavulda yokdur, bu cümlesi şāf'ī katındadır. NHT. (170/25)

eger bañlayan gāyib **oldıyısı**, ittifāk kerāhet degül; eger müvezzin incinse, ayruğ gişi kāmēt getürmesinden ittifākdur kerāheti. NHT. (134/3)

döne ala mevlādan anı kim ödedi eger kefīl **oldıyısı** mālā mevlā destürıyla. NHT. (117/17)

oğlan ikincidendür muħammed katında eger tamām **oldıyısı** vaıydan sonra iki yıl. NHT. (63/9)

yūnus **oldıyısı** adum pes ne 'aceb okuyalar defter ü divānumı. YED. (338/24)

dağı muħammed kavlında eger hükm **olındıyısı**, 'āciz olmak ile sākıt olmaz, eger hükm olmadıyısı 'acz ile sākıt olur. NHT. (63/28)

otura lāhik evvelgi için, niçeme kim **oturmadıyısı** imām āşkārā eyle. NHT. (73/9)

kalan ğuramāndan şemenini ala, eger kulı kabz eylediyise, andan müflis olup **öldiyise**, yine bāyi' kula haqludur şāf'ī katında. NHT. (199/19)

tetib namāz fi'llerinde bayık farz olındı. Züfer kavlında gümānlı kazā olma eger **sındıyısı**. NHT. (72/19)

anun gibi ma'şūka kim gönül **virdiyise**

bī-'adet tertib gerek ol andan bundan fārig. YED. (148/17)

eger **virildiyise** bārī sulṭān

bile kim biz degüldük bunda yalan. H. (395/27)

bizüm ḳatumuzda ravādur, eger mükāteb hīç nesene **virmediyise**. NHT. (181/9)

yıkıldısa yapıla sen beḳā ol

bu cevre baḳma teslīm ol ḥaḳ ol. H. (308/3)

1.2.3.3. Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart

–dI + [(y)(I)] – sA

her kim kendüyi gördi üstādı iblīs oldı

kişi ne **buldıysa** miskīnlik ile buldı. YED. (322/14)

öküş ‘ilm ü edebler ḥaşıl itdi

neye **çapındıysa** irdi yitdi. H. (156/2)

ne **didiyise** eyitdi aḳa daya

niḡārīnünḡ buḡarı döndi çaya. H. (404/10)

ki ne **didiyise** bunlar ḥaḳ didiler

anı kim ḥaḳ durur mutlaḳ didiler. H. (220/10)

çü hurşīdünḡ ḳatına geldi lala

ne **dilediyise** virdi dimedi lā. H. (192/5)

niçe **geldiyise** uyanmadı ol

yakīn bildi kolayınca durur yol. RN (380/25)

ḳaçan ol od ile göynüklü geldi

ne **geldiyise** dile göynüklü geldi. H. (365/16)

güzâf görmen siz ʿaşkı kime **ugradiyisa**

sultānı iltür başdan yitürür hānmānını. YED. (344/7)

-dI + Ø – sA

ne kim haḫdan gelürse hoş görürem

ne **yazdıysa** başuma uş görürem. H. (153/10)

getürdiler temāmet ol ḫumāşı

ne **aldılarsa** hep ḫuru vü yaşı. H. (316/22)

1.2.4. Rivâyet - Şart

Bir sıfat fiil bir de zarf fiilden oluşan bu zenginleştirilmiş fiil yapısında sıfat fiil, fiilin işaret ettiği hareketten dolayı olarak haberdar olduğunu gösterdiği için “rivayet” fonksiyonunda; zarf fiil ise, yapılan işin bir şarta bağlı olmasından dolayı “şart” fonksiyonundadır.

1.2.4.1. Rivâyet / Durum İhbar – Şart

–mİş + I – sA

ne **işitmiş ise** ḫatun ḫızından

didi bir bir şeker ḫama ḫızından. H. (331/9)

1.2.4.2. Rivâyet / Farzetme – Şart

–(y)IP + I – sA

yaʿnī erile ʿavrat savaşsalar, ikisi iki gişiyi ḫakem eyleseler, **viribiseler** kim söyleşeler, ḫakemler buları ayırmağı maşlaḫat görseler, ayırsalar, revādur mālîk ḫatında. NHT. (233/26)

ya'ni bir şahş hacca ihram bağlansa, andan muşar olsa hedy **viribise** halal olsa, aña yalunuz hac kazası vacib olur şafi katında. NHT. (162/2)

1.2.4.3. Rivâyet / Durum / Farzetme – Şart

–miş + I – sA

eger bu kavle razi **olmuş ise**

yüz urup baña karşı gelmez ise. H. (318/17)

–miş + Ø – sA

ebü yüsuf kavlında ol kulu vire dağı hür **kılmışsa** kıymeti neye degirse, ol kıymeti dağı vire. NHT. (45/28)

ebü yüsuf katında hür didükde hür çıksa, kıymet itibar ola, ol hür **kılmışsa** neye degse anı vire. NHT. (46/7)

1.2.5. Rivâyet - Tarz

1.2.5.1. Rivâyet / Durum – Tarz

–miş + I – ken

mere çoban karnuş **açılmamış-iken**

gözün kararmamış iken bu ağacı koparıgör. DK. (105/5)

elünje **girmiş-iken** mere kafir öldür meni yitür meni. DK. (238/26)

elünje **girmiş-iken** mere kafir öldür meni yitür meni. DK. (238/11)

hişar kapusına **girmiş iken** kara polat öz kılıcıyle eşsesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdi. DK. (205/14)

karı düşmen tatar oğlı elümüze **girmiş-iken** cezayile öldürelüm diyü kapu işiği
üzerinde arđurı kómişlar-idi. DK. (168/3)

mere çoban karnuğ açıkmamış iken gözün **kararmamış iken** bu ağacı koparığor. DK.
(105/6)

1.2.5.2. Rivâyet / Tespit – Tarz

–(y)IP + dIr – ken

ululıkda **urulupdurken** yiri

oğlan uşak teşvişidür tedbiri. GI/2. (953/5)

–mİş + I –ken

öküş luş u keremler kılmış iken

işüm şa⁶b olduğını **bilmiş iken**. H. (263/9)

âlemlerün arzūsı seni bulmađıçündür

ben seni **bulmuş iken** sensüzün nite olam. YED. (208/14)

mendân-ı hak bu dünyâda maksüdlara kalmadılar

mülk-i bekâ **bulmuşiken** meyl-i fenâ kılmadılar. YED. (90/22)

biri birin yanına **gelmiş iken**

keleci deňizine řalmış iken. H. (183/1)

i dirîğâ bunca hecr ı zecrü gam **görmüş iken**

almadın dādın felekden virisersin gönül. H. (231/10)

bākī suym **ıçmışiken** belürmez ölüm çeşnisi

niçe zevâl bana sevmek ile varurısam. YED. (196/21)

eñ öñdin ʿıŝkuña seyr itmiş iken

şoñ ucı ʿākıbet hayr **itmiş iken**. H. (269/10)

izzete **kalmışiken** āşıklık nemdür benüm

ben kendü elüm ile yüzüme kara yakdum. YED. (220/12)

taña **qalmış iken** hāline anuñ

sunar ol nüŝhayı eline anuñ. H. (225/7)

öküş luşf u keremler **kılmış iken**

işüm ŝaʿb oldugını bilmiş iken. H. (263/9)

mesih irdi diril **ölmüş iken**

ümize irdi nevmiz olmış iken. H. (364/19)

sākī müzeyyen **olmuş iken** meclis āleti

cām-ı ŝafā getir ki gidersün melāleti. ADD. (214/3)

niğaruñ luşfına ğark olmış iken

cefādan bir nefes farq **olmuş iken**. H. (242/4)

mesih irdi dirildi **ölmüş iken**

ümize irdi nevmiz olmış iken. H. (364/19)

biri birin yanına gelmiş iken

keleci deñizine **qalmış iken**. H. (183/1)

1.2.5.3. Rivâyet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

–mİş + I – ken

hakkun ʿinâyeti çokdur irer kullarına dâim

allah halîli sakladı nemrûd oda **atmış iken**. YED. (254/2)

vardur ezel yazusu bozulmaz diyü meşel

niçün bu sırrı **bilmiş iken** hayrete kalam. ADD. (223/24)

pes bilün kim miñnet ayakdan gelür

durmuş iken mürşidi mağbun kıılır. GI/2. (735/11)

şevketin **eylemiş iken** mağhūr

tahtı olmuş iken çütahta-i dâr. ADD. (64/1)

ferahşâd ol hişâra girmiş iken

serîr üstinde gögsin **germiş iken**. H. (212/4)

ele **girmiş iken** kâdrin bil i yâr

ki zîrâ degme yâr olmaz vefâ-dâr. H. (247/19)

ferahşâd ol hişâra **girmiş iken**

serîr üstinde gögsin girmiş iken. H. (212/4)

ahdüni eylegil vefâ gönlünü eylegil safâ

kanı muhammed mustafa ʿarşa miʿrâc **itmiş iken**. YED. (254/8)

ne revâ vaşluş şarâbın ben de nüş **itmiş iken**

içüre fūrkat ʿolusın sâki-yi hicrân aña. ADD. (78/5)

ferahşād eydür i hem-rāz u hem-derd
tenūri **kızmış iken** kıлмаğıl serd. H. (203/19)

şevketin eylemiş iken maḫhūr
taḫtı **olmuş iken** çü taḫta-i dār. ADD. (64/2)

cem^c **olmuş iken** cemālünj ile
oldum yine tār ü mār esen ḫal. H. (359/11)

kulak urgıl benden yana haberüm var diyem sana
la^cnet kıldı ^cazrāili ^carşda mekān **tutmuş iken**. YED. (254/14)

–mİş + Ø – ken

didi āzād elā i devlet ıssı
çörük yapşur tenūr **olmuşken** ıssı. H. (239/10)

1.2.5.4. Rivâyet / Tespit – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

–mİş + I – ken

ne kadar çok ise mālun ecel sana sunar elin
ne assı eyledi kārūn bu dünyāya **batmış iken**. YED. (254/12)

dostdan belā geliceğiz eyyūblayın sabreylegil
niçe sıhhat buldı teni bunca belā **çekmiş iken**. YED. (254/16)

sübhān bizi uyarısar niçe zaman yatmış iken
cānlar teni isteyiser terk idüben **gitmiş iken**. YED. (253/18)

gör hālikün ^cināyetin deryā-yı bī-nihāyetin
bize didār gösteriser bunca günāh **itmişiken**. YED. (253/20)

‘aziz **itmiş iken** hvār itmesün şāh

ki beni ğarka vire ḥasret ü aḥ. H. (413/10)

geldi allah fażlı uş açdı yolum

‘acz-ıla **qalmış iken** dutdı elüm. GI/2. (1123/6)

nice kez derdüme dermān bulıduḡ

nice kez **ölmüş iken** cān bulıduḡ. H. (187/17)

‘ināyeti kime irse ol kul iken sultān olur

işitmedün mi yūsufi bāzırgāna **satmış iken**. YED. (254/4)

kan ‘enbiyā vü evliyā geldi geçdi cümle veli

kanı dāvūd u süleymān kāfdan kāfa **tutmuş iken**. YED. (254/10)

furşat el **virmiş iken** gel berü iy cān içelüm

ḥāşşa ma‘şūk ola mey-ḥānede mihmān içelüm. ADD. (123/23)

sübhān bizi uyarısar niçe zamān **yatmış iken**

cānlar teni isteyiser terk idüben gitmiş iken. YED. (253/27)

anıcağuz şol bir günü titrer mi yūnusun cānı

īmām kur‘ān yoldaş ile son menzile **yitmiş iken**. YED. (254/18)

aşık ile gelsen yola yūnuslayın olsan nola

tā‘atini terk itmedi balık anı **yutmuş iken**. YED. (254/6)

1.3. Sıfat Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar

1.3.1. Alışkanlık – Rivayet - Şart

Yan yana iki sıfat fiil ve bir zarf fiilden oluşan bu yapıda “alışkanlık” fonksiyonundaki sıfat fiil işin her zaman yapıldığına; “rivayet” fonksiyonundaki sıfat fiil işin yapılışından dolayı olarak haberdar olunduğuna; zarf fiil ise işin yapılışının bir şarta bağlı olduğuna işaret etmektedir.

1.3.1.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Tahmin – Şart / Varsayım

–(A/I)r + I – mIs

ol kıymetinüj ‘öşri lâzım olur, eger ğurre dişi olsa, **dirimisse**, kıymeti neyise ‘öşri lâzım olur. NHT. (215/5)

bu leṭāfet bile kim bāğu çemendür bugün uş

şıyadı tevbesini şimdi **dirimisse** naşūh. ADD. (225/10)

bizüm katumuzda ğurre kıymeti mu‘teberdür, eger irkek ise **dirimisse** kıymeti neye egir olsa. NHT. (215/3)

bu seçā‘at kim anuḡ var āferīn olsun aḡa

ger **dir imisse** göreydi rüstem-i destān bugün. ADD. (11/6)

1.4. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil Yapısında Olanlar

1.4.1. Süreklilik

Bu yapılarda tasviri ek fiil, bir işin devamlı yapıldığına işaret ettiği için “süreklilik” fonksiyonundadır. Burada zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

–(y)IP + dIr

hep bir yirde **dirüp-duraram**, gel gidelüm semüzin al aruğın ço didi. DK. (128/14)

tavla tavla şahbaz atlarum **getürüp-durursın**. DK. (110/21)

kaçar kaçar develerüm **getürüp-durursın**. DK. (110/19)

kırk yigid ilen oğlum urzı **getürüp-durursın**. DK. (110/17)

kırk ince billü kızile burla hatunı **getürüp-durursın**. DK. (110/15)

ağır hazinem bol aqçam **getürüp-durursın**. DK. (110/13)

dünlügi altun ban vleümi **getürüp-durursın**. DK. (110/11)

karıçuk anamı **getürüp-durursın**. DK. (110/23)

-(y)A + gel

tanrıdan devlet **dutageldi** bular

tā ebed devlet ile qaldı bular. GII/1. (379/11)

ol ki devlet **dutageldi** dünyaya

kim durur ol enbiyā vü evliyā. GI/1. (295/3)

1.4.2. İktidar

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketin gerqekleştirilme yetisine sahip olmayı gösteren “iktidar” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise yine tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.4.2.1. İktidar / İmkân

–(y)A/I + bil

ne saña akl irebilür fikr ile

ni seni dil **eydebilür** zıkr ile. GI/1. (29/53)

ne saña akl **irebilür** fikr ile

ni seni dil eydebilür zıkr ile. GI/1. (29/53)

kanadunı **açabilürsin**

açuban uçabilürsin

deryâlar geçebilürsin

söyle bülbülcüğüm söyle. YED. (304/9)

dolalı hüsnün illere hayrân kamu gönüllere

niçe dolusun dillere senden nişân **alılmazam**. YED. (196/9)

gönlüm dolı sıgmaz dile âşıkdur ol kim hâl bile

aşk niçeye virdi sele **anlayamaz** n'olduğunu. YED. (339/5)

dost diyü geçdi bu 'ömrüm başarmadum dost kullığın

koyam başara ol beni hiç iş **başarımazam**. YED. (183/26)

bu gürühlarda benüm ehlüm nedür

bilemezem kankısıdur kıdadur. GII/2. (587/8)

gözlerinden dökdürür kan yaşları

hiç **bilimez** hâlini yoldaşları. GII/1. (113/1)

h̄iç kimesne **bilimez** n'itmek gerek

kandadur yā қаңарu gitmek gerek. GII/1. (449/6)

ilmün gark oluban ben beni **bilimezin**

dil ile söyleyüben sıfatın irimezün. YED. (243/4)

kibir aldı eri görünmez oldu

dahı yire **binemez** oldu. RN (376/28)

geldi, oğlını қoduğı yirde **bulmadı**. DK. (162/8)

yiri gögi gezüp ben **bulmadum**

ne var zerresiyem dolınamadum. RN (382/11)

gezdüm urum ile şamı

yukaru illeri kamu

çok istedüm **bulmadum**

şöyle garīb bencileyin. YED. (256/24)

rif'atüñdür şu һadd ile yüce kim

һazretüñde felek **bulmaz** bār. ADD. (64/6)

şākirem derdüm ile sataşdum güle güle

dertlüler bulıcağız ben beni **bulmazam**. YED. (195/17)

ömrüm beni sen aldadun

āh n'ideyin 'ömrüm seni

beni **deprenimez** kodun

āh n'ideyin 'ömrüm seni. YED. (334/19)

söyledi şāh anlara düş gördigin

lik ol dem **divşüremedi** ögin. YZ. (216/2)

‘aşkun beni Yakup durur gönlüm dosta akup durur

divşürimezem ben beni dem-beste kaldum bilmezem. YED. (198/17)

yirü gögi gezüp ben bulımadum

ne var zerresiyem **dolımadum**. RN (382/12)

menüm ağzuma sögüp-durur-idüñ **doyamadum**. DK. (136/22)

kanadunı açabilürsin

açuban uçabilürsin

deryālar **geçebilürsin**

söyle bülbülcüğüm söyle. YED. (304/11)

deryā-yı ‘ummān olmışam güherlere mān olmışam

şöyleki hayrān olmışam kendözüme **gelimezem**. YED. (196/5)

gönülde pas oturur anda seni yitürür

içerü şāh oturur **girimezsın** göresin. YED. (239/18)

niçe yakınsın bana sen müştāk u hasret sana ben

dün-gün seni gözleyüben **göremezem** kaldum tana. YED. (74/10)

‘aceb oldı hālüm bu ‘aşk elinden

göremezem yolum bu ‘aşk elinden. YED. (246/26)

bu benüm gönlüm alan doludur cümle ‘ālem

kaңaru bakarısam ansur yir **görimezem**. YED. (195/21)

anun g k ekligin vaşf **idemez** dil

eger y r dir isem biņ ol  adar bir. H. (229/3)

neceme  ışka bağlanmış durur berk

be-k ll   ağlı dağı **idemez** terk. H. (233/17)

vaşf **idemez** kimesne kem l t-ı z tuņı

 ilm   vaęaruņı dağı  ahd n vef sını. ADD. (1075)

t l  v  kef-g r-i se-b ftumu'lem

ki ben vaşf **idemezem**  ağdur a'lem. H. (175/21)

kime  adl n pen h olursa aņa

zulm **idimez** zam ne-i ęadd r. ADD. (63/22)

bu ferşi g rd k aldanduk hen z  arşa **iremed k**

bu  arşa ferşe iy h ce g re ferr ş olan kimd r. YED. (85/3)

bir kezden ol oldum ah  benden  m d yokdur bana

ben olısam pes ol kanı ben bu sırra **irimezem**. YED. (184/2)

ilm nde gark oluban ben beni bilmezin

dil ile s yley ben sıfatın **irimezin**. YED. (243/5)

 aşkun ile mest olalı derd ni her dem bulalı

vis l niş n n alalı cennetlere **kalmazam**. YED. (196/11)

dostun y zi g l bana  şıkam yol bul ana

kaykımazam d rt yana   n buldum  aşk erini. YED. (343/13)

sıfatun gelmez dile kandalıĝun kimbile

sun'ını dimeklige ben lāyık **olamazın**. YED. (243/7)

ta'na urman āşıklara her ne hane dönerise

fermān **olmaz** kendiye müşāhedeye gark olan. YED. (245/7)

bāzusında kuvveti olmaz ısa

alp **olmaz** tende güci az ısa. GII/2. (551710)

kanadunı açabilürsin

açuban **uçabilürsin**

deryālar geçebilürsin

söyle bülbülcüĝüm söyle. YED. (304/10)

kaldum bir karanlık yirde

ayruk **varımaz** ol yirde

sataşdum bir 'aceb derde

allah sana sundum elüm. YED. (192/2)

korĝma ĝayurma, big serĝoşdur cavab **viremez** didiler. DK. (88/2)

1.4.2.2. İktidar / İmkân / Durum

-(y)A/I + Ø

nergis gözün **açamaz** utanur görüp anı şerm ile ĝayādan. ADD. (4/31)

bu sırda 'ibrete ĝalmaz meger ulū'l-ebşār

bu ĝikmeti **bilimez** ille kim ulū'l-elbāb. ADD. (2/22)

gördi kārūn evren degül suratı

döyemez ol işe ʿazābı katı. RN. (392/2)

cümle ʿālem terkin urup ben dost terkin urımazam

andan ayru buçuk sāʿat ben ansuzın **durımazam**. YED. (183/20)

ağzuñuñ noqtası teg oldı vüçüdum belüsüz

söylemezsem **göremez** dünyede deyyār beni. ADD. (160/4)

ğamzeñ oqına **katlanımaz** hūn olur ciger

çün oqa qarşu tırmağa cānā ciger gerek. ADD. (151/19)

bogazına değin tutıldı durur

kıyamaz māla cān terkini urur. RN (392/14)

ālem ʿilmin okıyan dört mezheb sırrın duyan

āciz kaldı bu yolda bu ʿaşka el **uramaz**. YED. (137/18)

cümle ʿālem terkin urup ben dost terkin **urımazam**

anda ayru buçuk sāʿat ben ansuzın durımazam. YED. (183/19)

1.4.2.3. İktidar / İmkân / Durum İhbar

–(y)A/I + Ø

halk dahı çün hüküm yoqdur **açamaz**

ol çurufdan çevheri hîç seçemez. GII/1. (187/10)

nefs yolından geçemez

aşk şarābın içemez

gönlüm kara **açamazın**

dervîş olubilsen dervîş. YED. (145/23)

‘arz iderler hâzrete hâllerini

bilemezler n’ola aḥvâllerini. GII/2(507/8)

cehd idüben göremez benâyı ol

pes bu kez ister **bulmaz** doğru yol. GI/2. (683/10)

buhl u tama‘ sığmaz ana ‘izzet de kaldı bir yana

yol **bulmaz** hırs u hevâ kimde ki bu devlet olur. YED. (94/12)

atlu batup **çıkamaz** anuḡ balçığı olur. DK. (186/27)

atlu batup **çıkamaz** anuḡ balçığına kumlar döşeyem. DK. (187/6)

tenleri şöyle za‘îf üsüst hâl

kim bir evden **çıkamazlar** mâh u sâl. GI/2. (897/8)

yalını yalın ṭonanmak dilemez

acı aç kimseye açvan **diyemez**. GII/2. (597/5)

ḡaytabanuḡ buḡrası ürkdi gider

şarvanlar inün aldı **döndirmez**. DK. (229/14)

ḡara ḡoç ayḡıruḡ ürkdi gider

ılkıçılar öḡin aldı **döndürmez**. DK. (229/16)

aḡayılūḡ ḡoçları ürkdi gider

ḡoban öḡin aldı **döndirmez**. DK. (229/18)

ala gözlü oğluñ ırardaşını aındı gider aça yüzlü geliniñ **döndürimez** size ma'lum
olsun. DK. 229/20)

n'olaydı ben anı göreydüm bu gözle
ne döysün bu gözler **döyemez** kabālar. YED. (106/16)

nesne var kim **eydemez** bu dil anı
işid imdi nedür ol bir dil anı. GII/1. (349/8)

‘āşıkā medħi anuñ yavlağ şirīn
n'eylesün kim **eydemez** biñde birin. GII/1. (347/4)

bir dem gelür söyleyemez bir sözi şerh **eyleyemez**
bir dem dilinden dür döker dertlülere dermān olur. YED. (97/17)

in‘āmı cūdı ‘ām olalı ħalk-ı ‘āleme
dil kāşır oldı **eyleyimez** şükr ü ni‘meti. ADD. (262/6)

eydürlerise bana senün gönlün kim aldı
niçe haber vireyin aglarum **eydimezem**. YED. (195/19)

nefs yolından **geçemezin**
aşk şarabın içemezin
gönlüm kara açamazın
derviş olubilsem derviş. YED. (145/21)

bellü bildüm kim benümle **gidemez**
ber dutupdur dünyayı terk idemez. GI/2. (1095/11)

gice olduğda Öyle berkinür dek

ki çıķup **giremez** iş sivri siŐek. H. (187/8)

ķırķı Őoldur kim **göremez** ĥalk anı

adı kırķlardur velī göster ķanı. GII/1. (105/4)

hem toķuz evden geĥinĥe sözleri

göremez anı bu ‘aķluŐ gözleri. GII/2. (529/10)

bu toķuz evden geĥinĥe her işi

Şüret olmaz **göremez** anı kişi. GII/2. (529/9)

kendü gizlenmiş kimesne **göremez**

ĥiĥ maĥlūk ķudretine iremez. GI/2. (701/9)

cehd idüben **göremez** benāyı ol

pes bu kez ister bulımaz doğru yol. GI/2. (683/10)

līki degme **gözler** anı göremez

degme ŐaĥŐuŐ ‘aķlı aĥa iremez. GII/1. (423/5)

nesne vardur kim aĥa ĥalk iremez

usbu süret gözi anı **göremez**. GII/1. (349/7)

aylağırken yir gök anı **göremez**

ĥiĥ maĥlūk ķudretine iremez. GI/2. (941/9)

haka giden yolu gönli iĥinde

göremez ol anı yaddur ilinde. RN (372/6)

anunçün hâlidür cân yimişinden

ki gözin **iramaz** dünyâ işinden. RN (403/22)

nefs yolından geçemezin

aşk şarabın **içemezin**

gönlüm kara açamazın

dervîş olubilsem dervîş. YED. (145/22)

bellü bildüm kim benümle gidemez

berk dutupdur dünyayı terk **idemez**. GI/2. (1095/11)

ārām **idemez** rūḥ u dil-ārām ele girse

bir laḥza dil-ārām ile ārām ele girse. ADD. (143/5)

şubḥ-ı nev-rûz ile yüzünde tefāvüt Rûşen

şaçuṅı fark **idemez** kimse şeb-i yeldādan. ADD. (219/20)

cānum çü seni sevdi dil-ārām efendi

sensüz **idemez** cān u dil ārām efendi. ADD. (209/20)

kendü gizlenmiş kimesne göremez

hîç maḥlûḳ ḳudretine **iremez**. GI/2. (701/9)

lîki degme gözler anı göremez

degme şaḥşuṅ ‘aḳlı aṅa **iremez**. GII/1. (423/5)

yil eger olmazısa yormaz gemi

irişimez maḳşuda bu ādemi. GII/1. (287/3)

kılıç oldu, alp elinde süñü yok

süñü işin **işleyemez** kılıç oğ. GII/2. (559/2)

issi olsa yokdurur qorquları

şovug olsa **qorqudımaz** buları. GII/1. (371/8)

halk dağı çün hüküm yokdur açamaz

ol çurufdan çevheri hiç **seçemez**. GII/1. (187/10)

sevemez dünyeyi merdān kişiler

bāki dirlik nedür anı dilerler. RN (395/11)

ala yılan **sökemez** anun ormanı olur. DK. (186/28)

bir dem gelir **söyleyemez** bir sözi şerh eyleyemez

bir dem dilinden dür döker dertlülere dermān olur. YED. (97/17)

dostlar öğüt virür bana gitgil anun yakınından

daha yakın varam meger andan ayruk **varımazam**. YED. (184/4)

1.4.2.4. İktidar / İmkân / Durum İfade

–(y)A/I + bil

veger ne qılma da'vī urmağıl lāf

ki altun **dikebilmez** buryā-bāf. H. (326/23)

–(y)A/I + Ø

bu hükümden aqaru qul geçemez

hiç kimesne anda azgın **açamaz**. GI/2. (667/4)

a'zalar ma'zül olur her pişeden

göz **açamaz** 'aql u cān endişeden. GI/2. (1077/2)

kendüzinden kimse ma'din **açamaz**

anda nesne yiyemez ü içemez. GII/1. (187/8)

yalnuzın oğ yayıla alp olımaz

oğıla ol alplıg adın **alımaz**. GII72. (557/7)

sevdüm seni ben cāndan cānum seven ölsün mi

ayrılmazam senden cānum seven ölsün mi. ADD. (180/4)

cehd idüp göstermek ister bedrini

gösterimez **bildürimez** kadrini. GII/1. (143/10)

söyleyesi bir keleş bulımaz

kaldı 'aciz n'eyleyesin **bilimez**. GI/2. (659/4)

şamusıyla çünki bundan gidevüz

hiç **bilemezüz** ki anda n'idevüz. GI/1. (245/4)

'aql ana pes re'y ü tedbır kılamaz

tıb içinde şerbet ister **bulamaz**. GI/1. (511/2)

söyleyesi bir keleş **bulmaz**

kaldı 'aciz n'eyleyesin bilimez. GI/2. (659/4)

gönline dünya şamı yol **bulmaz**

şaygu hergiz aña yoldaş olımaz. GII/1. (101/6)

kemāl ü 'aql u tedbire bugün zātun durur cāmi'

bulmaz kimse ger mişlün cihānı düpdüz araya. ADD. (59/10)

şaçlarun dām-ı belādur düşen ol sevdāya

bulmaz anda vefā vü bulısar anda vefāt. ADD. (223/12)

gözlerem ben ādeminün cisini

bulmazam cism içinde hışmını. GI/1. (471/3)

tağıtdı kendüzini **dirşürimez**

yüz urdı yatdı ıarvanup turımaz. H. (250/20)

iç yüzi cümle füsūsdur kubbenün

diyemezem dil ile şerhin anuñ. GII/1. (27/5)

bu dünyā bir gelindür yeşil kızıl donanmış

kişi yeni geline bakubanu **doyamaz**. YED. (134/18)

güneş aya inmek ister inemez

ay-ıla ol bir felekde **dönemez**. GII/1. (141/11)

iyi niçe arslanları alur akdarur ölüm

azrāil pençesine bir yoksulca **döyemez**. YED. (134/18)

yüzüne karşı bu güneş ir dem gelüben **duramaz**

gelüp karşından kişi ay her dem akıyalı sebāk. YED. (152/13)

niçeler bu dünyede günāhını yuyamaz

ömri geçer yok yire iy dirğa **duyamaz**. YED. (134/14)

gerçi dilde **eydimezem** adını

illa sözden anlayasın dadını. GII/1. (77/2)

kendüyü kendü göre kendü bile

bākisin **eydümzem** gelmez dile. GI/2. (937/8)

ol hükümden anaru kul **geçemez**

hîç kimesne azgın açamaz. GI/2. (667/4)

endişesinden **geçemezsin** hağa

perdelü göz hazrete niçe bağa. GI/2. (715/2)

yakılır ol kendü kendü hâl-ıla

söyleyüp **getürimez** derdin dile. GII/1. (123/11)

eyle dutmuş dünyayı terk idemez

dek beni egler velîkin **gidemez**. GI/2. (1101/4)

cümle gönül defterinde yazlıdur

bakuban gözler **göremez** gizlüdür. GII/2. (867/3)

gerçi fâlibdür saña bu 'aql u cān

iremez çün **göremez** naqş u nişān. GII/1. (239/9)

ay toğınça gün tolinur iremez

görinimez dōsta dōstın **göremez**. GII/1. (143/7)

illa bakup göremezler göz ile

söyleşüben **iremezler** söz ile. GI/2. (703/7)

ay ʔogınça gün ʔolınur iremez

görinimez dōsta dōstın göremez. GII/1. (143/7)

karanlık şöyle göster mi durur yüz

ki aq yüzi yüze yüz **görimez** göz. H. (270/1)

cehd idüp göstermek ister bedrini

gösterimez **bildürimez** kadrini. GII/1. (143/10)

kendüzinden kimse maʕdin açamaz

anda nesne yiyemez ü **içemez**. GII/1. (187/8)

māniʕ olmaz kimse kimse düşünce

hüküm **idemez** düş içinde işine. GI/2. (1029/5)

eyle dutmuş dünyayı terk **idemez**

dek beni egler velīkin gidemez. GI/2. (1101/4)

güneş aya inmek ister **inemez**

ay-ıla ol bir felekde dönemez. GII/1. (141/11)

şabr ider yir gök ine dip **inemez**

cehdi der gök irişem dip iremez. GII/1. (137/6)

ilerü vardur dağı yigrek maqām

kim **iremez** uzanuban bāş u ʕām. GII/2. (601/8)

gerçi ʔalibdür saḡā bu ʕaql u cān

iremez çün göremez naqş u nişān. GII/1. (239/9)

nesne vardur kim aña halk **iremez**

uşbu şüret gözi anı göremez. GII/1. (349/7)

ay toğınça gün tolinur **iremez**

görinimez dōsta dōstın göremez. GII/1. (143/7)

şabr ider yir gök ine dip inemez

cehdi der gök irişem dip **iremez**. GII/1. (137/6)

aylağırken yir gök anı göremez

hiç maḥlūk kudretine **iremez**. GI/2. (941/9)

illa bakup göremezler göz ile

söyleşüben **iremezler** söz ile. GI/2. (703/7)

her işi bilmek gerek ilkin kişi

bilmeyinçe **işleyümez** her işi. GII/2. (859/6)

ve bülbül āvāzın gülistān içinde **işidemez**

zarūret iktiza itdi kim bir. GI/1. (7/4)

ten kulağı **işidimez** bu sözi

görimez maḥnī yüzün bu ten gözi. GII/. (313/4)

katlanutam ḥışk odına ille kim

katlanımaz ḥāşık- 1 sābir gama. ADD. (162/22)

ḥaql ana pes re'y ü tedbīr **kılamaz**

tıb içinde şerbet ister bulamaz. GI/1. (511/22)

bir niçe kişilerün gaflet gözin bağlamış
hak yolına dirisen bir yufkaya **kıyamaz**. YED. (134/16)

yalnuzın oķ yayıla alp **olmaz**
oķ ıla alplığ adın alıamaz. GII/2. (557/7)

göñline dünya ğamı yol bulıamaz
ķayđu hergiz aña yoldaş **olmaz**. GII/1. (101/6)

var imdi miskîn yūnus uryān olup gir yola
yüz çokallu gelürse yalıncağı **soyamaz**. YED. (134/20)

dilim ansuz **söyleyümez** sözini
yumup açmaz kimse ansuz gözini. GII/1. (451/10)

segirtme dünyāya sen yitemezsin
ecel yol bağlamışdur **tutamazsın**. RN (373/18)

çıķarsa aña çıķmaz leşkeri yok
girürse şehre dağı **turıamaz** çok. H. (302/24)

tağıtdı kendüzini dirşürimez
yüz urdı yatdı şarvanup **turıamaz**. H. (250/20)

aña ķurřun koymayınça erimez
kimseye ol kendü gencin **virimez**. GII/1. (195/9)

ķün yoluğ bağludur ol altı yaña
řeř cihetden **yarıamazsın** sen aña. GI/2. (719/2)

segirtme dünyāya sen **yitemezsin**

ecel yol bağlamışdır tutamazsın. RN (373/17)

kendüzinden kimse maʿdin açamaz

anda nesne **yiyemez** ü içemez. GII/1. (187/8)

niçeler bu dünyede günāhını **yuyamaz**

ömri geçer yok yire iy dirīga duyamaz. YED. (134/13)

yaʿnī bir şahş iki tarafından nikāh ʿaқdını mübāşeret **eyleyemez**, gerek vekālet ile gerek vilāyet ile ile şāfī katında. NHT. (167/27)

hīç iki göz yaņa **baқamaz**

eyle bitmişdür biri birini қomaz. GI/1. (977/1)

yolu gider **başaramaz** yiğitliğe eli varmaz

bu nesneleri koyuban yavunmağa düşdi gönül. YED. (168/17)

ger biri eksük ola ol altından

başarımaz nesne yüz biң cehd iden. GI/2. (759/1)

nʼideyim kim **bilemezsin** sen seni

yavu kılduң bulımazsın sen seni. GI/2. (923/4)

eger tutarısan kibrün ögüdin

bilimezsin tevāzuʿ neyidigün. RN (373/2)

nʼideyim kim bilemezsin sen seni

yavu kılduң **bulmazsın** sen seni. GI/2. (923/4)

selām virmeklige ögin **diremez**

oda köze düşer yolın göremez. RN (375/7)

yaradılmış bana karşı **duramaz**

benimle bir nefes hem-dem olamaz. RN (378/9)

gerçi taqd̄ir tañrıdandır her işe

h̄iç kimesne **eydemez** kim bu nişe. GII/1. (465/6)

degmesin hağ bağlamışdır bir işe

̄iç kimesne **eydemez** kim bu nişe. GI/2. (701/8)

selām virmeklige ögin diremez

oda köze düşer yolın **göremez**. RN (375/8)

tekebbür kişiler ere iremez

özinün düşmeni durur **göremez**. RN (372/26)

hark sözlerini söyler cānları hayrān eyler

cāhiller **giremezler** bu bizüm seyrümüze. YED. (287/26)

cānsın tenümde dā^{ci} seni şanma terk ide

cānın kimesne terk **idemez** cān ‘aziz olur. ADD. (156/24)

çün **iremez** dōst mağāmı yücedür

bir gör anuğ hāli bu kez niçedür. GII/1. (139/5)

fikr ü ‘ağluğ **iremez** ol menzile

adı ol mülkün inan gelmez dile. GI/1. (25/3)

birisi Şol hayrat ehlinde riyā

ol sebebden **iremez** ol taŕrıya. GII/2. (703/4)

tekebbür kişiler ere **iremez**

özinün düşmeni durur göremez. RN (372/25)

oğruluk olmaya bizde iy ‘aziz

bizde oğruluk **olamaz** bi-temiz. YZ. (270/4)

yaradılmış bana karşı duramaz

benümle bir nefes hem-dem **olamaz**. RN (378/10)

ağ kara yok yağdı beni Şöyle karara

kim cem‘ **olmaz** bu kara ol ağ ile bir gün. ADD. (113/14)

çün ulular kiçilersüz olımas

olmaz bu kiçilersüz ‘ām u hās. GII/2. (901/8)

çünkü düŐmānsuz **olmaz** kimsene

imdi ne kılmak gerek ol düŐmene. GII/2. (907/3)

çün ulular kiçilersüz **olımas**

olımaz bu kiçilersüz ‘ām u hās. GII/2. (901/8)

öğrenimez anı kimse kimseden

kim bilür kim kendü ne aŐlı neden. GII/2. (767/4)

eger böyle öldürmez iseŕ bir dürlü

daŐı **öldürimezsın** bellü bilgil didiler. DK. (84/23)

yüz biñi on kez **sayamaz** kimsene

ko anı şayma girü gel ol ana. GII/2. (953/2)

ala yılan **sökemez** ormanını çaķmaķ çaķup oda yaķam. DK. (187/7)

hiç kimesne anuñıla **varamaz**

varsa dañı pādişāh hūkmi ķomaz. GI/2. (657/7)

1.4.2.5. İktidar / İmkan / Kesinlik

–(y)A/I + bil / Ø

sarp yorır iken kazılık ata nāmert

yigit **binebilmez**, bininçe binmese yig. DK. (74/13)

bir yigidün kara tağ yumrısınça malı olsa yığar taleb eyler, naşibinden artuğın yiye

bilmez. DK. (73/18)

ma‘ānī niçe kim gerekdür idemez

ve besā tīn-i ma‘rifetden birgöl **direbilmez**. GI/1. (7/3)

bunda bilişmeyen ānlr anda **bilişimez** anlar

bunda bilişüp dost ile hālüm ‘arz itmege geldüm. YED. (187/10)

tama‘ hasbine düşdüm **çıkamazın**

katı berkdür divārı yakamazın. RN (367/19)

ol geçüdün korkusu uş beni yoldan kodı

geçemez degme kişi köprüsin kıldan kodı. YED. (323/9)

göremezler leşker iñen çoğıdı

ādemüñ ol gün hisābı yoğıdı. YZ. (298/17)

andan ayru diriliğüm dirlik degül durur benüm

kadım odur görür beni ben ölüyem **görimezem**. YED. (183/22)

şāhid-i zerrīn-kemer kimse **kuçamaz** bilin

ince bili kıçmağa sīm ile çok zer gerek. ADD. (185/3)

ne deñlü çok çeri gelürse yüz yüz

olmaz sana rüstemler yüze yüz. H. (300/15)

bir **olmaz** bu mā-yı cem^c ile haq

meger anda ki şahş ola ahmaq. ADD. (3/17)

öyle idüpdür ol beni **seçemezem** dünden günü

alsun teni utsun cānı kon ben ana aldanayım. YED. (217/6)

aşk odı cüş eyledi cānumı hoş eyledi

kimse **söyündüremez** cānumda yanan odı. YED. 325/17)

rūhumdan kimsene haber **viremez**

emrdür kādırlığı virür hareket. YED. (77/15)

hūrī gelüp eydürise gönül bana virgü diyü

dostdan artuk kimseneye ben gönlümi **virimezem**. YED. (183/24)

tama^c hasbine düşdüm çıkamazın

katı berkdür divārı **yıkamazın**. RN (367/20)

bir yire irdi bahāñ iy nāzenīn

kimse kuvvet **yitüremez** yā enīn. YZ. (176/8)

1.4.2.6. İktidar / İmkân / Sorgu

–(y)A/I + bil / Ø

gör aña māni^c **olabildi** mi çāh

nübüvvet geldi çāh içinde nā-gāh. H. (169/2)

hem evvelsin hem āhir kamu yirlerde zāhir

hiç makām yokdur sensüz ben niçün **göremezin**. YED. (243/9)

1.4.2.7. İktidar / İmkân / Gelenek

–(y)A/I + bil

ne dönüben gidebilir iline

ne yāi **getürebilür** eline. H. (209/10)

ne dönüben **gidebilir** iline

ne yāi getürebilür eline. H. (209/9)

1.4.2.8. İktidar / İmkân / Çaresizlik

–(y)A/I + Ø

oğlı kıızı bilmez anuñ hālını

añladımaz kimseye aḥvālını. GII/1. (123/10)

1.4.2.9. İktidar / İmkân / Güven

–(y)A/I + Ø

bana cānı sen virdün ^cazrāile ildürdün

senden artuk kimseye emānet **viremez**. YED. (243/15)

1.4.2.10. İktidar / İmkân / İhtimal

–(y)A/I + bil

hadîsdür mustafâdan ʿaşk ile ikrâr didi

binde bir ʿârif bunı bakup **okıyabilmez**. YED. (138/2)

1.4.2.11. İktidar / İmkân / İkilemde Kalma

–(y)A/I + Ø

bu ortalıkda kalmış dengü ʿâciz

birine söz **virimez** birine kıız. H. (414/5)

1.4.2.12. İktidar / İmkân / Şaşkınlık

–(y)A/I + Ø

aldı benüm gönlümü n’oldugum **bilimezem**

yavı kıldum ben beni isteyüp bulımazam. YED. (195/12)

1.4.3. İmkân

Fiilin işaret ettiği hareketin bir imkan dahilinde gerçekleştiğine işaret eden tasviri ek fiil “imkan” fonksiyonundadır. Yine tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.4.3.1. İmkân / Durum

–(y)A/I + Ø

benem dürüp bünyādumı yünus ezelden adumı

kesdüm kamudan dadumı ʿaşkundan **ayrılamazam**. YED. (196/13)

yoluna basaldan kadem varlığını kıldım ʿadem

gözden dolanma dem-be-dem kim sensüz ben **olmazam**. YED. (196/7)

1.4.3.2. İmkân / Durum İfade

–(y)A/I + Ø

iy yârenler **eydimezem** cânım neye daldığını

dil ile vasf idemezem gönlümü kim aldığını. YED. (339/2)

iy yârenler eydimezem cânım neye daldığını

dil ile vasf **idemezem** gönlümü kim aldığını. YED. (339/3)

1.4.3.3. İmkân / Durum İhbar

–(y)A/I + Ø

denizler olsa bir kadeh susalığım kanmaz benüm

inildümi **yenemezem** gözüm yaşı dinmez benüm. YED. (223/22)

1.4.3.4. İmkân / Kesinlik

–(y)A/I + Ø

yūnusa kadeh sunam enel – hak demin uram

erenler curʿasından içdüm **ayılamazam**. YED. (195/25)

ayık olup oturma ayıksuzlar getürme

severem ʿaşk esrügen ben ayık **olmazam**. YED. (195/23)

1.4.4. Tezlik

Tasviri ek fiil, fiilin işeret ettiği hareketin ivedi bir şekilde, aniden yapıldığını göstermektedir. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

–(y)A/I + vir

girü vaqt olduğu dem tırdı vardı

ferahşāda bu şi‘r, **iltüvirdi**. H. (231/28)

ķoyuvirdiler anı ĥana gitdi

‘acebdür cāna geldi yana gitdi. H. (338/5)

ya‘nī bir ĥalāl gişi bir avı [avla] sa ĥareme givürse, ol şaydı girü ĥaremden

saluvmek vācīb degül şāfī katında. NHT. (160/4)

1.4.4.1. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek

–(y)I + vir – (gII)

tanrıyüün iy uslular gönlüm bana **alvirün**

vardı bilişdi dost ile girü bana boyum virmez. YED. (133/21)

söz içinde artuğ eksük varısa

bitürivirsün anı kim yār ısa. GII/2. (959/6)

beni benüm elümden **ķurtarivir**

mübeddel kıl beni al u seni vir. H. (133/22)

eytdüm iy şeyĥ-i muķaddes nūr-ı ĥaķ

niçe ĥalkđur **eydivirgil** işbu ĥalkđ. GII/2. (591/11)

1.4.4.2. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Durum İhbar

–(y)I + vir

bu sözler ĥādime ĥōş geldi yavlaķ

naşbin **arturivirsün** didi ĥaķ. H. (224/33)

1.4.4.3. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Hüküm

–(y)I + vir - gII

vezîr eydür gigit ögüñi dirgil

nice gördüñ bize **gösterdivirgil**. H. (287/1)

1.4.4.4. Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Rica –(ı)I + vir

döşüm mi ya ögüm mi ya hayâlüm

ne hâldür **bildürivir** baña hâlüm. H. (267/7)

yâ ilâhî ‘aşıkı bu da‘vîden

kırtarivir ırma anı ma‘nîden. 1954B/AP/H. (274/7)

1.5. Zarf Fiil – Tasviri Fiil – Sıfat Fiil Yapısında Olanlar

1.5.1. Süreklilik - İstek

Tasviri ek fiil, yapılan işin sürekliliğini göstermektedir. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir. Sıfat fiil ise bir arzuya işaret ettiğinden “istek” fonksiyonundadır.

–(y)A/I + gör – A

isteyelüm iş ıssını **bulğörelüm** kandadır

cân kulagıla dinlersen iş bu sözüüm turvandadır. YED. (93/9)

1.5.2. Süreklilik - Rivâyet

Tasviri ek fiil yapılan işin sürekliliğini, sıfat fiil ise yapılan işten dolayı olarak haberdar olduğunu göstermektedir. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.5.2.1. Süreklilik – Rivâyet / Durum

–(y)A/I + gel – IP

uçagelüp dünya tağıdur qarı çok

āhiretten yaña çün ‘azm eyledük. GI/1. (117/7)

1.5.2.2. Süreklilik – Rivâyet / Durum İhbar

–(y)A/I + gel – mİş

muştafâ nūrın dutagelmiş idi

anın ibrahīm halīl olmuş ıdı. GII/1. (325/7)

birisi devlet dutagelmiş durur

birisi miñnet ile kalmış durur. GI/1. (291/9)

–(y)IP + tur – mİş

bayındır hanuñ qarşusunda qara göne oğlı qara budak yay tayanup-ırmış-ıdı. DK.

(116/8)

1.5.3. Süreklilik – Emir

Burada sıfat fiil, şekil olarak olmasa da anlamsal olarak varlığını göstermektedir. Bu yüzden Ø işareti ile gösterilmiştir ve “emir” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiil, işin sürekliliğine işaret ettiği için “süreklilik” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.5.3.1. Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek

–(y)A/I + gör

iy ‘aşık sen kendü nefsün yatlugör

haq çalabun rahmetini bulgör. GI/1. (227/8)

sana gel sen seni sende **bulgör**

sana bak sendeki bil kimdür indi. YED. (352/23)

dā'î ol şehd-i lebünj vaşfını tekrār **idegör**

dilini bağlasa tūṭî-yi şeker ḥāya düşer. ADD. (144/21)

hüddini şayd **idegör** tā ilesin kuş dilini

kim delâlet kıla ol mülk-i süleymāna seni. ADD. (192/13)

dünyenünj ğuşşası çoğdur gel anı terk **idegör**

tā ki bayğuş gibi ol şalmaya vîrāna seni. ADD. (192/19)

nāmūs u 'ārı terk **idegör** zîra 'ārifünj

her dem maḳāmı küy-ı ḥarābāt içindedür. ADD. (254/23)

yünus imdi sen dahı gerçeklerden **olğör**

girçek erenler imiş cümleñün ziyāreti. YED. (332/11)

'āqıl-ı sān birlige **ulaşğör**

neki devlet var-ısa birlikdedür. GI/1. (97/5)

dā'î **yuyagör** 'ilmü 'amel defterini pāk

kim ola günehlerünje kefāret ü māḥî. ADD. (173/3)

–(y)I + **gör** – **gII**

varıgörgil bu yolu yoldaşıla

varmayasın menzile bir başıla. GI/2. (663/8)

–(y)A/I + dIr

dōsta her dem hōş naşihat viredur

dile hayrın dut u şerden girü dur. GII/2. (903/11)

pes bu şem'ün revnağı yanmağ durur

yanadursun yanduran çün hağ durur. GII/1. (247/7)

1.5.3.2. Süreklilik / Durum İhbar – Emir / Kuvvetli İstek

–(y)A/I + dur

çün alçaklık irişdi kibr erine

bakadur bir kişiyi bin görine. RN (375/20)

1.5.4. Süreklilik – Alışkanlık

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği işin sürekli yapıldığını gösteren “süreklilik” fonksiyonunda; sıfat fiil ise fiilin işaret ettiği hareketin yapılmasının bir alışkanlık olmasından dolayı “alışkanlık” fonksiyonunda kullanılmıştır. Zarf fiil ise fonksiyonunu tasviri ek fiile yüklemiştir.

1.5.4.1. Süreklilik – Alışkanlık / Beyan

–(y)IP + dur – Ir

menüm ağzuma söğüp-durur-idün doyamadum. DK. (136/22)

1.5.5. İktidar - Alışkanlık

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketin gerçekleşmesi için bir yeterliliğe sahip olmayı gösteren “iktidar” fonksiyonunda; sıfat fiil ise yapılan işin devamlılığından dolayı “alışkanlık” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.5.5.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum İhbar

–(y)A/I + bil / Ø– mAz

mere kâfir sen meni bilmez- misin, ağ alunlu bayındur hanuñ bigler bigisi salur
kazan, kartaşı kara göne, **dönebilmez** dülek evren, düzen oğlı alp rüstem, boz atlu
beyrek, big begilüñ ivinde içerler – idi. DK. (223/20)

bunı gördi eylik koca oğlı **dönebilmez** dülek evren meydana girdi. DK. (241/23)

emen gelsün, alp rüstem gelsün, **dönebilmez** dülek evren gelsün, girü kalan bigler
hep gelsin didi. DK. (245/17)

kalın oğuz bigleri benüm başuma kaçına kaçarlar, çoban bile olmasa kazan kâfiri
almaz-idi. DK. (105/3)

yoruluban kanatları şeşerdi

konacağ yir **bulmazdı** düşerdi. H. (301/28)

ne kişi kim anı göre gelürdi

gidemezdi kapılurdu kalurdu. H. (278/27)

1.5.5. İktidar - İstek

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketin gerçekleşmesi için bir yeterliliğe sahip olmayı gösteren “iktidar” fonksiyonunda; sıfat fiil ise fiilin işaret ettiği hareketteki arzuya işaret ettiği için “istek” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.5.6.1. İktidar / İmkân – İstek

–(y)A/I + bil – A

gözüm anun yüzünden niçe **gideribilem**

bin türlü kılınç ile gönlümi şöyle kapdı. YED. (319/12)

1.5.6.2. İktidar / İmkân – İstek / İmkan

–(y)A/I + bil – A

anı bana soranlara niçe nişân eydivirem

diliyle kim **eydibile** bu ‘aşkın durağı kanda. YED. (287/13)

âkilisen gelüp bana niteliğın sorma anun

niçe nişân **eydibilem** misli yok anun bınazır. YED. (100/16)

1.5.6.3. İktidar / İmkân – İstek / Temenni

–(y)A/I + bil – A

ki eylügine pādaş **idebilem**

veya yüzden biri şükriini kılam. H. (144/26)

niçesi kullık ile **sevibilem** ben ana

hās u ‘ām anı sever cümle sevenden fārig. YED. (148/15)

1.5.6.4. İktidar / İmkân – İstek / Tavsiye

–(y)A/I + bil – A

hās u ‘ām mūtī ‘āsī dost kulıdur cümlesi

kime **eydiblesin** gel evünden taşra çık. YED. (152/4)

1.5.7. İktidar - Rivâyet

Tasviri ek fiil yapılan işin gerçekleşmesi için belli bir yetiye sahip olmaya işaret ettiğinden “iktidar” fonksiyonunda, sıfat fiil ise fiilin işaret ettiği işten dolayı olarak haberdar olduğuna işaret eden “rivayet” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiildedir.

1.5.7.1. İktidar / İmkân – Rivâyet / Durum İhbar

–(y)A/I + bil – mA – mİş

vardum bunlarum katuna bakdum ecel heybetine

niçe yiğit murādına **irememiş** ölmüş yatur. YED. (115/3)

yūnus miskīn anı görmüş eline hem divān almış

ālimler **okıyamamış** bu ma⁶niden duyan gelsün. YED. (226/10)

1.5.7.2. İktidar / İmkân – Rivâyet / Çaresizlik

–(y)A/I + Ø – mA – mİş

meger bī-çāre gāyet şefkatinden

saña **kıyamamış** ırmış katından. H. (168/5)

1.5.8. İktidar - Emir

Tasviri ek fiil, fiilin gösterdiği hareketin yapılabilme yeterliliğine işaret eden “iktidar” fonksiyonunda; Sıfat fiil ise fiilin işaret ettiği hareketteki isteğin derecesini ifade eden “emir” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiildedir.

1.5.8.1. İktidar / İmkân – Emir / Kuvvetli İstek

–(y)A/I + Ø – mA - sIn

iremesün boyuñ servin yaman yil

saña yağı olana olmasın il. H. (165/10)

1.5.9. İktidar - Genelleme

Tasviri ek fiil, fiilin gösterdiği hareketin yapılabilme yeterliliğine işaret eden “iktidar” fonksiyonunda; Sıfat fiil ise, fiilin işaret ettiği hareketi yapan için bir genelleme sözkonusu olduğu için “genelleme” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiildedir.

1.5.9.1. İktidar / İmkân / Kudret Gösterme – Genelleme / Belirtme

–(y)A/I + bil – An

çalabilen yigide oğ ile kılıçdan bir çomak yig. DK. (74/14)

1.5.10. Tezlik – İstek

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği işin hızlı bir şekilde yapılmasını ifade eden “tezlik” fonksiyonunda; Sıfat fiili ise “istek” fonksiyonundadır. Zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiildedir.

–(y)I + vEr – A

eydivirem ne kılduğın benüm ile ol dil-pezir

her dem yeni şive ile beni kılur esir. YED. (100/9)

1.5.10.1. Tezlik – İstek / Öneri

–(y)I + vEr – A

didi i daya sözüm var senünle

ben **aydivireyin** bir bir sen aqla. H. (152/2)

didi hādın gelün şehre varalum

size bir hōş oda **bulverelüm**. H. (218/13)

ya‘nī bir şahş bir şahşa māl virse baḡā kemḡā **getürüviresiḡ** dise ol şahş ol māla at
alsa, bu mes’ele daḡı geḡen mes’ele gibidür. NHT. (243/15)

1.5.10.2. Tezlik – İstek / Sorgu

–(y)I + vEr – A

n’idivire senün elün yudagun

ya hakdan korkmadan ‘asr okudugun. RN. (381/13)

sana **n’idivire** yarınki haber

burada kıldı cümle satu – bāzār. RN (397/17)

1.5.10.3. Tezlik – İstek / Yardım

–(y)I + vEr – A

benden öğüt isterisen **eydivirem** bildiğümden

budur çalabun buyruḡı tutun oruç kılun namaz. YED. (137/3)

anı bana soranlara niḡe nişān **eydivirem**

diliyle kim eydibile bu ‘aşkun duraḡı kanda. YED. (287/12)

1.6. Zarf Fiil – Tasviri Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar

1.6.1. Süreklilik – Alışkanlık – Tarz

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareket süreklilik arzettiği için “süreklilik” fonksiyonunda; sıfat fiil, fiilin işaret ettiği hareketin devamlı olduğunu gösterdiği için “alışkanlık” fonksiyonunda; zarf fiil ise, fiilinin işaret ettiği hareketin yapılaş şekline işaret ettiği için “tarz fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiilin üzerindedir.

1.6.1.1. Süreklilik – Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

-A + dİr – Ir + I – ken

farīzayı kılmak kerāhat degül, gün doğa durur iken - dağı zevālda iken, dağı **bata durur iken**, bilgil. NHT. (135/30)

farīzayı kılmak kerāhat degül, gün **doğa durur iken** - dağı zevālda iken, dağı bata durur iken, bilgil. NHT. (135/29)

-A + dİr – Ir + Ø – ken

ya‘nī bir şahş secde āyetin gün **doğa dururken** okısa secde eylemese ol secdeyi zevāl vaktında yā gurūb vaktında secde eylese revā degül züfer kavlında. NHT. (72/34)

ya‘nī farīzaları dağı kalan namāzları kılmak gün **doğa dururken** dağı zevālda dururken uyuga dururken revādur şāfī kavlında. NHT. (135/31)

ya‘nī kaçan müsāfir kindü namāzını başlasa kılmaga, **kılu dururken** gün tolinsa, andan ikāmete niyet eylese, ol niyet mu‘teberdür, dört rek‘atı tamām eyleye züfer kavlında. NHT. (74/35)

ya'nī bir şahş gün **toğa dururken** yā uyağı dururken çatavvu^c namāza şūru^c eylese, andan anı kat eylese, kazāsı lāzım olmaz zūfer kavlında. NHT. (72/29)

-(y)I + dIr – Ir + I – ken

ya'nī bir şahş halālī ile vatı **eyleyü dururken**, irte doġsa, yāhūd gündüzün unıdup cimā^c eylese, unıtmaqlığı gitse, tizcek çekse, orucı fāsıd olur zūfer kavlında. NHT. (79/17)

-(ġ)A + dIr + Ir + Ø – ken

ya'nī farīzaları daķı kalan namāzları kılamak gün doġa dururken daķı zevāde dururken **uyuġa dururken** revādur şāfī kavlında. NHT. (135/31)

1.6.2. İktidar – Alışkanlık - Şart

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketi yapma yetisini ifade eden “iktidar” fonksiyonunda; Sıfat fiil, fiilin işaret ettiği hareketin devamlı olduğunu gösterdiği için “alışkanlık” fonksiyonunda; Zarf fiil ise yapılan işin bir şarta bağlı olduğunu gösterdiği için “şart” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiilin üzerindedir.

1.6.2.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart

-(y)A/I + Ø – mAz + Ø – sA

yohsa ger **añlayımazsan** hālū

diñle imdi eydeyüm aĥvālūñi. GI/1. (447/11)

uşbu sözden hālūñi añlayasın

añlayumazsañ aĥir tañlayasın. GI/1. (249/10)

añlayumazsañ diyem her birini

adlarıyla her birinüñ yirini. GI/2. (551/3)

gel ikinci n'eymiş anı gör bu kez

ger **bilimezseñ** bilenden şor bu kez. GII/1. (353/9)

şunu bildünse bilürsin hālünji

ger **bilümezseñ** işit aḥvālünji. GI/1. (501/3)

bil ki cismün bir şehrdür mu⁴teber

ger **bilümezseñ** bilenden al ḥaber. GII/1. (251/2)

illa cehd itgil ki yola gidesin

ger **gidemezseñ** bu zādı n'idesin. GI/2. (661/11)

ol işāretgendür āḥir uşbu söz

ne var anı ger **göremezse** bu göz. GII/1. (7/4)

mūsa eytdi inşallāh şabr idem

şabr **idemezsem** yolum bellü gidem. GII/1. (87/4)

ķamusıyla dil daḥı hem işdedür

iremezse eydür işdür işde dür. GII/2. (955/10)

–(y)A/I + bil – Ir + I – sA

ulaşabilür-iseñ toḡru yara

yār seni ulaşdura ululara. GI/1. (111/10)

1.6.3. İktidar – Yakın Rivâyet - Şart

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketi yapma yetisini ifade eden “iktidar” fonksiyonunda; sıfat fiil, hikâye gibi görünse de fiilin işaret ettiği hareketten dolayı olarak haberdar olmaya daha yakın bir anlamı ifade ettiği için “yakın rivayet” fonksiyonunda; Zarf fiil ise yapılan işin bir şarta bağlı olduğunu gösterdiği için “şart” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiilin üzerindedir.

1.6.3.1. İktidar / İmkân – Yakın Rivâyet – Şart

–(y)A/I + bil – dI + y – sA

her nefesden yol açukdur tañrıya

kim **añabildi**yse anı bī riyā. GII/2. (957/2)

1.6.4. Sürme – Alışkanlık – Tarz

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketin sürdüğünü ifade ettiği için “sürme” fonksiyonunda; Sıfat fiil, fiilin işaret ettiği hareketin devamlı olduğunu gösterdiği için “alışkanlık” fonksiyonunda; Zarf fiil ise yapılan işin yapılış şekline işaret ettiği için “tarz” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiilin üzerindedir.

1.6.4.1. Sürme – Alışkanlık / Durum – Tarz

– (y)A/I + yorI - r + I – ken

döndi, ivine **geli yorur iken** ‘azrā‘il atınuñ gözine görindi. DK. (179/12)

1.7. Zarf Fiil – Tasviri Fiil – Zarf Fiil Yapısında Olanlar

1.7.1. Süreklilik – Tarz

Tasviri fiil, fiilin işaret ettiği hareketin bir devamlılık arzettiğini gösterdiği için “süreklilik” fonksiyonunda; Zarf fiil ise yapılan işin yapılış şekline işaret ettiği için “tarz” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiilin üzerindedir.

1.7.1.1. Süreklilik – Tarz / Süreç Hali

–(y)A/I + dur – ken

gönli dünyā ni‘metinden dökile

sözini söyleyüdurken yaşıla. GII/1. (113/11)

1.7.2. İktidar - Şart

Fiilin işaret ettiği hareketin yapılmasının bir yetiyi gerektirdiğini işaret eden tasviri ek fiil “iktidar” fonksiyonunda; fiilin hareketinin bir şarta bağlı olduğunu gösteren zarf fiil ise, “şart” fonksiyonundadır. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu ise tasviri ek fiilin üzerindedir.

1.7.2.1. İktidar / İmkân – Şart

–(y)A/I + bil – sA

nefs yolundan geçemezin

aşk şarābın içemezin

gönlüm kara açamazın

derviş olubilsem derviş. YED. (145/24)

hakkı bulmak isteyenler
eylesin nefsinin dervîş
çalab bize mürşîd virmiş
dervîş **olubilsem** dervîş. YED. (145/20)

bu ‘acâyib sevdâ düşdi
gönlüm karar kılmaz benüm
bildüm işüm cümle hatâ
dervîş **olubilsem** dervîş. YED. (146/4)

dosta bilişine irsem
dostun yolına yürisem
âr ile nāmūsı kosam
dervîş **olubilsem** dervîş. YED. (146/8)

birgün işüm tamām ola
hep itdüğüm gümân ola
meger hakdan emân ola
dervîş **olubilsem** dervîş. YED. (146/12)

eger virürlerse emân
kulluğum olmadı tamām
iy bî-çâre yūnus hemân
dervîş **olubilsem** dervîş. YED. (146/16)

hakka yakın olam mı ki
rahmetine dalem mı ki

iremeden ölem mi ki

dervîş **olubilsem** dervîş. YED. (145/28)

bu ol vaqtındur kim nefsinı Һarāmdan **şaklayu bilse** ʿavrata cevr eylemese eger nefsinı şaklayımasa, nikāha meşğul olmağ yigrekdür icmā^c. NHT. (165/8)

–(y)A/I + Ø – sA

yaʿnī er ʿavratı nafaqasından ʿāciz olsa **bisleyimese**, ʿavrata revādur ayrılmağ istemek. NHT. (171/19)

1.7.2.2. İktidar / İhtimal – Şart / Farzetme

–(y)A/I + Ø – mAz

eger bu gün **göremezsem** latif kāmētüni

kılam gerekki kıyāmet günine dek feryād. H. (201/10)

1.7.3. İktidar - Süreç

Fiilin işaret ettiği hareketin yapılmasının bir yetiyi gerektirdiğini işaret eden tasviri ek fiil “iktidar” fonksiyonunda; zarf fiil ise fiilin hareketinin gerçekleşmesini “süreç” fonksiyonu ile göstermektedir. Tasviri ek fiilden önceki zarf fiilin fonksiyonu tasviri ek fiile yüklenmiştir.

1.7.3.1. İktidar / İmkân – Süreç

–(y)A/I + mAdAn

göremeden gözün n’anlaya gönül

kabül itmezse göz n’eyleye gönül. RN (402/25)

1.7.4. Süreklilik

Tasviri ek fiil, fiilin işaret ettiği hareketin devamlılığını gösterdiği için “süreklilik” fonksiyonundadır ve zarf fiillerin fonksiyonunu da üzerine almıştır.

-(y)I + gör

uş bu kâfirler başa uymadılar

birliğün **eydugörüp** duymadılar. GI/2. (849/6)

1.8. Zarf Fiil – Tasviri Fiil – Zarf Fiil Tasviri Fiil Yapısında Olanlar

1.8.1. İktidar - İktidar

Bu yapıda iki adet tasviri ek fiil vardır ve ikisi de fiilin işaret ettiği hareketin gerçekleşmesi için belli bir yetinin gerekliliğini gösterdiği için “iktidar” fonksiyonundadırlar. Ayrıca bu tasviri ek fiiller, kendilerinden önceki zarf fiillerin fonksiyonlarını da üzerilerine almışlardır.

1.8.1.1. İktidar / İmkân – İktidar / İmkân

-(y)A/I + bil – A + Ø

tırup girdi sarāya beñzi şaru

ne **ola bilemez** bu derde dārū. H. (147/24)

2. BÖLÜM: EKLEŞMELERDE KULLANILAN ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ FİLLER

Bu bölümde, zenginleştirilmiş fiil yapıları ekleşmelerine göre sıralanmış ve bir ekleşmenin hangi fonksiyonlarda bulunabileceği gösterilmiştir.

2.1. - (A/I)r + (y)I - sA

2.1.1. Alışkanlık - Şart

bak-ar + Ø + 1-sa + Ø

çık-ar + Ø + 1-sa + Ø

bil-ür + Ø + i-se + n

dile-r + Ø + i-se + η

depele-r + Ø + i-se + Ø

di-r + Ø + i-se + Ø

di-r + Ø + i-se + m

di-r + Ø + i-se + n

di-r + Ø + i-se + η

dile-r + Ø + i-se + n

dinle-r + Ø + i-se + n

di-r + Ø + ler + i-se + Ø

dur-ur + Ø + 1-sa + m

duy-ar + Ø + 1-sa + Ø

eyd-ür + Ø + i-se + m

gir-ür + Ø + i-se + m

ir-er + Ø + i-se + Ø

kal-ur + Ø + 1-sa + m

kıl-ur + Ø + 1-sa + n

oku-r + Ø + i-se + m

ol-ur + Ø + 1-sa + Ø

ol-ur + Ø + 1-sa + m

ol-ur + Ø + i-se + m

ol-ur + Ø + i-se + uez

oyna-r + Ø + i-se + 7

söyle-r + Ø + i-se + 7

tut-ar + Ø + 1-sa + Ø

var-ur + Ø + 1-sa + m

yan-ar + Ø + 1-sa + m

2.1.2. Alışkanlık / Dururm – Şart

ak-ār + Ø + 1-sa + Ø

al-ur + Ø + 1-sa + Ø

al-ır + Ø + 1-sa + n

anla-r + Ø + 1-sa + n

bak-ar + Ø + 1-sa + m

bak-ar + Ø + 1-sa + n

bekle-r + Ø + i-se + η

bekle-r + Ø + i-se + n

bil-ür + Ø + i-se + Ø

bil-ür + Ø + i-se + η

bul-ur + Ø + 1-sa + Ø

buşa-r + Ø + 1-sa + m

çal-ar + Ø + i-se + η

çık-ar + Ø + 1-sa + Ø

depele-r + Ø + i-se + Ø

dile-r + Ø + i-se + n

dile-r + Ø + i-se + η

dinle-r + Ø + i-se + n

dinle-r + Ø + i-se + η

di-r + Ø + i-se + m

di-r + Ø + i-se + n

di-r + Ø + i-se + ŋ

dök-er + Ø + i-se + Ø

dön-er + Ø + i-se + Ø

dön-er + Ø + i-se + m

dut-ar + Ø + i-sa + n

esle-r + Ø + i-se + n

eyd-ür + Ø + i-se + m

eyd-ür + Ø + i-se + ŋ

eyle-r + Ø + i-se

eyle-r + Ø + i-seŋ

gātür-ür + Ø + i-se + ŋ

gör-ür + Ø + ler + i-se + Ø

gir-er + Ø + i-se + m

gir-ür + Ø + i-se + Ø

gir-ür + Ø + i-se + m

gözle-r + Ø + i-se + m

ıslad-ur + Ø + 1-sa + n

ıslā-r + Ø + i-se + η

iste-r + Ø + i-se + n

iste-r + Ø + i-se + η

işle-r + Ø + i-se + Ø

izle-r + Ø + i-se + n

kıl-ur + Ø + 1-sa + Ø

kıl-ur + Ø + 1-sa + m

kıl-ur + Ø + i-se + η

kına-r + Ø + i-se + η

ko-r + Ø + i-se + m

oku-r + Ø + 1-sa + n

ol-ur + Ø + i-se + Ø

ol-ur + Ø + i-se + η

ol-ur + Ø + 1-sa + Ø

oyna-r + Ø + i-se + m

ögin-ür + Ø + i-se + Ø

san-ur + Ø + 1-sa + n

sev-er + Ø + i-se + Ø

sor-ar + Ø + 1-sa + n

söylā-r + Ø + i-sā + Ø

söyle-r + Ø + i-se + Ø

söyle-r + Ø + i-se + m

sev-er + Ø + i-se + n

toğ-ar + Ø + i-se + Ø

ıtut-ar + Ø + i-se + Ø

ıtut-ar + Ø + i-se + η

ıtut-ar + Ø + 1-sa + Ø

ıtut-ar + Ø + 1-sa + n

uğra-r + Ø + 1-sa + Ø

uğra-r + Ø + i-sa + Ø

var-ur + Ø + 1-sa + m

var-ur + Ø + 1-sa + n

yaçan-ur + Ø + i-se + m

yıka-r + Ø + 1-sa + Ø

yile-r + Ø + i-se + η

yī-r + Ø + i-sā + Ø

yürü-r + Ø + i-se + m

yürü-r + Ø + i-se + n

bağ-ar + Ø + Ø-sa + Ø

bağ-ar + Ø + Ø-sa + m

baş-ar + Ø + Ø-sa + Ø

bil-ür + Ø + Ø-se + Ø

bağ-ar + Ø + Ø-sa + m

bul-ur + Ø + Ø-sa + n

buyur-ur + Ø + Ø-sa + η

çık-ar + Ø + Ø-sa + Ø

dile-r + Ø + Ø-sā + Ø

dile-r + Ø + Ø-se + Ø

dile-r + Ø + Ø-se + n

dile-r + Ø + Ø-se + η

diğle-r + Ø + Ø-se + nüz

di-r + Ø + ler + Ø-se + Ø

di-r + Ø + Ø-se + η

döndür-ür + Ø + Ø-se + m

dut-ar + Ø + Ø-sa

dut-ar + Ø + Ø-sa + η

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + n

göriin-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + η

göl-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + m

id-er + Ø + ler + Ø-se + Ø

ir-er + Ø + Ø-se + m

irgür-ür + Ø + Ø-se + Ø

iriş-ür + Ø + Ø-se + Ø

iste-r + Ø + Ø-se + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + η

kıl-ur + Ø + Ø-sa + n

öl-ur + Ø + Ø-sa + η

öldür-ür + Ø + Ø-se + Ø

öl-ür + Ø + Ø-se + Ø

şöğul-ur + Ø + Ø-sa + Ø

söyle-r + Ø + Ø-se + Ø

söyle-r + Ø + ler + Ø-se + Ø

tut-ar + Ø + Ø-sa + Ø

tut-ar + Ø + Ø-sa + η

ur-ur + Ø + Ø-sa + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + Ø

yalvar-ur + Ø + Ø-sa + n

yara-r + Ø + Ø-sa + Ø

yat-ur + Ø + Ø-sa + Ø

yi-r + Ø + Ø-se + Ø

al-maz + Ø + ı-sa + Ø

bak-maz + Ø + i-se + η

bil-mez + Ø + i-se + Ø

bil-mez + Ø + i-se + n

dal-maz + Ø + 1-sa + Ø

dur-maz + Ø + 1-sa + Ø

dut-maz + Ø + i-se + η

eyle-mez + Ø + ler + i-se + Ø

gel-mez + Ø + i-se + m

gir-mez + Ø + i-se + Ø

gir-mez + Ø + i-se + η

gör-mez + Ø + i-se + Ø

gör-mez + Ø + i-se + m

ır-maz + Ø + ler + i-se + Ø

ır-mez + Ø + i-se + Ø

kaç-maz + Ø + i-se + m

kes-mez + Ø + i-se + n

kıl-maz + Ø + 1-sa + Ø

kıl-maz + Ø + i-se + η

kork-maz + Ø + 1-sa + m

ol-maz + Ø + 1-sa + Ø

ol-maz + Ø + 1-sa + n

ol-maz + Ø + i-se + Ø

sev-mez + Ø + i-se + n

sil-mez + Ø + i-se + η

sor-maz + Ø + i-se + η

tut-maz + Ø + 1-sa + n

ur-maz + Ø + 1-sa + Ø

var-maz + Ø + 1-sa + Ø

var-maz + Ø + i-se + m

vir-mez + Ø + i-se + Ø

vir-mez + Ø + i-se + m

vir-mez + Ø + i-se + n

yir-mez + Ø + ler + i-se + Ø

begen-mez + Ø + Ø-se + η

bil-mez + Ø + Ø-se + ηüz

dile-mez + Ø + Ø-se + η

di-mez + Ø + Ø-se + Ø

eyle-mez + Ø + Ø-se + Ø

gel-mez + Ø + Ø-se + Ø

gör-mez + Ø + Ø-se + Ø

gül-mez + Ø + Ø-se + Ø

inan-maz + Ø + Ø-se + η

it-mez + Ø + Ø-se + Ø

kamaş-maz + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-maz + Ø + Ø-sa + Ø

ko-maz + Ø + Ø-sa + m

otur-maz + Ø + Ø-sa + Ø

ol-maz + Ø + Ø-sa + Ø

öldür-mez + Ø + Ø-se + Ø

öl-mez + Ø + Ø-se + m

söyle-mez + Ø + Ø-se + m

2.1.3. Alışkanlık / Farzetme – Sart

ağla-r + Ø + i-se + k

ak-ar + Ø + ı-sa + Ø

bak-ar + Ø + ı-sa + Ø

bak-ar + Ø + ı-sa + n

bil-ür + Ø + i-se + n

canlan-ur + Ø + 1-sa + m

depele-r + Ø + i-se + η

di-r + Ø + i-se + Ø

duy-ar + Ø + 1-sa + n

düş-er + Ø + i-se + Ø

düş-er + Ø + i-se + n

em-er + Ø + i-se + Ø

eyd-ür + Ø + i-se + Ø

eyd-ür + Ø + ler + i-se + Ø

eyle-r + Ø + i-se + Ø

eyle-r + Ø + i-se + η

gel-ür + Ø + i-se + Ø

gid-er + Ø + i-se + Ø

gid-er + Ø + i-se + vüz

gör-ür + Ø + i-se + Ø

id-er + Ø + i-se + m

kal-ur + Ø + 1-sa + m

kıl-ur + Ø + 1-sa + m

kıl-ur + Ø + 1-sa + n

kork-ar + Ø + 1-sa + n

koş-ar + Ø + 1-sa + n

ol-ur + Ø + 1-sa + Ø

ol-ur + Ø + 1-sa + n

ol-ur + Ø + i-se + m

ol-ur + Ø + lar + 1-sa + Ø

öldür-ür + Ø + i-se + Ø

öldür-ür + Ø + i-se + n

öldür-ür + Ø + i-se + ŋ

öl-ür + Ø + i-se + Ø

öl-ür + Ø + i-se + m

üt-ar + Ø + 1-sa + Ø

vir-ür + Ø + i-se + n

yara-r + Ø + 1-sa + n

yürü-r + Ø + i-se + m

2.1.4. Alışkanlık / İhtimal – Şart

ağ-ar + Ø + i-se + η

ağ-ar + Ø + i-se + n

ağla-r + Ø + i-se + η

bak-ar + Ø + 1-sa + m

baş-ar + Ø + i-se + η

bil-ür + Ø + i-se + Ø

bul-ur + Ø + i-se + m

bulun-ur + Ø + 1-sa + Ø

bul-ur + Ø + 1-sa + Ø

buşa-r + Ø + 1-sa + n

diñlā-r + Ø + i-se + η

diñle-r + Ø + i-se + η

di-r + Ø + i-se + m

di-r + Ø + i-se + n

dön-er + Ø + i-se + Ø

eyle-r + Ø + i-se + Ø

eyle-r + Ø + i-se + m

eyle-r + Ø + i-se + η

gāl-ür + Ø + i-sā + Ø

geç-er + Ø + i-se + Ø

ir-er + Ø + i-se + Ø

izle-r + Ø + i-se + n

kal-ur + Ø + i-se + m

karış-ır + Ø + ı-sa + n

kıl-ur + Ø + ı-sa + Ø

kiç-er + Ø + i-se + Ø

kiç-er + Ø + i-se + η

ol-ur + Ø + ı-sa + Ø

ol-ur + Ø + i-se + m

ol-ur + Ø + i-se + η

söylen-ür + Ø + i-se + Ø

söyle-r + Ø + i-se + m

söy-er + Ø + i-se + m

tut-ar + Ø + ı-sa + Ø

uy-ar + Ø + ı-sa + n

2.1.5. Alışkanlık / Seçenek – Şart

dile-r + Ø + i-se + Ø

dile-r + Ø + i-se + m

öldür-ür + Ø + i-se + η

sev-er + Ø + i-se + n

2.1.6. Alışkanlık / İtaat – Şart

buyur-ur + Ø + ı-sa + Ø

di-r + Ø + i-se + ηüz

2.1.7. Alışkanlık / Tercih – Şart

kıl-ur + Ø + ı-sa + m

oyna-r + Ø + i-se + η

sev-er + Ø + i-se + Ø

ıtut-ar + Ø + i-se + Ø

2.1.8. Alışkanlık / Sorgu – Şart

n'eyle-r + Ø + i-se + η

sor-ar + Ø + ı-sa + n

sor-ar + Ø + i-se + η

um-ar + Ø + i-se + m

2.1.9. Alışkanlık / Durum Teyit – Şart

ağla-r + Ø + 1-sa + n

öl-ür + Ø + i-se + Ø

sev-er + Ø + i-sen

2.1.10. Alışkanlık / Hüküm – Şart

boğazla-r + Ø + 1-sa + Ø

2.1.11. Alışkanlık / Durum İfade – Şart

söyle-r + Ø + i-se + m

2.1.12. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart

var-ur + Ø + 1-sa + Ø

2.1.13. Alışkanlık / Durum / Hareket – Şart

yüri-r + Ø + i-se + m

2.2. -(A/D)r + Ø – sA

2.2.1. Alışkanlık – Şart

al-ur + Ø + Ø-sa + Ø

añ-ar + Ø + Ø-sa + Ø

bulın-ur + Ø + Ø-sa + n

çek-er + Ø + Ø-se + Ø

çık-ar + Ø + Ø-sa + k

deg-ir + Ø + Ø-se + Ø

dile-r + Ø + Ø-se + n

dile-r + Ø + Ø-se + η

dile-r + Ø + Ø-se + Ø

di-r + Ø + Ø-se + η

döken-ür + Ø + Ø-se + Ø

düş-er + Ø + Ø-se + Ø

geç-er + Ø + Ø-se + Ø

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

gid-er + Ø + Ø-se + η

gir-ür + Ø + Ø-sa + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + Ø

görün-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + Ø

iç-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + η

idin-ür + Ø + Ø-se + n

ir-ür + Ø + Ø-se + Ø

işid-ür + Ø + Ø-se + Ø

kal-ur + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + Ø

n'id-er + Ø + Ø-se + η

ol-ur + Ø + Ø-sa + Ø

öl-ur + Ø + Ø-sā + Ø

ol-ur + Ø + Ø-sa + η

ol-ur + Ø + Ø-sa + n

ol-ur + Ø + Ø-sa + m

öl-ür + Ø + Ø-se + Ø

öl-ür + Ø + Ø-se + m

şun-ar + Ø + Ø-sa + Ø

ţut-ar + Ø + Ø-sa + Ø

tut-ar + Ø + Ø-sa + n

um-ar + Ø + Ø-sa + Ø

var-ur + Ø + Ø-sa + m

vir-ir + Ø + Ø-se + η

vir-ür + Ø + Ø-se + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + n

2.2.2. Alışkanlık / Durum – Şart

bak-ar + Ø + Ø-sa + Ø

bak-ar + Ø + Ø-sa + m

baş-ar + Ø + Ø-sa + Ø

bil-ür + Ø + Ø-se + Ø

bil-ür- + Ø + Ø-se + m

bul-ur + Ø + Ø-sa + n

buyur-ur + Ø + Ø-sa + η

çık-ar + Ø + Ø-sa + Ø

dile-r + Ø + Ø-se + Ø

dile-r + Ø + Ø-se + n

dile-r + Ø + Ø-se + η

diñle-r + Ø + Ø-se + nüz

di-r + Ø + ler + Ø-se + Ø

dile-r + Ø + Ø-sā + Ø

di-r + Ø + Ø-se + η

döndür-ür + Ø + Ø-se + m

dut-ar + Ø + Ø-sa + Ø

dut-ar + Ø + Ø-sa + η

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + n

göriñ-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + η

göl-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + m

id-er + Ø + ler + Ø-se

ir-er + Ø + Ø-se + Ø

irgür-ür + Ø + Ø-se + Ø

iriş-ür + Ø + Ø-se + Ø

iste-r + Ø + Ø-se + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + η

kıl-ur + Ø + Ø-sa + n

öl-ur + Ø + Ø-sa + η

öldür-ür + Ø + Ø-se + Ø

öl-ür + Ø + Ø-se + Ø

şöğul-ur + Ø + Ø-sa + Ø

söyle-r + Ø + Ø-se + Ø

söyle-r + Ø + ler + Ø-se + Ø

ıtut-ar + Ø + Ø-sa + Ø

ıtut-ar + Ø + Ø-sa + η

ur-ur + Ø + Ø-sa + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + Ø

yalvar-ur + Ø + Ø-sa + n

yara-r + Ø + Ø-sa + Ø

yat-ur + Ø + Ø-sa + Ø

yi-r + Ø + Ø-se + Ø

2.2.3. Alışkanlık / İhtimal – Şart

buyur-ur + Ø + Ø-sa + η

çık-ar + Ø + Ø-sa + Ø

diñle-r + Ø + Ø-se + η

di-r + Ø + ler + Ø-se + Ø

dök-er + Ø + Ø-se + Ø

dök-er + Ø + Ø-se + m

eyle-r + Ø + Ø-se + Ø

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

gid-er + Ø + Ø-se + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + Ø

iç-er + Ø + Ø-se + Ø

iç-er + Ø + Ø-se + m

kaç-ar + Ø + Ø-sa + Ø

kal-ur + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-ur + Ø + Ø-sa + η

kız-ar + Ø + Ø-sa + Ø

koş-ar + Ø + Ø-sa + Ø

ol-ur + Ø + Ø-sa + Ø

ol-ur + Ø + Ø-sa + k

ol-ur + Ø + Ø-sa + m

ol-ur + Ø + Ø-sa + η

öldür-ür + Ø + Ø-se + Ø

öl-ür + Ø + Ø-se + m

şığın-ur + Ø + Ø-sa + Ø

sor-ar + Ø + lar + Ø-sa + Ø

var-ur + Ø + Ø-sa + Ø

vir-ür + Ø + ler + Ø-se + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + η

2.2.4. Alışkanlık / Farzetme – Şart

anla-r + Ø + Ø-sa + n

ara-r + Ø + lar + Ø-sa + Ø

aç-ar + Ø + Ø-sa + Ø

buyur-ur + Ø + Ø-sa + η

çık-ar + Ø + Ø-sa + Ø

çiftlen-ür + Ø + Ø-se + m

dile-r + Ø + Ø-se + Ø

dile-r + Ø + Ø-se + m

dile-r + Ø + Ø-se + ηüz

dile-r + Ø + Ø-se + n

di-r + Ø + Ø-sā + Ø

di-r + Ø + Ø-se + Ø

di-r + Ø + Ø-se + η

dök-er + Ø + Ø-se + Ø

dön-er + Ø + Ø-se + Ø

eyle-r + Ø + Ø-se + Ø

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

gid-er + Ø + Ø-se + m

gid-er + Ø + Ø-se + η

gir-ir + Ø + Ø-se + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + η

giv-ür + Ø + Ø-se + +

göndür-ür + Ø + Ø-se + m

gör-ür + Ø + Ø-se + Ø

iç-er + Ø + Ø-se + Ø

iç-er + Ø + Ø-se + m

id-er + Ø + Ø-se + Ø

id-er + Ø + Ø-se + m

iste-r + Ø + Ø-se + m

işle-r + Ø + Ø-se + Ø

kı1-ur + Ø + Ø-sa + Ø

kı1-ur + Ø + Ø-sa + m

koş-ar + Ø + Ø-sa + Ø

tır-ur + Ø + Ø-sa + Ø

oku-r + Ø + Ø-sa + Ø

ol-ur + Ø + Ø-sa + Ø

öl-ür + Ø + Ø-se + Ø

öl-ür + Ø + Ø-se + m

öl-ür + Ø + Ø-se + ŋ

sür-er + Ø + Ø-se + Ø

ur-ur + Ø + Ø-sa + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + m

yaşın-ur + Ø + Ø-sa + Ø

2.2.5. Alışkanlık / Durum / Farzetme – Şart

dur-ar + Ø + Ø-sa + Ø

dut-ar + Ø + Øsa + η

düz-er + Ø + Ø-se + Ø

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

gir-ür + Ø + Ø-se + Ø

kop-ar + Ø + Ø-sa + Ø

koy-ar + Ø + Ø-sa + m

ol-ur + Ø + Ø-sa + m

ört-er + Ø + Ø-se + m

tut-ar + Ø + Ø-sa + η

um-ar + Ø + Ø-sa + n

uy-ar + Ø + Ø-sa + n

var-ur + Ø + Ø-sa + n

vir-ür + Ø + ler + Ø-se + Ø

yaz-ar + Ø + Ø-sa + Ø

vir-ür + Ø + Ø-se + η

2.2.6. Alışkanlık / Durum / İhtimal – Şart

bak-ar + Ø + Ø-sa + Ø

geçür-ür + Ø + Ø-se + Ø

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

sor-ar + Ø + Ø-sa + n

kal-ur + Ø + Ø-sa + m

2.2.7. Alışkanlık / Seçenek – Şart

begen-ür + Ø + Ø-se + η

dik-er + Ø + Ø-se + η

dile-r + Ø + Ø-se + Ø

söyleş-ür + Ø + Ø-se + Ø

2.2.8. Alışkanlık / İtaat – Şart

di-r + Ø + Ø-se + η

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

nid-er + Ø + Ø-se + Ø

2.2.9. Alışkanlık / Kabullenme – Şart

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

2.2.10. Alışkanlık / Durum / Seçenek – Şart

yönel-ür + Ø + Ø-se + m

2.2.11. Alışkanlık / Durum / Telkin – Şart

bil-ür + Ø + Ø-se + Ø

gör-ür + Ø + Ø-se + η

2.2.12. Alışkanlık / Durum / Merak – Şart

dut-ar + Ø + Ø-sa + η

2.2.13. Alışkanlık / İstek – Şart

iste-r + Ø + Ø-se + n

2.2.14. Alışkanlık / Gereklilik – Şart

dayan-ur + Ø + Ø-sa + n

2.2.15. Alışkanlık / Genelleme – Şart

gel-ür + Ø + Ø-se + Ø

2.2.16. Alışkanlık / Tavsiye – Şart

gel-ür + Ø + Ø-se + η

2.3. -mAz + I – sA

2.3.1. Alışkanlık / Durum – Şart

al-maz + Ø + ı-sa + Ø

bağ-maz + Ø + i-se + η

bil-mez + Ø + i-se + Ø

bil-mez + Ø + i-se + n

dal-maz + Ø + 1-sa + Ø

du-maz + Ø + 1-sa + Ø

dut-maz + Ø + i-se + η

eyle-mez + Ø + ler + i-se + Ø

gel-mez + Ø + i-se + m

gir-mez + Ø + i-se + Ø

gir-mez + Ø + i-se + η

gör-mez + Ø + i-se + Ø

gör-mez + Ø + i-se + m

ır-maz + Ø + lar + i-se + Ø

ır-mez + Ø + i-se + Ø

kaç-maz + Ø + i-se + m

kes-mez + Ø + i-se + n

kıl-maz + Ø + 1-sa + Ø

kıl-maz + Ø + i-se + η

kork-maz + Ø + 1-sa + m

ol-maz + Ø + 1-sa + Ø

ol-maz + Ø + i-se + Ø

ol-maz + Ø + 1-sa + n

sev-mez + Ø + i-se + n

sil-mez + Ø + i-se + η

sor-maz + Ø + i-se + η

tut-maz + Ø + 1-sa + n

ur-maz + Ø + 1-sa + Ø

var-maz + Ø + 1-sa + Ø

var-maz + Ø + i-se + m

vir-mez + Ø + i-se + Ø

vir-mez + Ø + i-se + m

vir-mez + Ø + i-se + η

yir-mez + Ø + ler + i-se + Ø

2.3.2. Alışkanlık / Durum / Farzetme – Şart

eyle-mez + Ø + i-se + Ø

gir-mez + Ø + i-se + η

vir-mez + Ø + i-se + Ø

2.3.3. Alışkanlık / İhtimal – Şart

gel-mez + Ø + i-se + Ø

sil-mez + Ø + i-se + η

iç-mez + Ø + i-se + Ø

2.3.4. Alışkanlık / Seçenek – Şart

öldür-mez + Ø + i-se + η

2.3.5. Alışkanlık / Tercih – Şart

kıl-maz + Ø + 1-sa + m

ol-maz + Ø + i-se + Ø

oyna-maz + Ø + i-se + η

2.3.6. Alışkanlık / Sorgu – Şart

benzet-mez + Ø + i-se + m

bul-maz + Ø + 1-sa + n

it-mez + Ø + i-se + m

2.3.7. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart

al-maz + Ø + i-se + m

2.3.8. Alışkanlık / Hüküm – Şart

dut-maz + Ø + 1-sa + Ø

ol-maz + Ø + 1-sa + n

2.3.9. Alışkanlık / Kendine Güven – Şart

bil-mez + Ø + i-se + m

2.4. -mAz + Ø – sA

2.4.1. Alışkanlık / Durum – Şart

begen-mez + Ø + Ø-se + η

bil-mez + Ø + Ø-se + ηüz

dile-mez + Ø + Ø-se + η

di-mez + Ø + Ø-se + Ø

eyle-mez + Ø + Ø-se + Ø

gel-mez + Ø + Ø-se + Ø

gör-mez + Ø + Ø-se + Ø

gül-mez + Ø + Ø-se + Ø

inan-maz + Ø + Ø-sa + η

it-mez + Ø + Ø-se + Ø

kamaş-maz + Ø + Ø-sa + Ø

kıl-maz + Ø + Ø-sa + Ø

ko-maz + Ø + Ø-sa + m

otur-maz + Ø + Ø-sa + m

ol-maz + Ø + Ø-sa + Ø

öldür-mez + Ø + Ø-se + Ø

söyle-mez + Ø + Ø-se + m

öl-mez + Ø + Ø-se + m

2.4.2. Alışkanlık / İhtimal – Şart

ol-maz + Ø + Ø-sa + Ø

2.4.3. Alışkanlık / Seçenek – Şart

bulın-maz + Ø + Ø-sa + n

2.4.4. Alışkanlık / Tercih – Şart

vir-mez + Ø + Ø-se + η

dile-mez + Ø + Ø-se + Ø

dile-mez + Ø + Ø-se + n

gerek-mez + Ø + Ø-se + Ø

it-mez + Ø + Ø-se + η

ol-maz + Ø + Ø-sa + Ø

2.4.5. Alışkanlık / Sorgu – Şart

var-maz + Ø + Ø-sa + n

2.4.6. Alışkanlık / Durum İhbar – Şart

kılmaz + Ø + Ø-sa + m

2.4.7. Alışkanlık / Ayırt Etme – Şart

söyle-mez + Ø + Ø-se + m

2.5. –(y)A/I + bil – sA

2.5.1. İktidar / İmkân - Şart

ol-u + bil-se + m

şakla-yu + bil-se + Ø

2.6. –(y)A/I + Ø – sA

2.6.1. İktidar / İmkân - Şart

bilse-yi + Ø-me-se + Ø

2.7. –mİş + I – sA

2.7.1. Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

ol-miş + Ø + i-se + Ø

2.7.2. Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

işit-miş + Ø + i-se + Ø

2.8. –mİş + Ø – sA

2.8.1. Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

kı11-mıs + Ø + Ø-sa + Ø

ķul-mıs + Ø + Ø-sa + Ø

2.9. -dI + [(y)/(I)] - sA

2.9.1. Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

al-dı + Ø + yı-sa + Ø

boğ-dı + Ø + yı-sa + Ø

buyur-ma-dı + Ø + yı-sa + Ø

çıkar-ma-dı + Ø + yı-sa + Ø

deg-di + Ø + yi-se + Ø

depele-di + Ø + yi-se + Ø

di-di + Ø + Ø-se + Ø

di-di + Ø + yi-se + Ø

eyle-di + Ø + yi-se + Ø

eyle-di + Ø + Ø-se + Ø

eyle-me-di + Ø + yi-se + Ø

geç-di + Ø + yi-se + Ø

gel-di + Ø + yi-se + Ø

git-di + Ø + yi-se + Ø

gör-di + Ø + Ø-se + Ø

göyndür-dü + Ø + yi-se + Ø

kes-di + Ø + yi-se + Ø

ol-dı + Ø + y1-sa + Ø

otur-ma-dı + Ø + y1-sa + Ø

öl-di + Ø + yi-se + Ø

sin-dı + Ø + y1-sa + Ø

vir-di + Ø + yi-se + Ø

vir-me-di + Ø + yi-se + Ø

yıkıl-dı + Ø + Ø-sa + Ø

2.9.2. Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart

ugra-dı + Ø + y1-sa + Ø

çapın-dı + Ø + y1-sa + Ø

di-di + Ø + yi-se + Ø

di-di + Ø + y-se + Ø

dile-di + Ø + y-se + Ø

gel-di + Ø + yi-se + Ø

bul-dı + Ø + y1-sa + Ø

yaz-dı + Ø + y-sa + Ø

2.10. -dI + Ø – sA

2.10.1. Yakın Rivayet / Durum – Şart

di-di + Ø + Ø-se + Ø

ol-dı + Ø + Ø-sa + Ø

2.10.2. Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

yıkıl-dı + Ø + Ø-sa + Ø

2.10.3. Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart

al-dı + Ø + lar + Ø-sa + Ø

2.11. -(y)A/I + bil – Ir + I – sA

2.11.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart

ulaş-a + bil-ür + Ø + i-se + η

2.12. -(y)A/I + Ø – mAz + Ø – sA

2.12.1. İktidar / İhtimal – Şart / Farzetme

gör-e + Ø-mez + Ø + Ø-se + m

2.13. -(y)A/I + bil – dI + y – sA

2.13.1. İktidar / İmkân – Yakın Rivayet – Şart

ağ-a + bil-di + Ø + y-se + Ø

2.14. -(y)A/I + Ø – mAz + Ø – sA

2.14.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart

ağla-yı + Ø-maz + Ø + Ø-sa + n

añla-yu + Ø + maz + Ø + Ø-sa + η

bil-i + Ø + mez + Ø + Ø-se + η

bil-ü + Ø + mez + Ø + Ø-se + η

gid-e + Ø + mez + Ø + Ø-se + η

gör-e + Ø + mez + Ø + Ø-se + Ø

id-e + Ø + mez + Ø + Ø-se + m

ir-e + Ø + mez + Ø + Ø-se + Ø

2.15. -(A/I)r + I – mIş

2.15.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum

geç-er + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

göç-er + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

gid-er + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

iç-er + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

kırtıl-ur + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

yi-r + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

bin-er + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

di-r + Ø + ler + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

id-er + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

ol-ur + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

öl-ür + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

şuş-ar + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.15.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar

kurtıl-ur + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

ur-ur + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.15.3. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Şaşıрма

iste-r + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + sin + Ø

2.15.4. Alışkanlık / Gelenek – Rivayet / Durum İhbar

şat-ar + Ø + lar + ı-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.16. –(A/D)r + Ø – mİş

2.16.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivâyet

ir-ür + Ø + Ø-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

unıd-ur + Ø + Ø-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.16.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum

gel-ür + Ø + Ø-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.16.3. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar

gör-ür + Ø + Ø-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

kaldur-ur + Ø + Ø-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.17. -(y)A/I + bil – mAz

2.17.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum İhbar

dön-e + bil-mez + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.18. -(y)A/I + Ø – mAz

2.18.1. İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum İhbar

al-ı + Ø-maz + Ø + i-di + Ø + Ø

bul-ı + Ø-maz + Ø + Ø-di + Ø + Ø

gid-e + Ø-mez + Ø + Ø-di + Ø + Ø

2.19. –mAz + I – mİş

2.19.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Hayret

iste-mez + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + sin + Ø

2.19.2. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar

bit-mez + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.20. –mİş + I – mİş

2.20.1. Rivayet / Durum İhbar - Rivayet / Durum İhbar

gel-miş + Ø + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.21. -(A/I)r + I – ken

2.21.1. Alışkanlık / Durum – Tarz

iç-er + Ø + i-ken

2.21.2. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

otur-ur + Ø + i-ken

bil-mez + Ø + i-ken

din-mez + Ø + i-ken

iç-mez + Ø + i-ken

öl-mez + Ø + i-ken

şun-maz + Ø + i-ken

2.21.3. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

ağ-ar + Ø + i-ken

at-ar + Ø + i-ken

av-lar + Ø + i-ken

bak-ar + Ø + i-ken

benze-r + Ø + i-ken

bil-ür + Ø + i-ken

bit-er + Ø + i-ken

çap-ar + Ø + i-ken

di-r + Ø + i-ken

dürtiş-ür + Ø + i-ken

gel-ür + Ø + i-ken

çeyle-r + Ø + i-ken

gez-er + Ø + i-ken

gid-er + Ø + i-ken

gör-ür + Ø + i-ken

gönye-r + Ø + i-ken

gözle-r + Ø + i-ken

id-er + Ø + i-ken

ir-er + Ø + i-ken

izle-r + Ø + i-ken

kaç-ar + Ø + i-ken

kayna-r + Ø + i-ken

kov-ar + Ø + i-ken

oku-r + Ø + i-ken

otur-ur + Ø + i-ken

oyna-r + Ø + i-ken

segird-ür + Ø + i-ken

söyle-r + Ø + i-ken

toyla-r + Ø + i-ken

tır-ur + Ø + i-ken

uyu-r + Ø + i-ken

var-ur + Ø + i-ken

yat-ur + Ø + i-ken

yayla-r + Ø + i-ken

yaz-ar + Ø + i-ken

yor-ır + Ø + i-ken

2.21.4. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali / Gerçekleşmemiş Durum

otur-ur + Ø + i-ken

gez-er + Ø + i-ken

gör-ür + Ø + i-ken

id-er + Ø + i-ken

2.21.5. Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali

avla-r + Ø + i-ken

oyna-r + Ø + i-ken

öde-r + Ø + i-ken

üyü-r + Ø + i-ken

2.21.6. Alışkanlık / İktidar / Durum – Tarz / Süreç Hali

üşendür-ür + Ø + i-ken

2.22. –(A/I)r + Ø – ken

2.22.1. Alışkanlık / Durum – Tarz

beñze-r + Ø + Ø-ken

2.22.2. Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

aķ-ar + Ø + Ø-ken

aylağ-ır + Ø + Ø-ken

bil-ür + Ø + Ø-ken

dög-er + Ø + Ø-ken

dur-ur + Ø + Ø-ken

gid-er + Ø + Ø-ken

gör-ür + Ø + Ø-ken

ķıl-ur + Ø + Ø-ken

otur-ur + Ø + Ø-ken

segird-ür + Ø + Ø-ken

seyrid-ür + Ø + Ø-ken

söyle-r + Ø + Ø-ken

sür-er + Ø + Ø-ken

var-ur + Ø + Ø-ken

yan-ar + Ø + Ø-ken

yat-ur + Ø + Ø-ken

2.22.3. Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali

doğ-ar + Ø + Ø-ken

kıl-ur + Ø + Ø-ken

üyü-r + Ø + Ø-ken

2.23. –mAz + I – ken

2.23.1. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

bil-mez + Ø + i-ken

din-mez + Ø + i-ken

iç-mez + Ø + i-ken

öl-mez + Ø + i-ken

şun-maz + Ø + i-ken

2.24. –mAz + Ø – ken

2.24.1. Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

begen-mez + Ø + Ø-ken

söyle-mez + Ø + Ø-ken

2.25. –mİş + I – ken

2.25.1. Rivayet / Durum – Tarz

açık-ma-mış + Ø + i-ken

gir-miş + Ø + i-ken

karar-ma-mış + Ø + i-ken

2.25.2. Rivâyet / Tespit – Tarz

bil-miş + Ø + i-ken

bul-mış + Ø + i-ken

gel-miş + Ø + i-ken

gör-miş + Ø + i-ken

iç-miş + Ø + i-ken

it-miş + Ø + i-ken

kal-mış + Ø + i-ken

kılmış + Ø + i-ken

öl-miş + Ø + i-ken

ol-mış + Ø + i-ken

tal-mış + Ø + i-ken

2.25.3. Rivâyet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

at-mış + Ø + i-ken

bil-miş + Ø + i-ken

eyle-miş + Ø + i-ken

ger-miş + Ø + i-ken

gir-miş + Ø + i-ken

it-miş + Ø + i-ken

ķız-miş + Ø + i-ken

ol-miş + Ø + i-ken

tut-miş + Ø + i-ken

2.25.4. Rivâyet / Tespit – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

bat-miş + Ø + i-ken

çek-miş + Ø + i-ken

git-miş + Ø + i-ken

it-miş + Ø + i-ken

ķal-miş + Ø + i-ken

öl-miş + Ø + i-ken

sat-miş + Ø + i-ken

tut-miş + Ø + i-ken

vir-miş + Ø + i-ken

yat-mış + Ø + i-ken

yit-miş + Ø + i-ken

yut-mış + Ø + i-ken

2.26. -miş + Ø – ken

2.26.1. Rivayet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

ol-mış + Ø + Ø-ken

2.27. -(y/ğ)A/I + dIr – Ir + Ø – ken

2.27.1. Süreklilik – Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

bat-a + dur-ur + Ø + i-ken

doğ-a + dur-ur + Ø + i-ken

doğ-a + dur-ur + Ø + Ø-ken

toğ a + dur-ur + Ø + Ø-ken

eyle-yü + dur-ur + Ø + Ø-ken

kıl-u + dur-ur + Ø + Ø-ken

uyu-ğa + dur-ur + Ø + Ø-ken

2.28. -(y)Ip + dIr – ken

2.28.1. Rivayet / Tespit – Tarz

urul-up + Ø + dur-ken

2.29. – (y)A/I + dIr – ken

2.29.1. Süreklilik – Tarz / Süreç Hali

söyle-yü + dur-ken

2.30. – (y)A/I + yorI - r + I – ken

2.30.1. Sürme – Alışkanlık / Durum - Tarz

gel-i + yoru-r + Ø + i-ken

2.31. –(y)A/I + bil

2.31.1. İktidar / İmkân

eyd-e + bil-ür + Ø + Ø

ir-e + bil-ür + Ø + Ø

aç-a + bil-ür + sin + Ø

geç-e + bil-ür + sin + Ø

uç-a + Ø-ür + sin + Ø

2.31.2. İktidar / İmkân / Sorgu

ol-a + bil-di + Ø + Ø

2.31.3. İktidar / İmkân / Gelenek

getür-e + bil-ür + Ø + Ø

gid-e + bil-ir + Ø + Ø

2.31.4. İktidar / İmkân / İhtimal

okı-ya + bil-me-z + Ø + Ø

2.31.5. İktidar / İmkân / Kesinlik

bin-e + bil-me-z + Ø + Ø

yi-ye + bil-me-z + Ø + Ø

dir-e + bil-me-z + Ø + Ø

2.32. -(A/I) + Ø

2.32.1. İktidar / İmkân

al-ı + Ø-ma-z + am + Ø

anla-ya + Ø-ma-z + Ø + Ø

başar-ı + Ø + ma-z + am + Ø

bil-e + Ø-me-z + em + Ø

bil-i + Ø-me-z + Ø + Ø

bil-i + Ø-me-z + in + Ø

bin-e + Ø-me-z + Ø + Ø

bul-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

bul-ı + Ø-ma-z + am + Ø

depren-i + Ø-me-z + Ø + Ø

divşür-e + Ø-me-di + Ø + Ø

divşür-e + Ø-me-z + em + Ø

dol-ı + Ø-ma-du + m + Ø

doy-a + Ø-ma-du + m + Ø

gel-i + Ø-me-z + em + Ø

gir-i + Ø-me-z + sin + Ø

gör-e + Ø-me-z + em + Ø

gör-i + Ø-me-z + em + Ø

id-e + Ø-me-z + Ø + Ø

id-e + Ø-me-z + em + Ø

id-i + Ø-me-z + Ø + Ø

ir-e + Ø-me-dü + k + Ø

ir-i + Ø-me-z + em + Ø

ir-i + Ø-me-z + in + Ø

kal-ı + Ø-ma-z + am + Ø

kayk-ı + Ø-ma-z + am + Ø

ol-a + Ø-ma-z + in + Ø

ol-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

var-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

vir-e + Ø-me-z + Ø + Ø

2.32.2. İktidar / İmkân / Durum

aç-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

bil-i + Ø-me-z + Ø + Ø

döy-e + Ø-me-z + Ø + Ø

dur-ı + Ø-ma-z + am + Ø

gör-e + Ø-me-z + Ø + Ø

katlan-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

kıy-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

ur-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

ur-ı + Ø-ma-z + am + Ø

2.32.3. İktidar / İmkân / Durum İhbar

aç-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

aç-a + Ø-ma-z + ın + Ø

bil-e + Ø-me-z + Ø + ler

bul-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

çık-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

çık-a + Ø-ma-z + Ø + lar

di-ye + Ø-me-z + Ø + Ø

döndir-i + Ø-me-z + Ø + Ø

döy-e + Ø-me-z + Ø + Ø

eyd-e + Ø-me-z + Ø + Ø

eyle-ye + Ø-me-z + Ø + Ø

eyle-yi + Ø-me-z + Ø + Ø

eyd-i + Ø-me-z + em + Ø

geç-e + Ø-me-z + in + Ø

gid-e + Ø-me-z + Ø + Ø

gir-e + Ø-me-z + Ø + Ø

gör-e + Ø-me-z + Ø + Ø

ır-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

iç-e + Ø-me-z + in + Ø

id-e + Ø-me-z + Ø + Ø

iriş-i + Ø-me-z + Ø + Ø

işle-yi + Ø-me-z + Ø + Ø

korğud-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

seç-e + Ø-me-z + Ø + Ø

sev-e + Ø-me-z + Ø + Ø

sök-e + Ø-me-z + Ø + Ø

söyle-ye + Ø-me-z + Ø + Ø

var-ı + Ø-ma-z + am + Ø

2.32.4. İktidar / İmkân / Durum İfade

aç-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

al-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

ayrıl-a + Ø-ma-z + am + Ø

bak-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

başar-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

başar-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

bildür-i + Ø-me-z + Ø + Ø

bil-i + Ø-me-z + Ø + Ø

bil-e + Ø-me-z + üz + Ø

bil-e + Ø-me-z + sin + n

bil-i + Ø-me-z + sin + n

bul-ı + Ø-ma-z + sin + Ø

bul-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

bul-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

bul-ı + Ø-ma-z + am + Ø

dirşür-i + Ø-me-z + Ø + Ø

di-ye + Ø-me-z + em + Ø

dir-e + Ø-me-z + Ø + Ø

doy-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

dön-e + Ø-me-z + Ø + Ø

döy-e + Ø-me-z + Ø + Ø

dur-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

duy-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

eyd-e + Ø-me-z + Ø + Ø

eyd-i + Ø-me-z + em + Ø

eyd-ü + Ø-me-z + em + Ø

eyle-yi + Ø-me-z + Ø + Ø

geç-e + Ø-me-z + Ø + Ø

geç-e + Ø-me-z + sin + Ø

getür-i + Ø-me-z + Ø + Ø

gid-e + Ø-me-z + Ø + Ø

gir-e + Ø-me-z + Ø + ler

gör-e + Ø-me-z + Ø + Ø

göri-n-i + Ø-me-z + Ø + ler

iç-e + Ø-me-z + Ø + Ø

id-e + Ø-me-z + Ø + Ø

in-e + Ø-me-z + Ø + Ø

ir-e + Ø-me-z + Ø + Ø

ir-e + Ø-me-z + Ø + ler

işle-yü + Ø-me-z + Ø + Ø

işid-e + Ø-me-z + Ø + Ø

işid-i + Ø-me-z + Ø + Ø

katlan-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

kıl-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

kıy-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

ol-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

ol-ı + Ø-ma-s + Ø + Ø

ögen-i + Ø-me-z + Ø + Ø

öldür-i + Ø-me-z + sin + Ø

say-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

sök-e + Ø-me-z + Ø + Ø

soy-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

söyle-yü + Ø-me-z + Ø + Ø

tır-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

tut-a + Ø-ma-z + sın + Ø

var-a + Ø-ma-z + Ø + Ø

vir-i + Ø-me-z + Ø + Ø

yar-ı + Ø-ma-z + sın + Ø

yite- + Ø-me-z + sın + Ø

yi-ye + Ø-me-z + Ø + Ø

yu-ya + Ø-ma-z + Ø + Ø

2.32.5. İktidar / İmkân / Kesinlik

çık-a + Ø-ma-z + ın + Ø

geç-e + Ø-me-z + Ø + Ø

gör-e + Ø-me-z + Ø + ler

gör-i + Ø-me-z + em + Ø

kuç-a + Ø-me-z + Ø + Ø

ol-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

seç-e + Ø-me-z + em + Ø

söyündür-e + Ø-me-z + em + Ø

vir-e + Ø-me-z + Ø + Ø

vir-i + Ø-me-z + em + Ø

yık-a + Ø-ma-z + in + Ø

ytür-e + Ø-me-z + Ø + Ø

2.32.6. İktidar / İmkân / Sorgu

gör-e + Ø-me-z + in + Ø

2.32.7. İktidar / İmkân / Çaresizlik

añlad-ı + Ø-ma-z + Ø + Ø

2.32.8. İktidar / İmkân / Güven

vir-e + Ø-me-z + in + Ø

2.32.9. İktidar / İmkân / İkilemde Kalma

vir-i + Ø-me-z + Ø + Ø

2.32.10. İktidar / İmkân / Şaşkınlık

bil-i + Ø-me-z + em + Ø

2.32.11. İmkân / Durum

ayrıl-a + Ø-ma-z + am + Ø

ol-ı + Ø-ma-z + am + Ø

2.32.12. İmkan / Durum İfade

eyd-i + Ø-me-z + em + Ø

id-e + Ø-me-z + em + Ø

2.32.13. İmkân / Durum İhbar

yen-e + Ø-me-z + em + Ø

2.32.14. İmkân / Durum İhbar

ayıl-a + Ø-ma-z + am + Ø

ol-ı + Ø-ma-z + am + Ø

2.33. -(A/I)r + I -mİş - sA

2.33.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Tahmin – Şart / Varsayım

di-r + Ø + i-miş + Ø + Ø-se + Ø

2.34. -(y)A/I + Ø - mA - mİş

2.34.1. İktidar / İmkân – Rivayet / Durum İhbar

ir-e + Ø-me-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

okı-ya + Ø-ma-mış + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.34.2. İktidar / İmkân – Rivayet / Çaresizlik

kıy-a + Ø-ma-mış + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.35. -IP + I- sA

2.35.1. Rivayet / Farzetme – Şart

vir-ib + Ø + i-se + ler

vir-ib + Ø + i-se + +

2.36. -(y)A/I + bil – A

2.36.1. İktidar / İmkân – İstek

gider-i + bil-e + Ø + Ø-Ø + m + Ø

2.36.2. İktidar / İmkân – İstek / İmkan

eyd-i + bil-e + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

eyd-i + bil-e + Ø + Ø-Ø + m + Ø

2.36.3. İktidar / İmkân – İstek / Temenni

id-e + bil-e + Ø + Ø-Ø + m + Ø

sev-e + bil-e + Ø + Ø-Ø + m + Ø

2.36.4. İktidar / İmkân – İstek / Tavsiye

eyd-i + bil-e + Ø + Ø-Ø + sin + Ø

2.37. -(y)A/I + bil – A + Ø

2.37.1. İktidar / İmkân – İktidar / İmkân

ol-a + bil-e + Ø-me-z + Ø + Ø

2.38. -(y)A/I + vEr – A

2.38.1. Tezlik - İstek

eyd-i + vir-e + Ø + Ø-Ø + m + Ø

2.38.2. Tezlik – İstek / Sorgu

n'id-i + vir-e + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.38.3. Tezlik – İstek / Öneri

ayd-i + vir-e + Ø + Ø-Ø + yin + Ø

bul-ı + ver-e + Ø + Ø-Ø + Ø + lüm

getür-ü + vir-e + Ø + Ø-Ø + sıñ + Ø

2.38.4. Tezlik – İstek / Yardım

eyd-i + vir-e + Ø + Ø-Ø + m + Ø

2.39. –(y)A/I + vEr – (gII)

2.39.1. Tezlik

ilt-ü + vir-di + Ø + Ø

ķoy-u + vir-di + Ø + ler

2.39.2. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek

al-ı + vir-ün + Ø + Ø- + Ø + Ø + Ø

bitür-i + vir-sün + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

ķurtar-ı + vir- + Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

eyd-i + vir-gil + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.39.3. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek / Durum İhbar

artur-ı + vir-sün + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.39.4. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek / Hüküm

ķösterd-i + vir-gil + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.39.5. Tezlik - Emir / Kuvvetli İstek / Rica

bildür-i + vir- + Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

kırtar-ı + vir-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.40. -(y)A/I + gör – üp

2.40.1. Süreklilik

eyd-u + gör-up

2.41. -(y)A/I + gör – (gII)

2.41.1. Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek

bul-ı + gör-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

id-e + gör-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

ol-ı + gör-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

ulaş-ı + gör-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø +

var-ı + gör-gil + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

yu-ya + gör-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.42. -(A/I)r + gII

2.42.1. Alışkanlık / Durum İhbar – Emir

di-r + Ø + Ø-gil + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.43. -(y)A/I + gel

2.43.1. Süreklilik

dut-a + gel-di + Ø + Ø

2.44. -(y)A/I + gel - Ip

2.44.1. Süreklilik – Rivayet / Durum

uç-a + gel-üp + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.45. -(y)A/I + gel – mİş

2.45.1. Süreklilik – Rivayet / Durum İhbar

dut-a + gel-miş + Ø + i-di + Ø + Ø

dut-a + gel-miş + Ø + dur-ur + Ø + Ø

2.46. -(y)A/I + dur

2.46.1. Süreklilik / Durum İhbar – Emir / Kuvvetli İstek

bak-a + dur-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.46.2. Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek

vir-e + dur-Ø + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

yan-a + dur-sun + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.47. -Ip + dIr

2.47.1. Süreklilik

dir-üp + dur-ar + am + Ø

getür-üp + dur-ur + sın + Ø

2.48. -Ip + dIr – (A/I)r

2.48.1. Süreklilik – Alışkanlık / Beyan

sög-üp + dur-ur + Ø + i-dü + η + Ø

2.49. –(y)An + I – mİş

2.49.1. Genelleme / Belirtme – Rivayet / Durum

er-en + Ø + ler + i-miş + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.50. –(y)A/I + Ø – sIn

2.50.1. İktidar / İmkân – Emir / Kuvvetli istek

ir-e + Ø-me-sün + Ø + Ø-Ø + Ø + Ø

2.51. –(y)A/I + bil –An

2.51.1. İktidar / İmkân / Kudret Gösterme – Genelleme / Belirtme

çal-a + bil-an + Ø

2.52. –(y)A/I + Ø – mAdAn

2.52.1. İktidar / İmkân – Sürec

gör-e + Ø-meden

2.53. –(y)Ip + Dİr –mİş

2.53.1. Süreklilik – Rivayet / Durum İhbar

taşan-up + tur-mış + Ø + i-di + Ø + Ø

SONUÇ

1. Çalışmamızda istifade ettiğimiz eserlerden toplam 1136 adet zenginleştirilmiş fiil yapısı tespit edilmiştir. Eserlere göre bakacak olursak: Yunus Emre Divanı'ndan 292 adet, Risâletü'n – Nushiyye'den 60 adet, Dede Korkut Kitabı'ndan 126 adet, Nazmü'l Hilâfiyyat Tercümesi'nden 177 adet, Ahmed-i Dâ'î Divanı'ndan 161 adet, Hurşîd-nâme'den 147 adet, Kıssa-i Yusuf'dan 20 adet, Garib-nâme'den 125 adet, Âşık Paşa'nın Garib-nâme dışındaki mesnevilerinden ise 28 adet zenginleştirilmiş fiil yapısı tespit edilmiştir. Eserlerin hacimlerine göre bir değerlendirme yapacak olursak; Yunus Emre'nin zenginleştirilmiş fiilleri çok kullandığını görürüz. Bunda nasihat verici bir üslûba sahip olmasının etkisi vardır. Dede Korkut Kitabı'nın da öğüt verici olduğu göz önünde bulundurulursa bu eserde de sıkça yararlanılmıştır zenginleştirilmiş fiillerden. Nazmü'l Hilâfiyyat Tercümesi Yunus Emre Divânına göre daha hacimlidir. Buna göre Nazmü'l Hilâfiyyat Tercümesi'nde daha fazla zenginleştirilmiş fiil olması beklenirdi ancak; bu eser bilgi verici yönü daha ağır basan bir eserdir. Kıssa-i Yusuf ve Garib-nâme'ye baktığımız zaman, bu eserlerden hacimlerine göre çok az zenginleştirilmiş fiil tespit edilmiştir. Bu durumda şu sonuca varabiliriz: Üslûp olarak tavsiye verici, nasihat edici, yol gösterici nitelikte olan eserlerde zenginleştirilmiş fiillerden çok yararlanılmıştır.

2. Çalıştığımız eserlerde 8 çeşit zenginleştirilmiş fiil yapısı tespit edilmiştir. Bu yapıları sıralayacak olursak:

a. *Sıfat Fiil - Sıfat Fiil*

b. *Sıfat Fiil – Zarf Fiil*

c. *Sıfat Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil*

ç. *Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil*

d. *Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Sıfat Fiil*

e. *Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil*

f. *Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Zarf Fiil*

g.Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3. Bu yapılar içinde zenginleştirilmiş fiil unsurları üst fonksiyon – alt fonksiyon ilişkisi içerisinde yer almışlardır. Bir zenginleştirilmiş fiil unsuru, bir üst fonksiyona sahip olmakla birlikte bir alt fonksiyona da sahip olabilmekte; hatta alt fonksiyonun da alt fonksiyonuna sahip olabilmektedir. Bu fonksiyon ilişkilerini şöyle sıralayabiliriz:

a. Sıfat Fiil - Sıfat Fiil: Bu grupta, bir yapı içerisinde iki adet sıfat fiil vardır. Dört adet üst fonksiyon tespit edilmiştir ve alt fonksiyonları da gösterilmiştir.

a.1. Alışkanlık – Rivayet

Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet

Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Duyum

Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar

Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Hayret

Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Şaşırma

Alışkanlık / Gelenek – Rivayet / Durum İhbar

a.2. Alışkanlık – Emir

Alışkanlık / Durum İhbar – Emir

a.3. Rivayet – Rivayet

Rivayet / Durum İhbar – Rivayet / Durum İhbar

a.4. Genelleme – Rivayet

Genelleme / Belirtme – Rivayet / Durum

b. Sıfat Fiil – Zarf Fiil: Bu grupta belirlediğimiz zenginleştirilmiş fiil yapılarında hem sıfat fiil için hem de zarf fiil için beş adet üst fonksiyon tespit ettik. Belirlenen üst fonksiyonların – varsa – alt fonksiyonlarını da belirledik.

b.1. Alışkanlık – Şart

Alışkanlık / Durum - Şart

Alışkanlık / Durum / Farzetme – Şart

Alışkanlık / Durum / İhtimal – Şart

Alışkanlık / Durum / Hareket – Şart

Alışkanlık / Durum / Merak – Şart

Alışkanlık / Durum / Seçenek – Şart

Alışkanlık / Durum / Telkin – Şart

Alışkanlık / Farzetme – Şart

Alışkanlık / İhtimal – Şart

Alışkanlık / Seçenek – Şart

Alışkanlık / Tercih – Şart

Alışkanlık / Sorgu – Şart

Alışkanlık / Durum İhbar – Şart

Alışkanlık / Hüküm – Şart

Alışkanlık / İtaat – Şart

Alışkanlık / Kendine Güven – Şart

Alışkanlık / Durum Teyit – Şart

Alışkanlık / Ayırt Etme – Şart

Alışkanlık / Durum İfade – Şart

Alışkanlık / Genelleme – Şart

Alışkanlık / Gereklilik – Şart

Alışkanlık / İstek – Şart

Alışkanlık / Kabullenme – Şart

Alışkanlık / Tavsiye – Şart

Alışkanlık / Yönlendirme – Şart

b.2. Alışkanlık - Tarz

Alışkanlık / Durum – Tarz

Alışkanlık / Durum – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali / Gerçekleşmemiş Durum

Alışkanlık / Durum / Varsayım – Tarz / Süreç Hali

Alışkanlık / İktidar / Durum – Tarz / Süreç Hali

b.3. Yakın rivayet - Şart

Yakın Rivayet / Durum – Şart

Yakın Rivayet / Durum / Farzetme – Şart

Yakın Rivayet / Durum İhbar – Şart

b.4. Rivâyet - Şart

Rivâyet / Durum İhbar – Şart

Rivâyet / Farzetme – Şart

Rivâyet / Durum / Farzetme

b.5. Rivâyet / Tarz

Rivâyet / Durum – Tarz

Rivâyet / Tespit – Tarz

Rivâyet / Tespit – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

Rivâyet / İhbar – Tarz / Gerçekleşmemiş Durum

c. Sıfat Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil: Üç adet zenginleştirilmiş fiil unsurundan kurulmuş bir zenginleştirilmiş fiil yapısıdır. Belirlenmiş bir üst fonksiyon ve bunun alt fonksiyonları vardır.

c.1. Alışkanlık – Rivayet - Şart

Alışkanlık / Durum İhbar – Rivayet / Tahmin – Şart / Varsayım

ç. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil: Zarf fiil ve Tasviri ek fiille kurulmuş bir zenginleştirilmiş fiil yapısıdır. Zarf fiil fonksiyonunu tasviri ek fiile yüklemiştir. Bu grupta dört tane üst fonksiyon tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da alt fonksiyonlar belirlenmiştir.

ç.1. Süreklilik

ç.2. İktidar

İktidar / İmkân

İktidar / İmkân / Durum

İktidar / İmkân / Durum İhbar

İktidar / İmkân / Durum İfade

İktidar / İmkân / Kesinlik

İktidar / İmkân / Sorgu

İktidar / İmkân / Gelenek

İktidar / İmkân / Çaresizlik

İktidar / İmkân / Güven

İktidar / İmkân / Şaşkınlık

İktidar / İmkân / İkilemde Kalma

İktidar / İmkân / İhtimal

ç.3. İmkân

İmkân / Durum

İmkan / Durum İfade

İmkan / Durum İhbar

İmkan / Kesinlik

ç.4. Tezlik

Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek

Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Durum İhbar

Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Hüküm

Tezlik / Emir / Kuvvetli İstek / Rica

d. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Sıfat Fiil: Üç adet zenginleştirilmiş fiil unsurlarından kurulmuş bir yapıdır. On adet üst fonksiyon tespit edilmiş ve üst fonksiyonların da alt fonksiyonları tespit edilmiştir. Zarf fiil fonksiyonunu tasviri ek fiile yüklemiştir.

d.1. Süreklilik – İstek

d.2. Süreklilik – Rivâyet

Süreklilik – Rivâyet / Durum

Süreklilik – Rivâyet / Durum İhbar

d.3. Süreklilik – Emir

Süreklilik – Emir / Kuvvetli İstek

Süreklilik / Durum İhbar – Emir / Kuvvetli İstek

d.4. Süreklilik – Alışkanlık

Süreklilik – Alışkanlık / Beyan

d.5. İktidar – Alışkanlık

İktidar / İmkan – Alışkanlık / Durum İhbar

d.6. İktidar – İstek

İktidar / İmkân – İstek

İktidar / İmkân – İstek / İmkân

İktidar / İmkân – İstek / Temenni

İktidar / İmkân – İstek / Tavsiye

d.7. İktidar – Rivâyet

İktidar / İmkân – Rivâyet / Durum İhbar

İktidar / İmkân – Rivâyet / Çaresizlik

d.8. İktidar – Emir

İktidar / İmkân – Emir / Kuvvetli İstek

d.9. İktidar – Genelleme

İktidar / İmkân / Kudret Gösterme – Genelleme / Belirtme

d.10. Tezlik – İstek

Tezlik – İstek / Öneri

Tezlik – İstek / Sorğu

Tezlik – İstek / Yardım

e. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Sıfat Fiil – Zarf Fiil: Dört adet zenginleştirilmiş fiil unsurundan kurulmuş bir yapıdır. Üç adet üst fonksiyon ve üst fonksiyona bağlı alt fonksiyonlar tespit edilmiştir. Zarf fiil fonksiyonunu tasviri ek fiile yüklemiştir.

e.1. Süreklilik – Alışkanlık – Tarz

Süreklilik – Alışkanlık / Durum – Tarz / Süreç Hali

e.2. İktidar – Alışkanlık – Şart

İktidar / İmkân – Alışkanlık / Durum – Şart

e.3. İktidar – Hikâye – Şart

İktidar / İmkan – Hikâye – Şart

f. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Zarf Fiil: Üç adet zenginleştirilmiş fiil unsurundan meydana gelmiş bir zenginleştirilmiş fiil yapısıdır, ancak ilk sıradaki zarf fiil fonksiyonunu kendisinden sonra gelen tasviri ek fiile yüklemiştir. Üç adet üst fonksiyon ve buna bağlı olarak alt fonksiyonlar tespit edilmiştir.

f.1. Süreklilik – Tarz

Süreklilik – Tarz / Süreç Hali

f.2. İktidar – Şart

İktidar / İmkân – Şart

İktidar / İhtimal – Şart / Farzetme

f.3. İktidar – Süreç

İktidar / İmkân – Süreç

g. Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil – Zarf Fiil – Tasviri Ek Fiil: Dört adet zenginleştirilmiş fiil unsurundan teşekkül etmiş bir zenginleştirilmiş fiil yapısıdır, ancak zarf fiiller fonksiyonlarını kendilerinden sonra gelen tasviri ek fiillere yüklemişlerdir. Bir adet üst fonksiyon tespit edilmiştir ve alt fonksiyonları gösterilmiştir.

g.1. İktidar - İktidar

İktidar / İmkân – İktidar / İmkan

Bu denli çeşitliliğin olması Eski Anadolu Türkçesi'nin fiil eklemeleri yönünden oldukça zengin olduğunu gösterir.

4. Çalışmamıza genel olarak baktığımız zaman Eski Anadolu Türkçesi'nde “Alışkanlık – Şart” fonksiyonunda yer alan zenginleştirilmiş fiillerin önemli bir yere sahip

olduğunu görmekteyiz. Taradığımız eserlerde bu fonksiyona sahip 661 adet zenginleştirilmiş fiil yapısı vardır. Bu elde ettiğimiz zenginleştirilmiş fiil yapılarının yarıdan fazlasına tekabül ettiğini gösterir. Eğer yüzdeye vuracak olursak tüm zenginleştirilmiş fiillerin yüzde 58'ine karşılık gelmektedir. Bunu 222 adet ile “İktidar” fonksiyonu takip etmektedir. Bu da tüm çalışmanın yaklaşık yüzde 20'sine tekabül etmektedir. Diğerleri ise; “Alışkanlık – Tarz” 97 adet, “Hikâye – Şart” 62 adet, “Rivayet – Tarz” 49 adet, “Alışkanlık – Rivayet” 23 adet, “Süreklilik” 18 adet, “Süreklilik – Emir” 13 adet, “İktidar – Alışkanlık – Şart” 11 adet, “İktidar – Şart” 10 adettir. Geriye kalanlar ise 1 ile 10 arasında değişmektedir. Yukarıda belirttiğimiz değerler yapıların üst fonksiyonları dikkate alınarak belirlenmiş değerlerdir. Üst fonksiyon içerisinde yer alan alt fonksiyonlara göre dağılım da söz konusudur. Çalışmamızın yüzde 58'lik gibi önemli kısmını “Alışkanlık – Şart” fonksiyonunun oluşturması; istifade edilen eserlerde okuyucuya bilgi verme kaygısının güdüldüğünü, okuyucuya yol göstermenin amaçlandığını gösterir. Çalışmamızdaki bir diğer dikkat çekici unsur ise şart zarf fiilinin çok tercih edilmiş olmasıdır. Bu durum, istifade edilen eserlerin üslûp olarak tavsiye verici, nasihat edici, yol gösterici bir nitelikte olduklarını gösterir.

5. Çalışmamızda 53 adet farklı ekleşme tespit edilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. $-(A/I)r + (y)I - sA$

2. $-(A/I)r + \emptyset - sA$

3. $-mAz + I - sA$

4. $-mAz + \emptyset - sA$

5. $-(y)A/I + bil - sA$

6. $-(y)A/I + \emptyset - sA$

7. $-mİş + I - sA$

8. $-mİş + \emptyset - sA$

9. $-dI + [(y)/(I)] - sA$

10. $-dI + \emptyset - sA$
11. $-(y)A/I + bil - Ir + I - sA$
12. $-(y)A/I + \emptyset - mAz + \emptyset - sA$
13. $-(y)A/I + bil - dI + y - sA$
14. $-(y)A/I + \emptyset - mAz + \emptyset - sA$
15. $-(A/I)r + I - mIş$
16. $-(A/I)r + \emptyset - mIş$
17. $-(y)A/I + bil - mAz$
18. $-(y)A/I + \emptyset - mAz$
19. $-mAz + I - mIş$
20. $-mIş + I - mIş$
21. $-(A/I)r + I - ken$
22. $-(A/I)r + \emptyset - ken$
23. $-mAz + I - ken$
24. $-mAz + \emptyset - ken$
25. $-mIş + I - ken$
26. $-mIş + \emptyset - ken$
27. $-(y/\dot{g})A/I + dIr - Ir + \emptyset - ken$
28. $-(y)Ip + dIr - ken$
29. $-(y)A/I + dIr - ken$
30. $-(y)A/I + yorI - r + I - ken$
31. $-(y)A/I + bil$

32. $-(A/I) + \emptyset$
33. $-(A/I)r + I - mIş - sA$
34. $-(y)A/I + \emptyset - mA - mIş$
35. $-IP + I - sA$
36. $-(y)A/I + bil - A$
37. $-(y)A/I + bil - A + \emptyset$
38. $-(y)A/I + vEr - A$
39. $-(y)A/I + vEr - (gII)$
40. $-(y)A/I + gör - üp$
41. $-(y)A/I + gör - (gII)$
42. $-(A/I)r + gII$
43. $-(y)A/I + gel$
44. $-(y)A/I + gel - Ip$
45. $-(y)A/I + gel - mIş$
46. $-(y)A/I + dur$
47. $-Ip + dIr$
48. $-Ip + dIr - (A/I)r$
49. $-(y)An + I - mIş$
50. $-(y)A/I + \emptyset - sIn$
51. $-(y)A/I + bil - An$
52. $-(y)A/I + \emptyset - mAdAn$
53. $-(y)Ip + DIr - mIş$

Buradan, Eski Anadolu Türkçesi'nin güçlü bir fiil yapısına sahip olduğu sonucuna varabiliriz. Çünkü 53 adet farklı ekleşme şekli tespit edilmiştir ve bu Eski Anadolu Türkçesi'nin fiil ekleşmeleri yönünden oldukça zengin olduğunu gösterir.

KAYNAKLAR

- AYAN, Hüseyin, *Hurşidname/Şeyhoğlu Mustafa*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1979.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK yay. Ankara 2004.
- BAYRAKTAR, Nesrin, *Türkçede Fiilimsiler*, TDK yay. Ankara 2004.
- BİLGİN, Azmi, *Nazmü'l-Hilafıyyat Tercümesi*, TDK yay. Ankara 1996.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yay. İstanbul 2000.
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I: (giriş-metin-faksimile)*, TDK yay. Ankara 1997.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dil Bilgisi*, Ayraç yay. Ankara 2001.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ yay. Ankara 2000.
- GÜLSEVİN, Gürer, “Türkçede –sA Şart Gerundiumu Üzerine”, *Türk Dili Dergisi*, sayı:467, s.276-279, Ankara 1990.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin yay. Ankara 1998.
- KARAHAN, Leyla, *Kıssa-i Yusuf / Yusuf u Züleyha / Erzurumlu Darir*, TDK yay. Ankara 1994.
- KARAHAN, Leyla, “-sa/-se Eki Hakkında”, *Türk Dili Dergisi*, sayı: 516, Ankara, Aralık 1994
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yay. Ankara 2003
- LEVEND, Agah Sırrı, “Aşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha Hikaye ve Kimya Risalesi”, *TDAY 1954*, s.265-274, TDK yay. Ankara 1988.

- LEVEND, Agah Sırrı, “Aşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha Fakir-name ve Vasef-hal”, *TDAY 1953*, s.205-255. TDK yay. Ankara 1988.
- ÖZKAN, Mustafa; ESİN, Osman; TÖREN, Hatice, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı Ve Sözlü Anlatım*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.
- ÖZMEN, Mehmet, *Ahmet-i Da'i Divanı : (metin-gramer-tıpkıbasım)*, TDK yay. Ankara 2001.
- ÖZSOY, Bekir Sami, *Dede Korkut Kitabı*, Dizgi Ofset, Manisa 2004.
- ŞAHİN, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ yay. Ankara 2003.
- TATÇI, Mustafa, *Yûnus Emre Dîvânı*, Akçağ yay. Ankara 1998.
- TATÇI, Mustafa, *Risâletü'n – Nushiyye*, MEB yay. İstanbul 2005
- TİKEN, Kâmil, *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, TDK yay. Ankara 2004.
- TURAN, Zikri, “Türkçenin Yapım Ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?”, *4. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara 2000.
- TURAN, Zikri, “Türkçede Basit/ Birleşik Çekim Ayrımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri”, Haziran 2000.
- TURAN, Zikri, “Gösterme Sıfat Fiili”, *Prof.Dr. A.Bican Ercilasun Armağanı*, Akçağ yay. Ankara 2008.
- YAVUZ, Kemal, *Garip-nâme I-II*, TDK yay. 764/2, Ankara 2000.

ÖZGEÇMİŞ

15 Haziran 1984 yılı, Antalya ili Kumluca ilçesi Hacıveliler Köyü doğumludur. İlkokulu Hacıveliler İlkokulu'nda, ortaokulu Kumluca Cumhuriyet İlköğretim Okulunda, liseyi Kumluca Anadolu Lisesi'nde okudu. 2002 yılında kazandığı Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2006 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.